

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AZERBAYCAN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM
POTANSİYELİ VE EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Toghrul ZAKIZADE

**İşletme Anabilim Dalı
İşletme Yönetimi Programı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Meral FIRAT

Haziran, 2019

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AZERBAYCAN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM
POTANSİYELİ VE EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Toghrul ZAKIZADE

(Y1612.040037)

**İşletme Anabilim Dalı
İşletme Yönetimi Programı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Meral FIRAT

Haziran, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Y1612.040037 numaralı öğrencisi Toghrol ZAKİZADE'nin "Azerbaycan Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyeli ve Ekonomik Etkileri" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 10.05.2019 tarih ve 2019/10 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 10.06.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
ASIL ÜYELER				
Danışman	Doç.Dr	Meral FIRAT	İstanbul Aydın Üniversitesi	
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Erginbay UĞURLU	İstanbul Aydın Üniversitesi	
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Alev Dilek AYDIN	Haliç Üniversitesi	
YEDEK ÜYELER				
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Nurgün KOMŞUOĞLU YILMAZ	İstanbul Aydın Üniversitesi	
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Levent POLAT	Işık Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Azerbaycan Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyeli ve Ekonomik Etkileri” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazdığımı ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya ’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2019)

Toghrul ZAKIZADE

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. Meral FIRAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2019

Toghrul ZAKIZADE

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
2. YABANCI YATIRIM KAVRAMI.....	4
2.1 Doğrudan Yabancı Yatırım.....	4
2.1.1 Doğrudan yabancı yatırımda karar verme süreci.....	6
2.2 Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile İlgili Teoriler.....	8
2.3 Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyici Faktörler.....	11
2.3.1 Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının genel ekonomik etkileri.....	13
2.3.2 Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler.....	15
2.3.3 Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi.....	18
3. AZERBAIJAN CUMHURİYETİ VE AZERBAIJAN EKONOMİSİ.....	20
3.1 Azerbaycan Cumhuriyetinin Coğrafi Yapısı ve Nüfusu.....	20
3.1.1 Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun dış politikanın kilit önceliği olarak çözümü.....	23
3.1.2 Azerbaycan`ın komşu ülkelerle ilişkileri.....	25
3.2 Azerbaycan Ekonomisinin Genel Görünümü ve Yapılan Yabancı Yatırımlar....	28
3.2.1 Petrol sektörü ve yabancı yatırımlar	31
3.2.2 Petrol dışı sektörün ana alanları ve modern gelişim özellikleri ile petrol dışı sektöre yapılan yatırımlar.....	34
3.3 Azerbaycan'ın Dünya Ekonomisine Entegrasyonunda Yapılan Yatırımın Rolü.....	36
4. AZERBAIJAN EKONOMİSİNDE YABANCI YATIRIM POTANSİYELİ VE EKONOMİK ETKİSİ	41
4.1 Azerbaycan`daki Başlıca Sektörlerin DYY Potansiyeli	41
4.1.1 Tarım sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli.....	44
4.1.2 Hizmet sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli.....	46
4.1.3 Sanayi sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli	49
4.2 Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan Ekonomisine Yapılmış Olan Yabancı Yatırımlar	52
4.3 Azerbaycan'da Yatırım Faaliyeti: Eğilimler ve Zorluklar	55
4.4 Azerbaycan'da Uygun Yatırım Ortamı Oluşturma Yöntemleri	59
4.5 Yapılmış Olan Yabancı Yatırımların Azerbaycan Ekonomisine Etkisi	62
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	67
KAYNAKLAR	72
ÖZGEÇMİŞ.....	78

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 2.1: Yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörler	16
Çizelge 3.1: Azerbaycan Ekonomisine Yabancı Yatırımlar (milyon ABD doları) ...	32
Çizelge 3.2: Yabancı Yatırımların Petrol Alanlarına Göre Dağılımı ve Üretim Hacmi (milyon ABD doları)	33

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: İş kolu ekleme süreci için bir süreç modeli	7
Şekil 3.1: Azerbaycan'ın Coğrafi Durumu	21
Şekil 3.2: 2018 yılında Petrol dışı sektörde yaratılan katma değer dağılımı	35
Şekil 4.1: 2010-2018 yılları arasında Azerbaycan'da yatırım yapan yabancı ülkelerin payları.	42
Şekil 4.2: Yatırım Türlerine Göre Yabancı Yatırımların Yapısı. (yüzde olarak).....	43
Şekil 4.3: Yabancı Yatırımların sektörlere Göre Dağılımı	55

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AZPROMO	: Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Vakfı
BM	: Birleşik Milletler
ÇUŞ	: Çokuluslu Şirketler
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GSYİH	: Gayrisafi yurt içi hasıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ülkeleri birliği
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SSCB	: Sovyetler Birliği
TAP	: Trans Anadolu doğalgaz boru hattı

AZERBAIJAN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

ÖZET

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 1992'de bağımsızlık kazanıldıktan sonra yapılan radikal reformlar neticesinde önemli bir sosyoekonomik ve politik değişiklikler yaşanmış, girişimcilik faaliyeti için tamamen yeni bir ekonomik ortam oluşturulmuştur. Ülke ekonomisinin hızlı gelişimi, Azerbaycan'ın küresel ekonomiye entegre olması için geniş fırsatlar doğurmuştur. Azerbaycan, bölgedeki yabancı yatırımcılar için en cazip bölge haline gelmiştir. 1995'ten bu yana ülke ekonomisine tüm kaynaklardan yaklaşık 125.5 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Bu araştırmanın amacı, petrol ve petrol dışı sektörlerde yapılan yabancı yatırımların ülke ekonomisine etkisini incelemektir. Yapılan yabancı yatırımların, genç bir devletin ekonomisine, halkın refahına, kalkınmaya olan etkilerini araştırmak çalışmanın en temel amacıdır. Azerbaycan'da yatırım yapan yabancı yatırımcıların ilgisini çeken etmenlerin tutumu analiz için dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Azerbaycan Cumhuriyeti, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Kalkınma*

FOREIGN DIRECT INVESTMENT POTENTIAL AND ECONOMIC EFFECTS IN THE AZERBAIJAN ECONOMY

ABSTRACT

After the independence of the Republic of Azerbaijan in 1992, a radical socioeconomic and political change took place as a result of the radical reforms and a completely new economic environment was created for the entrepreneurial activity. The rapid development of the country's economy has created wide opportunities for the integration of Azerbaijan into the global economy. Azerbaijan has become the most attractive region for foreign investors in the region. Since 1995, approximately 125.5 billion dollars have been invested in the country's economy. The aim of this study is to examine the effect of foreign investments in oil and non-oil sectors on the national economy. The main purpose of this study is to investigate the effects of foreign investments on the economy, people's welfare and development of a young state. The attitude of the foreign investors investing in Azerbaijan was taken into consideration for analysis.

Keywords: *Republic of Azerbaijan, Foreign Direct Investment, Economic Development*

1. GİRİŞ

Azerbaycan Cumhuriyeti 1992 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, karmaşık ve aynı zamanda özel sektörden planlı ekonomiye ve çeşitli mülkiyet biçimlerine dayanan piyasa ekonomisinin oluşumuna doğru başarılı bir yol çizmiştir. Bu dönemde ülke ekonomisinde makroekonomik istikrar, enerji güvenliği sağlanmış, büyük ölçekli reformlar gerçekleştirilmiş, uygun iş ve yatırım ortamı, sağlam girişimcilik düzeni, ekonominin çeşitli sektörlerinde büyük ölçekli yatırımlar yapılmış ve ekonominin genel olarak geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi sağlanmıştır. Uygulanan ekonomik ve sosyal reformlar sonucunda ülke nüfusunun maddi refahı önemli ölçüde iyileşmiş, 1,3 milyondan fazla yeni iş yaratılmış, yoksulluk ve işsizlik oranı en aza indirilmiştir (www.economy.gov.az).

2000`li yıllarda Azerbaycan Cumhuriyeti`nde yapılan radikal reformlar neticesinde önemli bir sosyoekonomik ve politik değişiklikler yaşanmış, girişimcilik faaliyeti için tamamen yeni bir ekonomik ortam oluşturulmuştur. Ekonomik reformların ve petrol stratejisinin yıllar içindeki başarıları belirgindir: Makroekonomik istikrar ve yüksek ekonomik büyüme oranları sağlanmakta, modern altyapı oluşturulmakta, işsizlik ve yoksulluk başarıyla çözülmektedir (www.economy.gov.az).

Ülke ekonomisinin hızlı gelişimi, Azerbaycan'ın küresel ekonomiye entegre olması için geniş fırsatlar doğurmuştur. Azerbaycan, bölgedeki yabancı yatırımcılar için en cazip bölge haline gelmiştir. 1995'ten bu yana ülke ekonomisine tüm kaynaklardan yaklaşık 172 milyar dolar yatırım yapılmıştır (www.stat.gov.az). Bu tutarın 83,8 milyar doları yabancı yatırımlardan oluşmaktadır ve %64`ü ekonominin petrol dışı sektörüne aittir. Bu bağlamda Azerbaycan ihracat potansiyeli önemli ölçüde güçlendirilmiş ve ülkenin dış ticaret ilişkileri genişlemiştir. Özellikle petrol dışı sektörün gelişmesi ve bu alandaki rekabetçi üretim artışının bir sonucu olarak, ülkenin petrol dışı ihracat kapasitesi artmıştır ve petrol dışı ihracat bu dönemde 4,7 kat fazla gözlemlenmiştir. Ayrıca, bu sektörde ihraç edilen ürün çeşitliliği de artmıştır (www.stat.gov.az).

“2015-2020 yılları için Yabancı Yatırım ve Petrol Dışı İhracat Teşvik Stratejisi”, yabancı yatırımlar vasıtasıyla ileri teknoloji ve tecrübe kazanarak ülkede ithal ikameci ve ihracat odaklı imalatların geliştirilmesini, bunun yanı sıra petrol dışı ihracata ve yeni pazarlara erişimi sağlanmasını amaç olarak belirlemiştir. "2015-2020 için Yabancı Yatırım ve İhracat Teşvik Stratejisi" "Azerbaycan 2020: Geleceğe Bakış" Kalkınma Konseptinin Uygulanması ile ilgili Azerbaycan Cumhurbaşkanı 29 Mayıs 2013 tarihli ve 2918 sayılı Kararı esasında hazırlanmıştır.

Azerbaycan'a yatırım yapan yabancı ülkeler listesinin ilk sıralarında İngiltere, ABD, Japonya, Norveç, Türkiye, Fransa, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Suudi Arabistan ve Rusya gibi ülkeler yer almaktadır. Ülke ekonomisinin en çok petrol dışı sektörüne yatırım yapan ülkeler arasında Türkiye, ABD, İngiltere, Almanya, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve Rusya yer almaktadır.

Azerbaycan ekonomisine yabancı sermayenin çekilmesi, yerli ve yabancı yatırımlar pahasına yapısal değişiklikler yapılması, ekonominin gelişiminde yabancı yatırım ile ortak girişimlerin oluşturulması, geliştirilmesi, yatırım teşvik faaliyetlerinin iyileştirilmesi öncelik kazanmıştır.

Bu araştırmanın en önemli amacı petrol ve petrol dışı sektörlerle yapılan yabancı yatırımların ülke ekonomisine etkisini incelemektir. Yapılan yabancı yatırımların, genç bir devletin ekonomisine, halkın refahına, kalkınmaya olan etkisini ortaya çıkarmak en temel amaçtır. Azerbaycan`da yatırım yapan yabancı yatırımcıların ilgisini çeken etmenlerin tutumu analiz için dikkate alınmıştır.

Bu araştırmanın ana teması, yabancı yatırımların Azerbaycan ekonomisine etkisini araştırmak olarak ifade edilebilir.

Ayrıca, bu çalışma için aşağıdaki araştırma hedefleri belirlenmiştir:

- İş ve yatırım ortamının sürekli gelişiminin incelenmesi.
- Yabancı yatırımların yapılması için temel faktörlerin belirlenmesi;
- Ülke ekonomisinin petrol ve petrol dışı sektöründe yüksek değeri olan yabancı yatırımların hacminin artırılması ve yapısının iyileştirilmesine yönelik yolların belirlenmesi;
- Finansal pazarda yatırım çekiciliğinin yoğunlaştırılması yolları.

Araştırmanın biçimi, evreni ve örnekleme, verilerin değerlendirilmesi ve elde edilen verilerin analiz yöntemlerine ilişkin bilgiler verilecektir.

Yapılan çalışma betimsel bir çalışmadır. Betimsel çalışma örneklem üzerindeki ya da ulaşılabilen durumlarda evrenin tamamına göre verilen bir durumu aydınlatmak, değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için yürütülür. Bu tür araştırmalarda asıl amaç incelenen durumu etraflıca tanımlamak ve açıklamaktır. Bu araştırmalarda incelenen olayın özellikleri, şartları bozulmadan, inceleme yapılan ortamda herhangi bir değişiklik yapmadan araştırmalar yürütüldüğü için araştırmacılar tarafından genelde tercih edilmektedir.

Bu araştırmada Azerbaycan Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar konusunda yapılan çalışmaları incelemek ve sonuca varmak için içerik analizi yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır.

2. YABANCI YATIRIM KAVRAMI

2.1 Doğrudan Yabancı Yatırım

IMF ve OECD tanımlarına göre, doğrudan yatırım, bir ekonomide yerleşik bir kuruluşun (doğrudan yatırımcı) başka bir ekonomide yerleşik bir kuruluştaki (doğrudan yatırım kuruluşu) kalıcı bir çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır (Falzoni, 2000:67). Doğrudan yatırım, hem yatırımcı ile işletme arasındaki ilişkiyi oluşturan başlangıç işlemini hem de bunlar arasındaki ve daha sonra birleştirilen ve sahip olunmayan bir şirketler arasındaki müteakip¹ sermaye işlemlerini içerir.

Yatırım faaliyeti, yatırımcıların yatırım ve gerçekleştirme ile ilgili tüm eylemlerinin toplamıdır. Finansal varlıklara yatırım, menkul kıymetleri ve diğer finansal varlıkları, yani kredileri, diğer yasal fonları ve diğer yatırımları içermektedir. Ülkedeki yatırımları ve yabancı finansal varlıkları birleştiriyorlar. Her ekonomik sürecin kesintisiz devam etmesi için yeterli ekonomik rezerv ve üretim faktörlerine ihtiyaç vardır (Khan, 1990:26). Girişimcilik faaliyeti için işletme binaları ve donanımları oluşturmak zaman ve para gerektirecektir. Bu nedenle, bir girişimci, öncelikle herhangi bir ekonomik faaliyete başlamak için kaynak temin etme maliyetlerini arttırarak üretim faktörlerini oluşturur. Bu nedenle, ekonomide, üretim sürecine yatırım yapma zorunluluğu var ve sonuç olarak öngörülen gelir elde ediliyor. Bilindiği gibi, ekonomideki üretim sürecinin oluşumu, hammaddelere yatırılan fonlar, malzeme temini ve üretim sürecinin başlangıcı arasında bir zaman farkı vardır. Bu nedenle, ekonomik süreci sürekli tekrarlamak ve üretimin sürekliliğini sağlamak için ek fonlara ihtiyaç vardır. Üretim hacminin sermaye yatırımı yoluyla arttırılmasını yatırım olarak adlandırabiliriz (Samuelson and Nordhaus, 2001:252).

Doğrudan Yabancı Yatırımlar, yeni bir üretim tesisi kurarak veya hali hazırda mevcut bir şirketin asgari payını alarak yurtdışında yapılan bir yatırımdır (Ethie, 1995:303). Doğrudan bir yatırımcı bir birey, bir firma, çok uluslu bir şirket (MNC), bir finans kurumu veya bir hükümet olabilir. DYY, bunların bir kısmı yurtdışında yapıldığı için ÇUŞ'ların özüdür. Ayrıca, ÇUŞ'lar (Çokuluslu Şirketler) dünya DYY

¹ Müteakip-ardı sıra gelen, arkadan gelen

akışlarının yüzde doksan beşi kadar büyük bir DYY kaynağıdır. Yabancı banka kredilerinden ve yabancı portföy yatırımından farklı olarak, doğrudan yatırımcı ile işletme arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığı ve doğrudan yatırımcının işletme yönetiminde önemli ölçüde etkilenmesi ile doğrudan yabancı yatırımlar bulunmaktadır (IMF, 1993:86).

Birçok politika yapıcı ve akademisyen, doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkenin kalkınma çabaları üzerinde önemli olumlu etkileri olabileceğini iddia etmektedir. Doğrudan sermaye finansmanı sağlamasının yanı sıra, DYY değerli bir teknolojinin kaynağı olabilir ve yerel firmalarla olan bağlantıları güçlendirirken, ekonomiyi hızlandırmaya yardımcı olabilir. Bu argümanlara dayanarak, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerine doğrudan yabancı yatırımları artırmak için teşvikler sundular (Gedikli, 2011:99).

Neoklasik Okulu temsilcileri, yatırımı kaynak talebinde artış olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, yatırım, temel dolaşım ve likidite içeren üretim tesislerinin tüm büyümesini içerir. Yatırımı gerekli kılan faktörler farklıdır ve üç yönde gruplandırılabilir: Mevcut malzeme teknik tabanının yenilenmesi, üretim faaliyetinin genişletilmesi, yeni faaliyet türünün oluşumu. Genel olarak, toplumun ekonomik gelişimi ve her vatandaşın maddi refahının artması yatırım projelerinin başarısı ile belirlenir (Gedik ve Akyüz, 2005:51).

Bununla birlikte, son zamanlarda, doğrudan yabancı yatırımların özel değerleri ve özellikle yabancı firmalara sunulan teşvik türleri sorgulanmaya başlamıştır. Bu tartışmayı körükleyen, DYY'nin ev sahibi ülkeler için pozitif yayılma yaratan ampirik kanıtlarının hem mikro hem de makro düzeylerde belirsiz olduğudur. Yakın tarihli bir literatür araştırmasında, Hanson (2001), DYY'nin ev sahibi ülkeler için pozitif yayılma yarattığına dair kanıtların zayıf olduğunu savunmaktadır. Yurtdışından sahip olunan firmalara ait yabancıların yayılmalarına ilişkin mikro veri incelendiğinde, Gorg ve Greenwood (2002) etkilerin çoğunlukla olumsuz olduğu sonucuna varmışlardır. Lipsey (2002), mikro literatürün gözden geçirilmesinden daha olumlu bir görüş alır ve olumlu etkiler olduğuna dair kanıtlar olduğunu savunur. Makro deneysel araştırmanın araştırılması, Lipsey'nin, içsel DYY stoklarının büyüklüğü ile GSYİH ve büyümeye göre akışları arasında tutarlı bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca, yayılma olaylarını engelleyen veya teşvik eden farklı koşulların daha fazla dikkate alınması gerektiğini savunuyor.

Yatırım faaliyetleri hem kamu sektöründe hem de sivil toplum sektöründe gerçekleştirilmektedir. Kamu sektöründeki yatırım faaliyetleri devlet kurumları, işletmeler, kurumlar ve kuruluşlar tarafından yürütülen yatırım faaliyetleridir. Devlet dışı yatırım, bir işletmenin, kuruluşun veya diğer devlet organının bir parçası olmayan bir işletme tarafından yürütülen özel bir yatırım faaliyetidir. Yabancı vatandaşlar, tüzel kişiler, devletler, uluslararası ve diğerlerini içeren yabancı yatırım faaliyetleri de vardır ve bu faaliyetler kurumların yabancı yatırım ortamıdır (Uslu, 1999:24).

Yabancı şirketlerin ve yerel işletmelerin devlet ve devlet dışı sektördeki ortak faaliyetleri ortak yatırım faaliyetleridir. Yatırım stratejisi, yatırım sürecinde yatırımcı ile yatırımcı arasında kapalı bir dönemde yatırım sürecinde yürütülen bir yatırım etkinliğidir. Bu aktivite fildişi ortamında gerçekleşir. Bir yatırım ortamındaki yatırım faaliyetinin nihai sonucu, yatırımcı, girişimci veya işadammının karı veya geliridir (Samuelson and Nordhaus, 2001:252).

Yatırım, hem makro hem de mikro ekonomik büyüme sağlayıcıdır, ülkedeki yapısal değişiklikleri iyileştirmek, e-işlerin hızlandırılması, performansın kalitesini artırmak için ekonomik bir temel oluşturur (Khan, 1990:268). Ülkedeki radikal ekonomik reformların derinleşmesi, sosyo-ekonomik değişimler, üretimin ve sosyal altyapının iyileştirilmesi, yatırım faaliyetinin aktifleştirilmesi ile doğrudan ilgilidir.

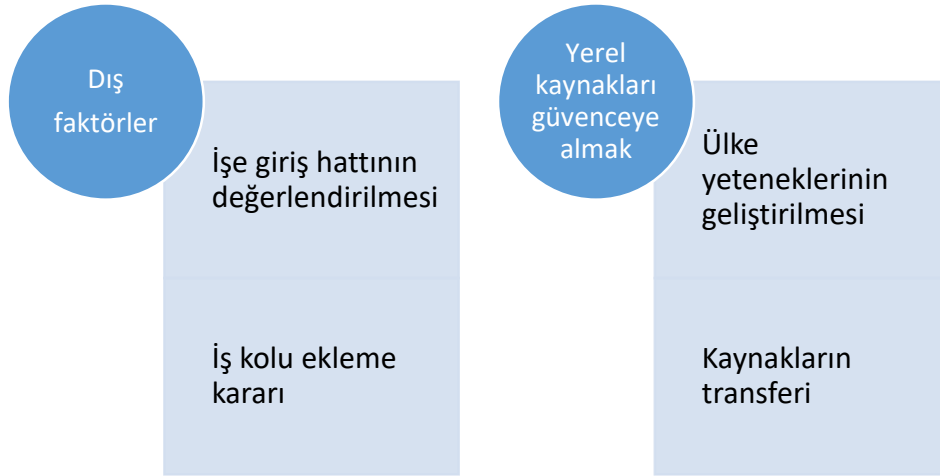
2.1.1 Doğrudan yabancı yatırımda karar verme süreci

Stratejik bir karar verme süreci modeli ile DYY karar süreci arasındaki hayati bağlantıları kavramak için, stratejinin temel anlamını anlamakla başlamak şarttır. Çalışmalarında Gore ve Ark. (1996), bir şirketin stratejisini genel olarak anlamada yıllar içindeki değişimi vurgulamaktadır. Bir strateji olarak kâr maksimizasyonu fikrinin modası geçmiş olduğunu ve servet yaratma kabiliyeti olarak yeniden tanımlanması gerektiğini iddia ediyorlar. Bu amaca, genel olarak örgütsel büyümeyi mümkün kılan bir strateji izleyerek ve aynı zamanda gelişmekte olan bir piyasada doğrudan yabancı yatırım uygulanıp uygulanmayacağı gibi finansal kararlar da dahil edilerek ulaşılabilir.

Chang ve Rosenzweig (1998:299) bu uzun vadeli gelişmeleri, bu nedenle bir dizi döngü olarak iş kolları ekleyerek modelledi (Şekil 2.1). Süreç, yeni bir iştirak şeklinde bir iş kolu ekleme kararı ile başlar. Ardından bağlı ortaklığın uygulamasını

takip eder. Bağlı ortaklık geliştirilecek ve şirket kolunun performansının değerlendirilmesi ilave bir DYY kararına yol açabilir. Bu süreçte çok uluslu bir şirketin büyümesi veya azalması, bağlı ortaklıklarının performansına bağlı olarak devam eden bir süreçtir (Gedikli, 2011:110).

DYY kararı genellikle oldukça seyrek, stratejik ve finansal açıdan önemli bir karardır. DYY, belirli ülke konumlarındaki üretim veya dağıtım tesislerine sermaye yatırdığı için uzun vadeli esnekliği azaltır. Bu nedenle, birçok konunun tartışılması gereken ve birçok insanın dahil olduğu bira aşamaya bölünmüş olan uzun ve karmaşık bir karar sürecidir (Brossard, 1998:42).

Şekil 2.1: İş kolu ekleme süreci için bir süreç modeli

Kaynak: Chang, S. & P. Rosenzweig (1998) Functional and line of business evolution processes in MNC subsidiaries: Sony in the USA, 1972-1995. p.300

Karar verme süreci, uzun bir süre boyunca alınan bira alt karardan oluşur. Farklı literatürde yer alan dört ana aşama (Chang ve Rosenzweig, 1998:301):

- İhtiyacın belirlenmesi,
- Bilgi toplama
- Alternatiflerin değerlendirilmesi,
- Son seçim.

Bu aşamalar sırasında, sürecin bu aşamalarıyla ilgili olan bira ana konu ele alınmıştır. Pek çok çalışma karar sürecinde belirli bir konuya odaklanmıştır. Bu raporda, bu literatürdeki bir süreç, süreç içerisindeki bilgileri gösteren bir paket halinde verilmektedir. DYY karar verme sürecini incelemem, aşağıdaki konu

alanlarının, denizaşırı genişlemenin karar vericilerin davranışlarına ilişkin en geniş kapsamlı içgörüler sunduğunu göstermektedir (Brossard, 1998:45): GÜdüler, yer stratejisi, giriş stratejisi, bilgi toplama ve aktörler tarafından etki. İlk aşamada yatırım yapma sebebi tanımlanacaktır. O zaman iki önemli karar verilmelidir; DYY'nin yeri ve giriş modunun türü. Bu kararlar elde edilen bilgilere dayanacak ve diğer aktörler tarafından etkilenecektir. Bir sonraki sayfadaki genel çerçeve genel araştırma alanını göstermektedir. DYY karar alma sürecinin tüm aşamaları için teorik alanlar kaydedilmiştir. Her döngüden sonra bir şirket karar verme sürecine tekrar başlayacaktır, ancak önceki DYY kararlarının deneyimi ile oluşacaktır (Brossard, 1998:48).

Konular birbiriyle oldukça ilişkili ve ayrı temalar olarak görülemiyor. Örneğin, konum yatırım için uygun olmalıdır, bu nedenle bir şirket düşük işgücü maliyetlerinde maliyet indirimi ararken, işgücünün çok pahalı olduğu bir ülkeye yatırım yapmaz. Diğer bir örnek ise, kararı etkilemeye çalışan aktörlerin bunu karar alma sürecinin ayrı aşamalarında ve farklı kurumsal seviyelerde yapmalarınıdır (Jenkins, 2007:246). Konular ayrı olarak görülemese de, aşağıdaki paragraflar aynı şekilde tartışacaktır. Bu şekilde, ek yatırımlar ve her konu için başlangıçtaki yatırımlar arasındaki farklar tartışılabilir.

2.2 Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile İlgili Teoriler

Küresel şirketlerin ve doğal sonuçlarının, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, bugünün en gerçek ve en çok tartışılan konuları olmasına rağmen, bu konudaki teoriler henüz yeterli olgunluğa ulaşmamıştır. Geleneksel uluslararası ticaret teorisi, Karşılaştırmalı Avantaj ve bunun analizi olan Heckscher-Ohlin Modeline dayanmaktadır (Jenkins, 2007:246).

Önsöz Üstünlük Yasası'na göre, serbest ticaretin yararlarını savunan Smith tarafından her ülke en uygun malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Bu görüş, genel olarak doğru olmasına rağmen, coğrafi uzmanlaşmanın birçok yönünü kapsamıyordu. Örneğin, bir ülke, tüm mallarda bile, birçok mal üzerinde doğal bir avantaja sahip olabilir. Bu durumda, Mutlak Üstünlük Teorisi tükenmiştir. Bu eksiklikler, Karşılaştırma Avantajları Teorisi tarafından geliştirilen Ricardo'nun karşılaştırmalı avantajları ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu teoriye göre, eğer her ülke nispeten ucuz ürünler üretiyorsa, malları ithal edip ihraç etmeli ve yurtdışından ithal

etmelidir (Lipseý, 2004:330). Ülkeler, tedavi ettikleri takdirde sınırlı üretim faktörlerini en etkin şekilde değerlendireceklerdir.

Lipseý (2004:333), makroekonomik görüşü, DYY'yi ödemeler dengesi istatistiklerinde ölçülen, ana ülkelere, ev sahibi ülkelere, ulusal sınırların ötesinde bir sermaye akışının özel bir şekli olarak gördüğünü açıklamaktadır. Bu akışlar, ev sahibi ülkelerde, yani işletmelerdeki yerel ülke yatırımının değeri, tipik olarak bir ülke sahibi tarafından kontrol edilen veya bir ülke ülke sahibinin belirli bir oy hakkı payına sahip olduğu şirketler belirli bir sermaye birikimine yol açar. Lipseý (2004:334) ayrıca, faiz değişkenlerinin finansal sermaye akışı, yatırım yapan şirketler tarafından biriken sermaye stoğunun değeri ve yatırımlardan elde edilen gelir akışı olduğunu açıklamaktadır. Ev sahibi bir ülkenin DYY'yi çekebilme özelliğini etkileyen makro düzeydeki belirleyiciler arasında pazar büyüklüğü, ekonomik büyüme oranı, GSYİH, altyapı, doğal kaynaklar, ülkenin siyasi istikrarı gibi kurumsal faktörler yer alıyor. Çeşitli teoriler aşağıda tartışılmaktadır.

Bazen “para birimi alanı teorisi” olarak da adlandırılan Sermaye Piyasası Teorisi, DYY'yi açıklayan en eski teorilerden biri olarak kabul edilir. Aliber (1970:17) çalışmalarına dayanarak, genel olarak yabancı yatırımların sermaye piyasası kusurları nedeniyle ortaya çıktığını belirtmiştir. DYY, özellikle kaynak ve ev sahibi ülke para birimleri arasındaki farkların sonucudur (Nayak ve Choudhury, 2014:56). Aliber'e (1970:20) göre, zayıf para birimleri daha yüksek bir DYY çekimi kabiliyetine sahiptir ve daha güçlü ülke para birimleri ile karşılaştırıldığında piyasa kapitalizasyon oranındaki farklılıklardan daha iyi yararlanabilmektedir. Aliber (1970:18) ayrıca, sabit para birimlerine dayalı kaynak ülke MNC'sinin (Multy National Corporations) ev sahibi ülke firmalarına göre daha düşük bir faizle borçlanabileceğini belirtmektedir, çünkü portföy yatırımcıları kaynak ülke MNC'nin dış cephesini görmektedir. Bu, kaynak ülke firmalarına borçlanma avantajı sağlar, çünkü denizaşırı iştirakleri ve yan kuruluşları için yerel firmaların aynı fonlara erişiminden daha ucuz sermaye kaynaklarına erişebilirler.

Bu sermaye piyasası teorisi, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler için geçerli olsa da, temel kur riski yönetimi temellerini görmezden gelmek temelinde daha sonraki araştırmacılar tarafından sorgulandı. Aliber'in teorisinin büyük bir eleştirisi, Lall (1979:326) tarafından, teorisinin yüksek derecede kusurlu ya da olmayan sermaye piyasaları olan az gelişmiş ülkeler ve

yüksek oranda düzenlenmiş döviz kurları olan ülkeler için geçerli olmadığını vurguladığında yapılmıştır. Ayrıca, Nayak ve Choudhury (2014:58), Aliber'in teorisinin benzer gelişmiş para birimleri olan iki gelişmiş ülke arasındaki yatırımı açıklamadığı ya da gelişmekte olan ülke ÇUŞ'larının zayıf para birimleri olan gelişmiş ülkelere nasıl yatırım yapabileceklerini açıklamamaktadır. Bu, ABD ve Birleşik Krallık'ta büyük yatırımlara sahip Çinli firmalar örneğini kullanarak örneklendiler.

Doğrudan yabancı yatırımın yeri, konumunun nedenleri kadar sağlam bir davranıştan (bir mikroekonomik unsur) etkilense de, kaynak araştırması, pazar arayışı, verimlilik arayışı veya stratejik varlık arayışı; genel karar, aslında ülke düzeyindeki özelliklerin bilincinde olduğu için makroekonomik bir karar olan ekonomik coğrafya temelinde alınmaktadır (Popovici ve Calin, 2014:5). Onlara göre, teori, doğal kaynak kullanımı, işgücünün mevcudiyeti, yerel pazar büyüklüğü, altyapı ve bu ulusal kaynaklarla ilgili devlet politikası gibi bir ülkenin ulusal zenginliğine dayanan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırım başarısını açıklamıştır. Bu konum temelli teorisinin bir çekişmesi, DYY'ye ağırlık çekim yaklaşımıdır; bu iki ülkenin coğrafi, ekonomik ve kültürel olarak benzer olması durumunda DYY'nin iki ülke arasında aktığı varsayıdır. Büyüklük, gelişme düzeyi, uzaklık, ortak dil gibi ortak değişkenler ve hissedarların korunması ve ticari açıklık gibi ek kurumsal boyutlar DYY akışlarının önemli belirleyicileri olarak kabul edilmiştir (Popovici ve Calin, 2014:6). Bununla birlikte, bu, DYY ekonomisine çok temel bir yaklaşımdır, çünkü DYY akışları sadece ülkeler arasındaki ortaklıklar konusunda olmaktan daha karmaşıktır. Coğrafi olarak birbirine yakın olmak, ulaşım maliyetlerini düşürebilir, ancak zorunlu olarak işgücü maliyetini düşürmez. Ayrıca, aynı kültürü paylaşmak, iki ülke arasında karlılığın artması veya ticaretin artmasıyla sonuçlanmayabilir.

Wilhems ve Witter (1998) tarafından geliştirilen DYY fitness terimi, bir ülkenin DYY'yi çekmesi, absorbe etmesi ve elinde tutması kabiliyetine odaklanmaktadır. Ülkelere yatırım yapan yatırımcılarının iç ve dış beklentilerine uyum sağlama veya uyum sağlama yeteneği bu ülkedir.

Teorinin kendisi, ülkeler arasındaki DYY akışının dengesiz dağılımını açıklamaya çalışır. Wilhem'in kurumsal DYY fitness teorisi, hükümet, pazar, eğitim ve sosyo-kültürel uygunluğa dayanan dört temel dayanağa dayanmaktadır. Piramidin temelinde, Wilhelms ve Witter'e (1998) göre, tüm kurumların en eski ve en karmaşık

olan sosyo-kültürel faktörler vardır. Bunun ötesinde, yazarların eğitimli insan sermayesi olarak DYY için çekici bir ortamın sağlanmasında gerekli olduğunu onaylayan eğitim, AR-GE yaratıcılığını ve bilgi işleme yeteneğini artırır. Gereksinimlerin üstlenilmesi gereken projelerin çeşitli beceri ihtiyaçlarına bağlı olması nedeniyle, gerçek eğitim seviyesi DYY için çok önemli görünmemektedir. Ancak kesin olan, temel eğitimin, DYY'nin çekilmesi için gerekli anahtarların konuşma, duyma, anlama, yorumlama ve uygulama gibi biçimlendirici bir eğitim yaparak DYY işlemlerinin verimliliğini etkileyebileceğidir (Nayak ve Choudhury, 2014:58).

2.3 Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyici Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uygulandığı ülkede yeni farklı bir şirket kurulması, günümüzde bulunan yabancı şirkete ekstra yatırım yapılması ya da bulunduğu ülkedeki firmaların satın alınması yönünde uluslararası ortaya çıkan sermaye akımını anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yeni bir firma kurma, şubesini farklı bir ülkede açma, farklı firma tesisini kurma, var olan bir tesisi satın alma, farklı bir şirketle birleşme, şirketi bütünlükle ya da bir kısmını satın alma ya da ortaklık şeklinde gerçekleştirileceği gibi sözleşmeler şeklinde de gerçekleştirilmektedir (Chakrabarti, 2001:91).

Küreselleşen dünyada hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımlarını kendi ülkelerine gelmesini sağlamak için büyük çaba harcamaktadırlar. Bunun nedeni yabancı yatırımlar yatırım yapılan ülkelerin gelişmesi, büyümesi ve kalkınmasında en birincil yatırım türüdür. Doğrudan yabancı yatırım girişi, ülkenin ekonomisine para, teknolojik gelişme, yönetim süreci kalitesi, dış ticarete büyük imkânları, istihdam fırsatı ve risk paylaşımı gibi önemli katkılar sunmaktadır (Akdiş, 2007:5). Doğrudan yabancı yatırım kararı verme sürecinde birçok faktör etkili olmaktadır. Genel olarak sermaye birikiminin az olduğu daha az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınma ve büyümelerini kolaylaştıracak yatırımları ortaya çıkarmak için dışarıdan borç almak yerine doğrudan yabancı yatırımlarını tercih etmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkelere yatırım yaparken, yatırım yapılan ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik şartları ile yatırım ortamına yönelik yapılan düzenlemelerin uygunluğuna dikkat etmektedir. Önemlisi, gelişmekte olan

lkeler için etkili olan doğrudan yabancı sermaye yatırımların ölçüsünü büyütmek, yatırım yapılan ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarına önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Doğrudan yabancı yatırımı dahil olduğu ülkeye çeken faktörler genel olarak ev sahipliği yapan ülkenin iç dinamiklerinden etkilenmektedir. UNCTAD 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda, DYY'yi etkileyen faktörlere yönelik analiz yapmıştır. Açıklanan belirleyiciler, üç önemli başlıkta toplanmaktadır. Bu başlıklar; ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait faktörler ve politik faktörlerdir. DYY'yi ülkeye getiren faktörler arasında en önemli faktör ekonomik faktörlerdir. Pazar büyüklüğu, ülkenin doğal kaynakları, işgücü, altyapı özellikleri ve bölgesel entegrasyonlar ile ilgili anlaşmalar etkili ekonomik belirleyicilerdendir. Ekonomik, siyasi ve sosyal istikrar sürecini içine dahil eden politik faktörler, özelleştirme ve vergi politikalarını da içermektedir. Yatırım teşvikleri ve pazarların şeffaf olması yatırım ortamına yönelik belirleyicilerdir (Arıkan, 2006:95).

Doğrudan Yabancı yatırımcı yönünden en önemli belirleyici ve itici faktör gelecekte kazanılması planlanan muhtemel kar faktörüdür. Ancak bu yatırım kararı uygulanırken tek bir karlılığın önemli olarak gündemde bulundurulması da yetersiz kalabilir. Ana ülkelerdeki kar kavramı haricinde diğer itici faktörler; maliyetin minimize edilmesi, ticaret ilişkileri kurulan ülkelerdeki tarife ve kotalardan uzaklaşma, yeni pazarlar oluşturulması veya var olan pazarların korunması, monopol sistemli güç oluşturulması, rekabetçi gücün artırılması veya korunması, yatırımları uluslararası farklılaştırma ve üretimin esneklik durumundan faydalanma hevesidir (Grosse, 2005:125).

Maliyet minimizasyonu kavramı yatırıma karar vermek yönünde etkili bir faktördür. Yatırımın gerçekleşmesi ile birlikte, eğer doğrudan yabancı yatırımın türü satın alma veya birleşme türünde değil, aksine yeni bir bayi veya şube açma veya yeni bir şirket kurma yönünde ise; yeni üretim süreci, dağıtım sistemi maliyetleri şeklinde değişmez maliyetler oluşabilir. Doğrudan yabancı yatırımlarının ülkeye dahil olmasıyla oluşan yüksek değişmez maliyetler, doğrudan yabancı yatırımlarının ülkeden dışarıya çıkışını zorlaştırmaktadır. Bir başka taraftan ise sabit olmayan maliyetlerinde nadir düşüşler görülebilir. Bu düşüşlerin sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: ölçek ekonomileri, ucuz işgücü, vergi farklılıklarından yararlanma, hammadde sağlamada kolaylık ve düşük ulaşım masrafları (Chernikov vd., 2008:399).

Doğrudan yabancı yatırımların ana ülke yönünden farklı belirleyici faktörler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Arıkan, 2006:98).

- Ürünün Uluslararası Değeri: Bazı sektörler marka değeri açısından uluslararasıdır. Petrol ve maden işletmeleri gibi. Yani bu sektörlerde çalışma çokuluslu şirketler vasıtası ile yürütülmektedir.

- Kaynak Ülkede Ücretlerin pahalı, Farklı Sosyal Hakların yüksek düzeyde Olması: Kaynak ülkeler sanayi açısından gelişmiş ülkeler olduğu nedeni ile bu ülkelerde ücret maliyetleri daha yüksektir. Bu sebeple rekabette başarı sağlamak için şirketler ücret maliyetlerinin az olduğu devletlere yönelmektedirler.

- Kaynak Ülkenin Vergi Mevzuatı: Kaynak ülkede vergilerin fazla olması, şirketlerin faaliyetleri uluslararası alanlara geçmesine neden olmaktadır.

- Kaynak Ülkenin Yeniden Farklı Kolaylıklar Sağlaması: Kaynak ülkenin ithalat ve ihracatta kolay şartlar sağlaması, yerli şirketlerin üretimlerini maliyet avantajları açısından yabancı ülkede gerçekleştirerek dahili piyasaya satış yapma bilmesine yol açabilmektedir.

- Kaynak Ülkede Üretimin Daha Fazla Rasyonel İşletmecilik Uygulamasına İzin Vermemesi: Hem hammaddenin kaynak ülkeye getirilmesi, hemde ürünlerin farklı ülkelere ihracatı sürecinde ortaya çıkan maliyetler, üretimin ve satışın hammaddelerin olduğu yerlerde gerçekleşmesini daha fazla kârlı hale getirebilmektedir. Bunun yanı sıra çevreye yönelik faktörler de yabancı yatırımların farklı ülkelere geçmesine yol açabilmektedir.

2.3.1 Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının genel ekonomik etkileri

Doğrudan yabancı yatırım, yatırım yapan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimi (sermayenin geldiği yer) ve ev sahibi ülkelerin (sermayenin gittiği yer), bu ülkelerdeki farklı sosyal grupların konumu ve dünya ekonomisinin bir bütün olarak kalkınmasının devleti ve dinamikleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ve yatırımcı ülkeler üzerindeki etkisi genellikle aşağıdaki alanlarda göz önünde bulundurulur (Bhagwati, 2007:212). Sermaye birikimi; modern teknoloji ve yönetsel bilgi birikimine hakim olmak; ödemeler dengesi; istihdam ve ücret seviyesi; ulusal ekonomik planların uygulanması; kültürel değişim; devlet, sosyal ve ekonomik politikaları, vb. (Don Clark vd., 2011:5).

Tüm bu alanlarda, yabancı yatırımların etkisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri olan ülkeler için ev sahibi ve ev ülkeleri için farklı, hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Bu nedenle, bir veya diğer DYY yönünün potansiyel sonuçlarının genel doğasını bilerek, bu genelin her zaman her ülke için gerekli olmadığı unutulmamalıdır. Başka bir deyişle, doğrudan yabancı yatırımın karlılığı veya dezavantajı ile ilgili genel hükümler hiçbir ülkeye uygulanamaz. DYY'ye eşlik eden belirli bir ülkedeki spesifik durum DYY'nin etkisinin hem özel hem de genel yapısını belirler (Petrikova, 2009:745).

Çoğu ekonomist, yatırımcı olarak mı yoksa ev sahibi ülke olarak mı hareket ettiğinden bağımsız olarak, doğrudan yabancı yatırımın potansiyel kârlılığının sanayileşmiş ülkeler için açık olduğu konusunda hemfikirdir. Yerel ülkeler olarak, sermaye birikimi olasılığını, iş sayısını, bütçeye vergi gelirlerini vb. artıran yönetim hizmetleri için faiz, temettü, telif ve ödeme şeklinde gelir elde ederler (Hanif, 2013:16). Bu ülkeler için doğrudan yabancı yatırım, ihracat pazarlarının genişletilmesi, hammadde ve ucuz işgücü, firmaların yatırımcılarının teknoloji ve yönetim alanındaki özel avantajlarını gerçekleştirme, vergilendirmeyi minimize etme ve bunun sonucunda rekabetçiliği artırma imkanı sunmaktadır (Petrikova, 2009:7428).

Yatırım yapan ülke, sermaye çıkışları nedeniyle zarar da verebilir. Bu, doğrudan yabancı yatırım gelirinin ülkeye girmemesi durumunda gerçekleşir. Ancak, memleket için ana olumsuz nokta istihdam ile ilgilidir: Doğrudan yabancı yatırım ihracatı, iş ihracatıdır. Böyle bir tehlike gerçek: Yabancı yatırım şirketlerine eşlik eden tehlikeler, ev sahibi ülke tarafından yatırım yapan ülkeye karşı kullanılabilir (He, 2006:18).

Eğer ana ülke DYY ile ilgili faydalarını tam olarak gerçekleştirilemiyorsa ve bunların birçoğu diğer kuruluşlar tarafından tahsis edilebilirse, DYY çıkışını durdurma veya DYY çıkışına en uygun vergilendirmeyi tespit ederek sınırlama ihtiyacı vardır. Gelişmekte olan ülkeler ve geçiş halindeki ülkeler için doğrudan yabancı yatırım (Kremer, 2007:68):

- Meslekler ve buna bağlı olarak çoğu zaman eğitim ve beceri geliştirme sonucunda refahta bir artış;
- Kullanılmayan kaynakların ekonomik ciroda yer alması;

- Piyasa ekonomisinin gereksinimlerini karşılamak için yeni teknolojiye ve yeni yönetim, eğitim yöntemlerine hakim olma imkanı;
- Uluslararası işbölümüne katılma, ithalatı azaltma ve ihracatı genişletme vb.

Modern koşullarda, doğrudan yabancı yatırım, gelişmekte olan ülkelerdeki döviz krizleri döneminde genellikle dengeleyici bir faktör olarak görülmektedir. Kural olarak, potansiyel yatırımcılar uzun vadede bu konuda olumlu bir imaja sahipse, bir ülke DYY alıcısı olur. İkincisinin etkisi altında ve yatırım ortamını dikkate alarak, işletmelerin yaratılmasında veya üretim kapasitesinin artırılmasında yatırımlar yapılır. Doğrudan yabancı yatırımın gelişmekte olan ülkelere net girişi 1990'lı yıllarda keskin bir şekilde artmış, bunun sonucunda doğrudan yatırım bu grubun ülkeleri için yurtdışından gelen özel bir finansman kaynağı olmuştur (Te Velde, 2004:350).

DYY ayrıca ödemeler dengesini de etkiler. Yerli üretim, ihracat gelirleri, teknoloji ithalatı sübvansiyonları ve yönetim tarafından yapılan ithalat ikamesi, ev sahibi ülkenin ticaret dengesinin genişlemesine katkıda bulunur. Doğrudan yabancı yatırım, yalnızca yerli üretimi artırarak bu ürünün ithalatına olan bağımlılığı azaltamaz, aynı zamanda ihracatından gelir elde etmeye yardımcı olur. Brezilya gibi bazı ülkeler, yatırımlarından elde edilen ürünler için ihracat koşullarına DYY koyarlar (Todaro, 1997:671).

Ödemeler dengesi açısından bakıldığında, ilk dönemde DYY ev sahibi ülke için elverişlidir, ancak gelir geri dönüşü meydana gelirse uzun vadede olumsuzdur. Ana ülke için sermaye çıkışı kısa vadede ödemeler dengesini kötüleştirir, ancak uzun vadede yurt dışından faiz ve temettü ödemeleri gelmeye başladığında iyileşir (Petrikova, 2009:750).

2.3.2 Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler

Küresel ekonominin karmaşıklığı yanı sıra ve farklı ülkelerdeki şirketler için açılan fırsat çeşitliliği şirketleri genellikle doğrudan yatırım sermayesini uluslararası pazara girmenin bir yolu olarak kullanmaya karar vermelerine yol açmaktadır. Aynı zamanda, doğrudan dış yatırım kararı, üç kategoriye atfedilebilecek birçok faktöre dayanmaktadır (Açıkalın vd., 2006:272): Talep faktörleri, arz faktörleri ve politik faktörler.

Çizelge 2.1: Yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörler

Arz faktörleri	Talep faktörleri	Politik faktörler
Üretim maliyetleri	Şirketin mallarına (hizmetlerine) tüketici erişimi	Ticaret kısıtlamalarını atlamak için fırsat
Lojistik	Pazarlama faydaları	Büyüme Faktörleri
Kaynakların mevcudiyeti	Rekabet avantajlarının kullanımı	
Teknolojiye erişim	Müşteri hareketliliği	

Kaynak: Açıklık vd., 2006

Şirketin doğrudan sermaye yatırımını uluslararası pazara girmenin bir yolu olarak kullanma kararı, öncelikle üretim maliyetleri, lojistik, doğal kaynakların mevcudiyeti ve temel teknolojiye erişime odaklanması gereken tedarik faktörlerine dayanmaktadır. Birçok durumda, şirketler üretim maliyetlerini azaltma gereği ile yönlendirilen doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili kararlar alırlar. Yurtdışındaki işletmeleri yerleştirmek, düşük arazi fiyatları, düşük vergi oranları ve ticari amaçlı gayrimenkulleri ticari amaçla kullanmak veya daha ucuz vasıflı veya vasıfsız işgücünün mevcudiyeti nedeniyle, kendi ülkelerindeki konumlarından daha karlı olabilir (Çivi vd., 2001:115).

İhracatın yüksek nakliye masrafları gerektirmesi durumunda, ihraç etmek yerine yurtdışına ürün üretme kararı şirket tarafından alınabilir. Örneğin, Heineken, ürünleri çoğunlukla su olduğundan, uluslararasılaşma stratejisinin bir parçası olarak doğrudan yabancı yatırımlardan geniş ölçüde faydalanmaktadır. Şirket tarafından üretilen ve bu ürünlerin yurtdışındaki tüketicilerinin ikamet ettiği yerlerden uzakta olmayan içeceklerin hazırlanması, şirkete Hollanda'da bulunan bira fabrikalarından içecek taşımaktan çok daha az masraflıdır (Açıklık vd., 2006:275).

Şirketler, operasyonları için kritik öneme sahip kaynaklara erişmek için doğrudan yabancı yatırımları kullanabilirler (Lipsey, 1999:78). Örneğin, ABD'de petrol üretiminin azalması nedeniyle, Amerikan petrol şirketleri dünyanın çeşitli bölgelerinde petrol çıkarma hakları almak için yoğun bir şekilde yatırım yapmak

zorunda kaldılar. Genellikle, uluslararası şirketler, iş yaptıkları ülkelerin hükümetleri ile doğrudan yabancı yatırım karşılığında hammaddelere erişirler.

Teknolojiye erişimin kazanılması, şirketlerin doğrudan var olan bir şirkette sahiplik payını elde etmelerinden yararlanmaları için kendi gruplarını ve uzmanlarını yeni bir teknoloji yönünde geliştirmek veya çoğaltmak için kullanmak başka bir doğrudan yabancı yatırım teşvik faktörüdür (Özcan, 2010:66). Örneğin, birçok İsviçreli ilaç üreticisi, küçük Amerikan biyojenetik şirketlerine yapılan yatırımları modern biyoteknolojiye erişimin ucuz bir yolu olarak kullanmıştır.

Birçok uluslararası ticari faaliyet, şirketlerin pazarda fiziksel olarak bulunmasını gerektirir. Örneğin, fast-food restoranları ve perakendecileri, tüketicilere işlem odalarına kolay erişim sağlamalıdır (bu ihtiyaç, benzer profildeki diğer şirketlerle rekabet ederek dikte edilen temel hususlardan kaynaklanmaktadır) (Öztürk, 2004:111). CELA köyünde bulunan bir restorana sahip olan KFC şirketi, sadece pişirilmiş kızarmış tavukları Japon tüketicilerine teslim edemiyor. Japon tüketicilerin talebini karşılamak için, şirket bölgede kendi restoranlarını açmak zorundadır.

Doğrudan yabancı yatırım, şirketlere çeşitli pazarlama avantajları sağlayabilir. Bir teşebbüsün ülkedeki fiziki varlığı, bir şirketin iş yaptığı ülke pazarındaki bir yabancı şirketin ürünlerinin “görsel mevcudiyetini” artırabilir (Kar ve Tatlısöz, 2008:85). Ek olarak, yabancı bir şirket, ülkede üretilen ürünleri satın almak için yerel tüketicilerin yurtsever yönelmesinden faydalanabilir. Örneğin, Time ve Sports Illustrated gibi dergilere reklamlar koyarak Toyota, Amerikan vizyonunun ekonomi üzerindeki olumlu etkilerini yaygın olarak biliyordu (Açıklalın vd., 2006:280).

Doğrudan yabancı yatırım, bir şirketin mevcut rekabet avantajlarını kullanması için en iyi yol olabilir. Değerli bir markaya veya teknolojiye sahip bir şirket, bu ülkelere ürün ihraç etmek yerine doğrudan diğer ülkelerde çalışmayı tercih edebilir. Şirketin yurtdışındaki yatırım faaliyetlerinin nedeni, müşterilerinin doğrudan yabancı yatırımlar kaynakları olabilir (Güngör, 2002:75). Şirketin müşterilerinden biri, belirli bir yabancı ülkenin ülkesinde bir işletme kurarsa, şirket yönetimi yakınlarda yeni bir işletme kurmaya karar verebilir ve böylece ürünlerini müşteriye hızlı bir şekilde ve zamanında teslim etmeye devam etme imkanı sağlayabilir. Siyasi faktörler ayrıca şirketin uluslararası pazara girmek için doğrudan yabancı yatırım kullanması kararında da rol oynayabilir. Bir şirket, bu ülkenin getirdiği ticaret kısıtlamalarını

aşmak ya da o ülkede ekonomik büyüme beklentilerinden yararlanmak için başka bir bölgesine yatırım yapabilir (Yeldan, 2002:24).

Demokratik olarak seçilen yetkililerin çoğu (yerel, bölgesel veya eyalet), seçmenleri olan vatandaşlarının ekonomik refahını sağlamakla ilgilenmektedir. Birçok ülkenin hükümetleri, şirketleri kendi yetki alanları dahilinde yeni girişimler kurmaya teşvik etmek için tasarlanan şirketlere sağlanan faydaları savunuyor (Yentürk, 1999:155). Şirketlerin devlete ve ülkenin diğer otoritelerine sunduğu faydalar, doğrudan yabancı yatırım sürecinde önemli bir katalizör olabilir.

2.3.3 Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi

Ekonomik reformun ve bölgelerinin dünya ekonomik sistemine entegrasyonunun mevcut aşamasında, ekonomik büyüme için net bir yatırım stratejisinin geliştirilmesi ve yatırımcıların çıkarlarını eşit olarak karşılayacak yatırımların farklı yatırımlara dönüştürülmesine yönelik mekanizmanın geliştirilmesinde öncelikli yönlerin belirlenmesi kavramsallaşmaktadır. Küreselleşme süreci hızlandıkça, iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin önündeki engeller ortadan kalktı ve bu da ticaretin küreselleşmesine yol açtı. Finansal kurumları daha etkin hizmet vermeleri için bir araya getiren finansal merkezler, ülkelerin ticari faaliyetlerini modernize etmekte ve uluslararası yatırımcıları ülkelere çekmekte kritik rol oynamaktadır. Küreselleşme ve sermaye yatırımının yoğunlaşmasının bir sonucu olarak, bu merkezlerin ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerinde olumlu bir etkisi var (Yeldan, 2002:26).

Ülkelerin finansal merkezlerinin olması, doğrudan yabancı yatırım, teknoloji transferi ve vergi gelirleri ile ülkelerin ekonomik büyümesine büyük katkı sağlamaktadır. Ekonomik olarak sağlanan bu avantajlara ek olarak, genişleyen şehirlerin iş ağının merkezi finansal piyasalarla barındırılması, ülkelerin kendilerini benzer coğrafi konumlardan ayırmalarını ve etkilerini genişletmelerini sağlar (Yentürk, 1999:155).

Londra, New York ve Frankfurt'taki gelişmiş ekonomilere önemli katkılarda bulunan finans merkezleri, bu tür merkezlerde oldukça fazla ağırlığa sahiptir. Körfez başkentini çekmek açısından, İslami finansın en gelişmiş merkezi olan Londra Finans Merkezi, 2007 yılında ilk sukuk satışını başlattı ve Londra'yı Körfez başkentine getirdi. Aynı zamanda, ekonomik güç dengesinin Batı'dan Doğu'ya kayması ile birlikte Asya ekonomilerinde önemli finansal merkezler ortaya çıkmıştır. Hong

Kong, Dubai ve Singapur en önemli Asya finans merkezleridir. 2000 yılından sonra Çin'in bir dünya sanayi üretim merkezi olma sırası, ülkeyi küresel ekonominin finansal gücü konumuna getirmiştir (Yeldan, 2002:28).

Bu bağlamda, doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisiyle ilgili olarak bilimsel ilginin yoğunlaştığına dikkat edilmelidir. Ekonomik literatürde DYY'den üç tür ikincil etki vardır:

- Performansın dış etkileri (Aitken, 1999:605);
- Yerli şirketlerin uluslararası pazarlara erişimini genişletmek (Blomstrom, 1998:247);
- Yerli firmaların gelirlerini artırma şeklinde dış etkiler (Gorg, 2004:171).

Elde edilen ampirik verilerin belirsizliği nedeniyle, ekonomistler arasındaki en büyük ilgi DYY: Javorcik ve Kugler'den (Javorcik, 2004:605) üretkenlik büyümesinin dış etkisinden kaynaklanmıştır, ancak Aitken Blalock ve diğerleri (Blalock, 2008:405) farklı sonuçlara ulaşmıştır. Dolayısıyla, DYY'nin verimlilik artışı ile olan ilişkisi tartışmalı ve çözülmemiş bir problem olmaya devam etmektedir.

Bazı araştırmacılar, alıcı ve DYY bağışçısı formları arasındaki teknolojik farkın ne kadar geniş olduğunu ortaya çıkardıkça, sonuçlarının etkisi daha büyük hissedilmektedir (Griffith, 2002:45). Aynı zamanda, teknolojik boşluk çok büyük olmamalıdır, çünkü Wang ve Blomstrom (1992:137) açısından çok geniş bir teknolojik fark, yerli firmaların yeni teknolojileri özümseme yeteneğini sınırlamaktadır (Glass, 1998:370).

Kentor'un araştırması (1998:1024), dış sermayeye nispeten yüksek bağımlılığı olan ülkelerin nispeten daha az bağımlı ülkelerde daha yavaş ekonomik büyüme gösterdiğini göstermiştir. Ayrıca, doğrudan yatırımın ilk aşamalarında DYY'nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, ancak uzun vadede işsizlik ve gelir eşitsizliği arttıkça ekonomik kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı bulunmuştur (Gorg, 2004:173).

3. AZERBAJCAN CUMHURİYETİ VE AZERBAJCAN EKONOMİSİ

3.1 Azerbaycan Cumhuriyetinin Coğrafi Yapısı ve Nüfusu

Eski Azerbaycan toprakları, Küçük Asya'da bulunur ve Kafkas Dağları'nın güney-doğu kısmını, Urmiye Gölü'nün güney ve güney doğusundaki dağlık bölgelere kadar uzanır. Alanı 200 bin kilometrekareden fazla. Azerbaycan bir bütün olarak kuzey yarımkürede yer almaktadır. İspanya, Yunanistan, Türkiye, Çin, Kore, Azerbaycan ile yaklaşık olarak aynı coğrafi alanlardır (Aras,2008:12). Avrupa'dan Orta ve Doğu Asya ülkelerine giden çok sayıda önemli uluslararası yol Azerbaycan üzerinden geçmektedir. Cumhuriyet bölgesi kuzeyden 400 km, güneyden 500 km, doğudan 38 °25' - 41 °55' arasında uzanmaktadır. Avrupa ve Asya'nın kavşağında bulunan cumhuriyet, eşsiz bir jeopolitik ve coğrafi konuma sahip ve eski zamanlardan beri laik ekonomik ve kültürel ilişkiler açısından önemini korumaktadır (<http://azerbaijan.az>).

Coğrafi olarak, Azerbaycan, Kafkasya'nın geçiş noktasındadır. Azerbaycan, tarihi ticaret transit yolları üzerinde bulunmaktadır. Kuzeyde Gürcistan ve Dağistan, Güneyde İran İslam Cumhuriyeti, Batı'da Ermenistan ve Batı'da Türkiye Cumhuriyeti ile komşudur. Türkiye ile birlikte 11 km'lik bir sınır çizgisi var. Doğu'da Hazar Denizi bulunmaktadır (Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası, 2014:1). Şekil 3.1 Azerbaycan'ın coğrafi konumunu göstermektedir. Ülke, bilindiği gibi Kafkasya'nın güney-doğu kesiminde yer almaktadır ve bu bölge 800 km'den daha fazladır ve Karadeniz'den başlayıp Hazar Denizi'nde son bulur. Kafkasya, Asya ve Avrupa'nın kavşağındadır. Sonuç olarak, Azerbaycan'ın kültürel ve ekonomik bağlantılar açısından önemi vardır. Neredeyse, ülkenin yarısından fazlası dağlarla çevrilidir (Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, 2013).

Şekil 3.1: Azerbaycan'ın Coğrafi Durumu

Kaynak: <http://www.internethaber.com/daglik-karabag-sorunu-haritada-son-durum-savas-mi-cikiyor-1581627h.htm> 14.01.2019

Özetle, Azerbaycan kuzeyde Büyük Kafkas Dağları ile çevrilidir, doğuda Alagöz sınırları ile Gökçen Gölü ve Doğu Anadolu dahil, doğuda Hazar Denizi ve güneyde Sultaniye Zenjan Hamadan sınırları bulunmaktadır. Azerbaycan, zengin ve eski bir tarihe sahip bir ülke olan en eski uygarlık alanlarından biridir. Dünyasında, binlerce yıl boyunca yayılan, dünya kültürünün hazine evine katkıda bulunan zengin bir kültürel miras yaratılmıştır. Halen, Anadolu Türklerinden sonra dünyanın en önde gelen ikinci Türk grubunu oluşturan Azerbaycan halkı, bu topraklarda kendine özgü bir kültür geliştirmiş ve böylece zengin devlet ve idare gelenekleri geliştirmiştir (Mahmudlu, 2005:5).

Coğrafi konum, ülkenin rahatlığı ve Hazar Denizi, Azerbaycan'ın ikliminden büyük ölçüde etkilenir. Burada yarı çöl ve kuru çöl, subtropikal, ılıman ve soğuk iklim ile karşılaşmaktadır. 11 iklim ikliminden (Keppen'e göre), 8 burada tanımlanmıştır. Kuru subtropikal iklim Kura-Araz ovaları ve Absheron'un karakteristik özelliğidir. Nemli subtropikal iklim sadece eteklerinde ve Lankaran ovaları ile karakterize olan güney Talish Dağları'nda görülmektedir. İlıman iklimi, Büyük ve Küçük Kafkasya'nın kapsadığı ormanlarda gözlenen kuru, orta-sıcak, kuru, ılık ve nemli soğuk iklimler ile karakterize edilir. Soğuk dağ iklimi yüksek dağlık alanlarda, Büyük ve Küçük Kafkasların tepelerinde, alpin ve subalpya çayırlarında görülür.

Havanın ortalama yıllık sıcaklığı yaklaşık 0 °C'dir ve ovaların 15 °C'de pozitif olduğu yüksek dağlık bölgelerde daha düşüktür. Temmuz ayında, aran bölgelerde ortalama sıcaklık 25-27 °C, dağlık bölgelerde ise 5 °C'dir. Kesinlikle maksimum 43 °C'de, minimum -30 °C'ye düşer. Bu yüksek rakamlar Nakşivan depresyonunda ve yüksek dağlarda gözlenmektedir (Aras, 2008:15). Yağış bölgeye oldukça dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Yıl boyunca daha az yağış (200 mm'den az) Absheron Yarımadası ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne düşer. Kura-Araz ovalarında yağışlar, Küçük Kafkasya'da 200-300 mm, 600-800 mm ve Büyük Kafkasya'nın kuzey-doğu yamaçlarında gözlenmiştir. Büyük Kafkasya'nın güney yamaçlarında 2000 ila 2500 metre yüksekliğe kadar 1200-1300 mm yüksekliğe kadar, maksimum yağış Lenkoran ovalarının güneyinde ve Talysh dağlarının yamaçlarında 1200-1700 mm'ye ulaşır (<http://azerbaijan.az>).

Azerbaycan yasal, laik, üniter ve demokratik bir cumhuriyettir. Yetkilerin bölünmesi, Azerbaycan Cumhuriyeti devlet gücünün temel ilkesidir. Cumhurbaşkanlığı cumhuriyeti, devlet iktidarını uygulamada siyasi sistem olarak kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Özgür, kişisel ve gizli oyla, Azerbaycan Cumhuriyeti cumhurbaşkanını seçmek için genel, doğrudan ve eşit seçimler yapılır. Bu seçimler beş yılda bir yapılır. Ekim 2008'de İlham Aliyev cumhurbaşkanı seçildi. Ülkedeki yasama yetkisi Milli Meclis olarak adlandırılan parlamento tarafından kullanılıyor. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinde 125 milletvekili var. 2010 seçimlerinde 4. Milli Mücadele Meclisi Azerbaycan'da yapıldı. Milli Majlis'te 105 erkek ve 20 kadın var (Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, 2013).

Siyasi olarak, ülkede istikrar olduğu söylenebilir. Terör veya bağımsızlık arzusu gibi ciddi politik sorunlar yoktur. Sistem genellikle ülkede yaşayan insanlar tarafından kabul edilir. Ülkenin yönetişimini etkileyen hem resmi kurum hem de resmi olmayan gelenekler var. Başkan istediğini yapan kişi değil. Cumhurbaşkanlığı dönem sınırları, 2009 yılında referandumla kaldırılarak, art arda 2013 yılında olduğu gibi art arda konunun muhtemel olmadığından emin olunması sağlandı (BTI, 2012:2).

3.1.1 Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorununun dış politikanın kilit önceliği olarak çözümü

Azerbaycan'ın uluslararası örgütlerle ve diğer ülkelerle iyi ilişkileri olmasına rağmen, dış politikada da bazı sorunlar var. Örneğin, 2008 Rusya-Gürcü ihtilafı Azerbaycan'da olumsuz sonuçlar bıraktı ve bu olumsuz sonuçlar Azerbaycan'ı etkilemeye devam ediyor. Kısacası, Azerbaycan'ın dış politikasında karşılaşılan sorunlar şöyle sıralanabilir (BTI, 2012:3):

- 2008 Rus-Gürcü ihtilafı,
- 2008 Rus Gürcü ihtilafı nedeniyle bölgede daha iddialı bir Rus varlığı var,
- Azerbaycan gazını iletme müzakerelerinde karşılaşılan sorunlar,
- Çözülmemiş Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile çatışması,
- Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermenistan sınırını açma imkanı
- Ermenistan'la ilgili sorunları askeri faaliyetlerle çözme yetkisine sahip olmak için askeri bütçenin 3 milyar dolara yükseltilmesi.

En önemli meselelerden biri Ermenistan'la çözülmemiş Dağlık Karabağ ihtilafıdır. 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazandıktan sonra, Azerbaycan yeni kurulan bütün devletlerin karşılaştığı bazı sorunlarla karşı karşıya kaldı. Ancak, Azerbaycan'ın karşılaştığı başka bir sorun vardı ki, buda Ermenistan'la yapılan savaştı. Ateşkes 1994'te imzalandığında, Minsk Grubu aracılığıyla barış görüşmeleri başladı. Minsk Grubu'nun başarılı olduğunu iddia etmek zor. Azerbaycan'da hala 600.000 ülke içinde yerinden olmuş insan ve mülteci var. Patlamamış artıklar var ve sınır ötesi yangın nedeniyle güvensizlik devam ediyor (ILO, 2012:1). Azerbaycan'ın askeri bütçesindeki artış, Azerbaycan'ın gücünü artırmaya çalıştığını da göstermektedir.

Devletliğini erken Orta çağlarda kaybeden Ermeniler, kendileri için yeni bir devlet yaratmaya çalışsalar da başaramazlardı. Rusya tarafından Güney Kafkasya'dan sınır dışı edilen Ermeniler, Hristiyan nüfusun Yukarı Karabağ'da doğan Arnavut'un tarihini ve kültürünü edinmesinin uygun olduğunu düşünerek, burada Ermeni devletinin temellerini atmaya karar verdi (Aras, 2008:18).

Yirminci yüzyılın başlarında, Ermeni Hükümeti Taşnak hükümeti ve daha sonra Ermeni SSR'si Batı Azerbaycan toprakları üzerinde kuruldu. Yukarı Karabağ'ın tarihi geleneklerini kaçırmak istemeyen Ermeniler, burada jeostratejik çıkarları olan büyük

devletlerin yardımıyla DGMV'yi yarattı. Güney Kafkasya'da bir cumhuriyet yaratan ve özerklik yaratan Ermeniler, Avrupa ülkelerine her türlü devlet hizmetini sağlama yükünü üstlenmiştir. Tarihsel süreçlerin elverişli anlarını kullanmak için "iyi niyetli" olan Ermeniler, yirminci yüzyılda Rusya'daki Çarlık'ın çöküşünün ve Sovyet imparatorluğunun oluşumunun yarattığı elverişli koşullarda idari bölge olma konusunu gündeme getirdiler ve Dağlık Garabag Özerk Cumhuriyetini kurma girişimine başladılar (Aslanlı, 2004:78).

Ermenilerin bu bölgelerdeki güçlenmesi, kendileri nedeniyle değil, Ermenileri destekleyen birçok büyük devletin çıkarlarına tekabül ettiği için yaygındı. Bu esas olarak, Romen misyonunun Hristiyan misyonunu Doğu'ya ve ardından Doğu Avrupa politikasını ve "sıcak denizler" ve "Kafkas" politikasını izleyen Rusya'nın isteklerini genişletme arzusundan kaynaklanıyordu. XVII. Yüzyılın başlarından itibaren, özellikle İran ve zayıflamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirmek için aktif istila politikasını başlatmış olan batı devletlerinin müdahalelerini gerçekleştirmelerinde Hristiyanların, özellikle Ermenilerin yardımına güvendikleri bilinmektedir (Bağırzade, 2009:56).

Rusya, Kafkaslarını XVIII. Yüzyılın etkisi altında tutarak ekonomik çıkarlarını farklı şekillerde elde etmek için çabalyor. Bunun için Rusya, imparatorluğun etki alanındaki politik etkisinin gücünü göstermiştir. XVIII yüzyılda başlayarak, Güney Kafkasya dahil Kafkasya'yı ele geçirmek için geniş çaplı bir askeri operasyon başlatan Rusya, 19. yüzyılın ilk yarısında bunu başardı. Azerbaycan'ın Çarlık Rusyası tarafından on dokuzuncu yüzyılın başlarında işgal sırasında, Ermeni ideologlarının çarlık sömürgeci politikasının uygulanması konusundaki planları bu süreçlerin yönünü belirledi (Süleymanov, 2012:45).

19. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti ve İran ile Rus Kafkasya'yı ele geçirme savaşı sonucunda Azerbaycan toprakları iki bölüme ayrılmıştı. Karabağ, Rusya İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Rusya, İran ve Türkiye'den 200.000'den fazla Ermeni'yi bu bölgelere transfer etti. Böylece, Güney Kafkasya'da sömürge politikasını uygulamak için özerk bir nokta belirledi. Bu politikadan yararlanan Ermeniler, hiç bulunmadıkları bir alanda bir Ermeni devleti kurdular. Böylece, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesi bir çatışma çözümüne dönüştü (Aslanlı, 2004:80).

Aynı zamanda, Karabağ'daki Ermeniler için etnik temizlik politikası 20. yüzyılın başlarında geniş çapta yayıldı (Süleymanov, 2012:46). Rus himayesini kullanan Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra bazı Avrupa ülkelerinin politikalarından yararlanmaya çalıştılar. Ermeniler, Azerbaycan aleyhindeki toprak iddialarında daha aktif olmuşlar ve Yukarı Karabağ'ı (Dağlık Karabağ) Ermenistan'ın diğer bölgeleri ile birlikte Ermenistan'ın tarihi toprağı olarak koyma sorununu gündeme getirmişlerdir (Zeynalov, 2012:9).

Ermeni-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışması 1992'lerin başından beri uluslararası öneme sahip bir sorun haline geldi. 30 Ocak 1992'de, Azerbaycan Cumhuriyeti CSCE'ye üye oldu ve 8-10 Temmuz'da Helsinki'de düzenlenen organizasyonun zirvesinde belgelerini imzaladı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra, Ermenistan Cumhuriyeti CSCE'ye üye oldu ve Ermenistan-Azerbaycan çatışması, üye devletlerin bu organizasyonun ilkelerine uygun olarak tartışılmasının odağını oluşturdu (Hasanov, 1997:12).

Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı saldırgan politikasına her zaman kayıtsız bir uluslararası topluluk eşlik etti. 1992'de Ermeni silahlı birimleri, cumhuriyetimizin topraklarının işgalini hedef alan askeri operasyonların kapsamını genişletti (Süleymanov, 2012:49). Bununla birlikte, hiçbir uluslararası kuruluş, herkesin gözünde olan ve vahşice ihlal edilen uluslararası hukuku bu saldırganlık davalarını nesnel olarak değerlendirmemiştir. Farklı zamanlarda, BM, AGİT ve Avrupa Birliği'nin kesin kararlar ve beyanlarda buldukları, ancak bu belgelerin çatışmanın gerçek nedenlerini doğru bir şekilde değerlendirmedeği ve saldırgan ile saldırılan ülke arasında herhangi bir ayırım yapmadığı doğrudur (Bağırzade, 2009:58).

3.1.2 Azerbaycan`ın komşu ülkelerle ilişkileri

Modern jeopolitik, halkların, eyaletlerin ve bölgelerin gelişmesinde kilit faktörlerden biri haline gelmiştir. Çünkü herhangi bir devletin, insanın, coğrafi faktörlerin ve jeopolitik güç merkezlerinin kaderi pozisyona, atılan adımlara ve izlenen politikaya bağlıdır. Azerbaycan'ın yaşadığı bölge, dünya düzeninin oluşumunu etkileme potansiyeline sahip jeopolitik bir alandır. Bu bakımdan, dünyanın en savunmasız bölgelerinden biri olan Kafkasya ve Hazar havzasında meydana gelen olaylar, yalnızca dünyada gerçekleşen süreçlerde ve bölgedeki merkezlerin çıkarları

açısından değil, aynı zamanda yüzyıllardır burada bulunan jeopolitik süreçlerin prizmasından da analiz edilmelidir (Aliyev, 1998:8).

Azerbaycan ile Avrupa ve Asya kavşağında yer alan ve şartlı olarak Avrasya olarak adlandırılan alt bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler, Azerbaycan'ın dış politika yönleri ve öncelikleri arasındadır. Azerbaycan'ın bölgedeki ülkelerden biri olduğundan, iç ve dış durumu sürekli olarak burada gerçekleşen olaylara, bölgesel devletler arasındaki ilişkilere, bunların örtüşen ve kesişen çıkarlarına ve ayrıca bu alt bölgedeki dünyanın önde gelen devletlerinin uluslararası politikasına bağlıdır (Zeynalov, 2012:10).

1991 yılında devlet bağımsızlığının restorasyonu sonrasında Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsız bir dış politika izlemektedir. Bu politika, Azerbaycan devletliğini düzenli olarak güçlendirmeyi ve geliştirmeyi ve ulusal çıkarları korumayı hedeflemektedir. Azerbaycan, dış politikasını, devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı gösterme ve içişlerin yetersizliği de dahil olmak üzere uluslararası hukuk normları ve ilkeleri üzerine kurdu (Hasanov, 1997:15).

Azerbaycan Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu ve bağımsız devletler dahil olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun üyesidir. Azerbaycan ayrıca NATO ve Avrupa Birliği gibi örgütlerle ve terörle mücadele koalisyonundaki faaliyetleriyle de işbirliği yapıyor. Azerbaycan Cumhuriyeti de GUAM bölgesel grubunun kurucularından biridir. Azerbaycan Cumhuriyeti, ulusal çıkarlarını bu örgütlerde ve bölgesel inisiyatiflerde gerçekleştirmektedir (Aslanlı, 2004:80). Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti, modern uluslararası ilişkiler sisteminde işbirliğinin kurulmasına, ulusötesi projelerin tek bir küresel güvenlik sorununa dönüştürülmesine, Avrupa enerji güvenliğine dönüştürülmesine katkıda bulunan aktif bir aktör ve bölgesel bir güç olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, Azerbaycan'ın Batı ve Doğu medeniyetleri ile Kuzey ve Güney arasındaki bir koridor rolü de önemli bir ülkedir. Tabii ki, herkesin Azerbaycan'ın bu başarılarına pragmatik ve rasyonel bir dış politika dersi ile ulaştığı açıktır. Azerbaycan, komşu ülkeler de dahil olmak üzere, yabancı ülkelerle ikili ilişkilere özel önem veriyor. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olan ve Azerbaycan'ın bugüne kadar konumunu desteklemeye devam eden Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkiler son derece önemlidir. Bu iki ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler, etnik, kültürel ve dilsel bağlar açısından birbirleriyle yakından bağlantılı ve stratejik işbirliği düzeyinde genişliyor ve

derinleşiyor. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in önderliğindeki çok taraflı ve dengeli dış politika kursu, modern uluslararası ilişkiler sisteminde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bir ulus devlet olarak gücünü ve etkisini artırmak için bir mekanizma görevi görüyor. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in önderliğinde yaşayan Azerbaycan, dünya toplumunun aktif ve etkili aktörlerinden biri haline geldi. Resmi Bakü, ABD, Rusya, Türkiye, Avrupa Birliği ve İslam ülkeleriyle yakın çalışıyor (Aras, 2008:20). 155 ülkenin oylarını kazanan ve 2011 yılında BM Güvenlik Konseyi'ne üye olan Azerbaycan Cumhuriyeti, uluslararası barış ve güvenliğe yakından katılan uluslararası ilişkiler sisteminin aktif bir üyesi imajını güçlendirdi. Aynı yıl, Hiza Dışı Hareketi de dahil olmak üzere, Azerbaycan dış politikasının yeni vektörlerini belirledi ve Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile verimli bir işbirliği kurmaya başladı. Ülkemizdeki çıkarlarını savunan birçok ülkenin büyükelçileri, Azerbaycan ile olan dostane ve ortaklık ilişkilerinden memnundurlar (Aliyev, 1998:12).

SSCB'nin dağılması sırasında yeni bağımsız devletlerin sınırları eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinin bir parçası olarak korunmuştu. Her ne kadar bu cumhuriyetler SSCB'de (karma aileler, gümrük-sınır sisteminin olmaması, ekonomik-üretken sadakat, birleşik ulaşım iletişim sistemi vb.) Tek bir ekonomik sistem yaratmış olsa da, bağımsızlık yıllarında bütün bu ilişkiler ulusal sınırlar içinde çöktü ve yeniden örgütlendi. Eski cumhuriyetler SSCB içindeki bölgeleriyle ayrılmış olsalar da, bazı çatışmalar önlenemedi (Aliyev, 1998:10). Bu tür çatışmalar Rusya ve Ukrayna (Kırım), Rusya-Kazakistan (Kazakistan'ın beş Kazak bölgesi), Rusya'nın toprak bütünlüğü ve bağımsızlık iddiaları (Tataristan, Çeçenistan, vb.), Moldova (Transistri ili sorunu), Rusya-Baltık devletler (Estonya, Litvanya ve Letonya ile çatışmalar), Azerbaycan-Ermenistan (Dağlık Karabağ sorunu), Rusya'nın Gürcistan'daki toprak iddiaları (Abhazya, Osetya, vb.) (Aras, 2008:22).

Ayrıca, Sovyet sonrası dört cumhuriyetin (Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan), Hazar Denizi'nin bölünmesi ve ulusal sektörlerin sınırlarının belirlenmesi sonucunda kendi aralarında ve İran'la bir çatışma yaşandı. Aslında, Sovyetler-sonrası ülkeler, SSCB'nin iç ve dış mülk dağılımının, dış borçlarının ve yükümlülüklerinin üstündeki ciddi zorlukların üstesinden gelmek zorunda kaldı. Rusya da dahil olmak üzere bazı Sovyet sonrası cumhuriyetler, 1991 yılında bu sorunları ele almak ve geçmişteki ilişkilerin parçalanmasını önlemek için Bağımsız

Devletler Topluluğu adlı bölgesel bir örgüt kurmuşlardır. Şüphesiz, BDT'nin kuruluşu, Sovyetler sonrası ülkeler arasında yeni bir bütünleşme biçimi ve tam tersine, parçalanmaya hizmet edecek bir birlik olarak takdir edildi. BDT son 14 yılda hem ciddi krizler hem de umut verici gelişme anları yaşadı (Hajizade, 2000:198).

Rusya'nın Güney Kafkasya'daki güçlü etkisine bakıldığında, Azerbaycan'ın dış politikası büyük önem taşıyan kuzey boyutuna özel önem veriyor. Bölgedeki gerilimleri azaltmak ve elverişli komşuluk koşulları oluşturmak için çaba gösteren Azerbaycan, ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda Rusya ile karşılıklı yararlı işbirliğinin daha da geliştirilmesini desteklemektedir. Böyle yapıcı bir pozisyon sayesinde, cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretleri, her şeyden önce, cumhurbaşkanlarının karşılıklı ziyaretlerinden, ikili ilişkilerin "ısınması", Hazar Denizi'nin ulusal sektörlere bölünmesi ile ilgili Azerbaycan-Rus anlaşmasının yanı sıra her iki tarafın güvenliği de dahil olmak üzere çeşitli eğilimler işbirlikçi işbirliğinden bahsetmek mümkün olurdu (Süleymanov, 2012:53).

3.2 Azerbaycan Ekonomisinin Genel Görünümü ve Yapılan Yabancı Yatırımlar

Azerbaycan ekonomisinin hızlı gelişmesinin sebeplerinden biri, yabancı yatırımların ve bütçe gelirlerinin ülkeye verimli bir şekilde tahsis edilmesi olarak düşünülebilir. Yatırım politikasının başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlanmış ve nüfusun yaşam standartlarının iyileştirilmesinde önemli sonuçlar elde edilmiştir. Yabancı yatırımların gerçekleştirilmesi, karmaşık bir süreç olmak üzere ciddi bir yaklaşım gerektirir (Süleymanov, 2012:55). Bu açıdan bakıldığında, bir yatırım kavramını ekonomik bir kategori olarak düşünmek ve özünü genişletmek istenebilir.

DYY'nın bağımsız Azerbaycan ekonomisine girmesinin 1995 yılında başladığı söylenebilir. 1991'de bağımsızlığın restorasyonundan sonra, 1994 yılının başlarında, siyasi belirsizlik büyük ölçüde ortadan kalktı, Karabağ savaşında, özellikle Eylül 1994'te Azeri-Chirag-Gunashli projesi olan ilk uluslararası petrol sözleşmesi imzalanarak ateşkes ilan edildi. Üretim Paylaşımı Anlaşmasının (PSA) imzalanması, ülkeye doğrudan yabancı yatırım yapılmasını sağlamıştır (Hajizade, 2000:205).

SSC'ye göre, 1995-2017 döneminde ülke ekonomisi 125.5 milyar dolara ulaşıyor. Doğrudan yabancı yatırım, 2000-2017 döneminde 96.1 milyon ABD Doları tutarındadır. 2000-2017 döneminde, ülkedeki tüm yabancı yatırımlar 29.2 milyar

dolar olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan hükümetinin finansal kredileri (veya %24.2) ile kamu ve özel kuruluşları uluslararası finansal kredi kuruluşlarından 77.8 milyar dolar ayrılmıştır (economy.gov.az).

Finansal kaynakların yatırımın geliştirilmesindeki rolü oldukça yüksektir. Kompozisyonlarına ve yapılarına bağlı olarak, iki kategoriye ayrılabilir (Abbasov, 2005:76): Yabancı ve yerli yatırım kaynakları. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 13 Ocak 1995 tarihli Yatırım Faaliyetlerine İlişkin Kanun, yatırımın aşağıdaki iç kaynaklardan belirlenebileceğini göstermektedir (Aliyev, 1998:12):

- Yatırımcının maddi ve entelektüel kaynakları, finansal kaynakları ve iç kaynakları. Yerli rezervler arasında kar, amortisman indirimleri, fiziksel ve tüzel kişilerin tasarruflarının geri ödenmesi, tasarruflar, kazalar ve doğal afetlerden kaynaklanan zararlar ve benzeri ödemeler;
- Yatırımcının borcu, yani banka ve bütçe kredileri, tahviller ve diğer fonlar;
- Başkanın özel fonu, çeşitli insani yardım fonları ve diğer amaç fonları gibi bütçe ve bütçe dışı fonlardan ödenekler;
- İşletmeler, kuruluşlar ve hayır işleri ücretleri, bağışlar ve daha fazlası.

Dış yatırım kaynakları şunlardır (Zeynalov, 2012:12):

- Yabancı ülkelerin bütçe fonları;
- Yabancı tüzel kişiliklerin ve gerçek kişilerin fonları;
- Uluslararası kuruluşların finansal kaynakları;
- Devletlerarası krediler, hibeler ve teknik yardım;
- Finansal fonlar, krediler ve uluslararası finans kurumlarından gelen hibeler

Azerbaycan'ın bağımsızlığından sonra, 1994 yılında başlayan gelişme hızı, ülkenin önümüzdeki yıllarda hızla büyümesini ve petrol ve petrol dışı sektörün gelişmesi için fırsatları mümkün kılmıştır. 2004'ten bu yana, bölgelerin sosyo-ekonomik kalkınmasını güçlendirmek amacıyla yeni bir eylem planı onaylandı. Plana uygun olarak, tüm finansal kaynaklar pahasına bölgelere yapılan yatırımlar yönlendirilerek yeni üretim ve hizmet alanlarının yaratılması başlatılmıştır (Aslanlı, 2004:96).

Yabancı yatırım, ülke ekonomisinin oluşumunda ve gelişmesinde kilit bir unsurdur. Teknolojik ve çoğaltılabilir yapı dahil olmak üzere ülkenin bütün saha yapısının gelişimi, yatırımların kendi alanlarında uygulanmasına bağlıdır. Bilindiği gibi özel amaçlı yatırımlar öncelikle gelirdir. Dolayısıyla, o alanın veya birimin yatırım

önceliği seviyesi, ulusal ekonominin herhangi bir sektörünün etki derecesini belirler. Herhangi bir ekonomik birimin yararına olan kentin derecesi, uygulanacak yatırımın değerini belirleyicidir. Bu nedenle, ulusal ekonomilere yatırım yapma amaçlarına bağlı olarak, farklı seviyelerde kârlılığa sahiptirler (Bağırzade, 2009:98). Dolayısıyla, kamu ve devlet dışı kaynaklardan yapılan yatırımlar, her şeyden önce, hız ve kârlılıkları açısından farklı olacaktır. Bu nedenle, devlet dışı yatırım kaynakları, en hızlı büyüyen sermaye tarafından seçilen yüksek kârlı alanlardır. Bu faktör yabancı yatırımların hacmini etkiler. Tipik olarak, dış yatırım ekonominin düşük karlı sektörlerine yatırım yapılmaz. Bununla birlikte, yatırımların kullanımı ve sınırlamaları, ulusal çıkarların gerçekleşmesi olarak yorumlanmamalıdır. Bu nedenle, aşırı yatırımın dahil edilmesi içeri akış sürecini artıracak ve ekonomide aşırı gerginliğe yol açacaktır. Öte yandan, gerekenden daha az yatırım kirlenmeye yol açmaktadır. Bunu dikkate alarak, dış kaynaklardan yapılacak optimum yatırım hacmi, ulusal ekonominin gelişmesi ve oluşumu ile bağlantılı olarak uygulanan ekonomik politika ile belirlenmelidir. Bu gibi durumlarda, ulusal ekonominin ölçüğü etkin hükümet stratejisi, devlet harcamaları, parasal ve mali önlemler ile düzenlenmelidir (Süleymanov, 2012:58).

Azerbaycan'da yapılan reformlar çerçevesinde, vergi sisteminin serbestleştirilmesi, girişimcilik açısından bu alandaki devlet politikasının geliştirilmesi, ülke ekonomisine iç ve dış yatırım yapılması ve vergi mevzuatının sürekli iyileştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan, zorunlu rezerv politikasının uygulanması, para politikasının temel faktörü, açık pazarın uygulanması gerekmektedir (Sabiroğlu, 2001:96). Uygun bütçe ve vergi politikasındaki kilit konulardan biri, makroekonomik göstergelerin hızlı büyümesini, girişimcilik ve bölgenin gelişimi için finansal fırsatların yaratılmasını gerektirmektedir.

Dış yatırım, ülke ekonomisinin gelişiminde merkezi bir rol oynamakta ve ekonomik büyüme oranı hakkında önceden bilgi vermektedir. Yatırım sürecinde ulusal ekonominin gelişmesi, bir miktar emtia ve hizmet için ödeme yaparak ulusal gelirin yükselmesine ve rekabetçi ürünlerin üretimine yol açmaktadır. Bu gibi durumlarda, hem ulusal tasarruflara hem de tüketim fonlarına yönelik fonların hacmi artıyor. Bu sürecin sürekliliği, tahsilat ve tüketim fonlarına yönlendirilen fonların verimli bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Milli gelir pahasına üretilen yatırımlar, hem bir yandan hem tahsilat hem de gelir formunun yanı sıra, üretimin tekrar işlenmesini

sağlayarak, ülke ekonomisinde bir artışa yol açmaktadır. Yatırım ne kadar verimli olursa, milli gelirin büyüme oranı o kadar yüksek, hasatın mutlak ve nispi tüketim miktarları o kadar yüksek olur (Sabiroğlu, 2001:98). Oldukça yüksek yatırım getirisi elde etmek, ülke ekonomisinin temel göstergesi olan gayri safi yurtiçi hasılayı garanti altına almaktadır.

3.2.1 Petrol sektörü ve yabancı yatırımlar

Haydar Aliyev'in 1993'te Azerbaycan'ın tekrar cumhurbaşkanı olmasından sonra, ülkenin ekonomik ve politik krizi derinleşmeye başladı ve önlemler alınmaya yönelik büyük ölçekli çalışmalar başladı. Bu şartlar altında, çok önemli bir küresel çalışmaya ihtiyaç vardı. Bunlardan ilki ve en önemlisi, petrol alanındaki önlemlerin uygulanması, özellikle yabancı yatırımların ülkenin petrol sektörüne katılımının sağlanması idi. Azerbaycan petrol endüstrisinin deneyimi, mevcut petrol ve gaz üretim tesislerinin yeniden silahlandırılması, yeniden yapılandırılması ve genişletilmesinin, petrol üretiminin verimliliğini ve yoğunlaştırılmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Safarov ve Dadashova, 2011:218).

Yatırımın büyük kısmı yeni ve daha verimli ekipman satın almak ve kurmak için harcanırken, inşaat çalışmalarının petrol ve gaz arama ünitelerindeki payı nispeten küçüktür. İnşaat endüstrisinin petrol endüstrisindeki ekonomik özü, en uygun petrol ve gaz üretim oranlarını ve üretim tesisleri ile üretim dışı tesislerin gelişimini ve malzemenin geliştirilmesi için yeni teknik araçların gelişimini, üretimin temelini sağlamaktadır. Modern zamanlarda petrol ve gaz endüstrisinin gelişmesine yatırım yaparken, ekonominin petrol ve doğal gaz talebinin yanı sıra petrol ürünleri ve yeni petrol ve doğal gaz depolarının keşfedilme zorunluluğu da göz önünde bulundurulmaktadır. Petrol endüstrisinin yapısal alt bölümlerindeki yatırımların bileşimi ve yapısı aynı değildir. Örneğin, aşağıdaki masraflar sondaj ofislerine yapılan yatırımın bileşimine dahil edilir (Hajizade, 2000:200).

- İnşaat ve montaj işleri maliyetleri.
- Sondaj operasyonları için gerekli sondaj ekipmanı satın alma, satın alma ve kurulum maliyetleri.
- Jeolojik keşif harcamaları
- İdari yönetim aracının korunmasına ilişkin harcamalar
- Altyapı birimlerinin oluşturulması ve çevrenin korunması için maliyetler

Azerbaycan ekonomisinin dünya ekonomisine entegrasyonu süreci yakın tarihte gelişmektedir. Ekonominin bel kemiği olarak kabul edilebilecek olan petrol ve gaz endüstrisinin gelişimi, birçok sorunun çözülmesinde stratejik bir öneme sahiptir (Safarov ve Dadashova, 2011:221).

Yabancı petrol şirketleri ile iş birliği, hükümet politikası için bir belirleyici olmaya devam etmektedir. Yabancı yatırımların katılımı sadece istikrarlı politik ve makroekonomik koşullar değil, aynı zamanda ilgili adalet ve yönetim yapısı, para birimlerinin istikrarlı olmasını, kurumların vergi sistemlerini ve dünya standartlarına uygun finansal hizmeti sağlamalarını sağlar. Azerbaycan ekonomisinin gelişmesinde enerji kaynaklarının verimli kullanılmasının kilit bir rol oynadığı vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, karmaşık bir strateji geliştirmek ve bu stratejiyi açık denizdeki petrol yataklarının keşfedilmesine yönlendirmek önerildi (Aliyev, 1997:470). Bu fikir hızla gerçekleşti. Başka bir deyişle, borular ham petrolün taşınmasında, yabancı sermaye kullanılarak en uygun şekilde kullanılıyor. Bundan kısa bir süre sonra, ilgili petrol üretim yasaları ve anlaşmaların yapısı yabancı sermayeyi çekmek için imzalandı.

Çizelge 3.1: Azerbaycan Ekonomisine Yabancı Yatırımlar (milyon ABD doları)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam Yabancı Yatırım	620.5	5468.6	8247.8	8673.9	10314.0	10540.9
Finansal Krediler	101.5	1438.3	3405.9	3692.5	3135.5	2655.8
Petrol Sektörü	416.2	2412.7	2955.3	3407.8	4287.8	4935.2
Ortak ve yabancı yatırım yapan işletmeler	102.8	624.4	659.6	886.0	1094.5	1041.0
Diğer yatırımlar	-	992.2	1225.0	667.7	1794.2	1.906.5

Kaynak: economy.gov.az

Öngörülen petrol sahalarının sömürülmesine yapılan yatırım sonucunda, Chirag-1 ve Dede-Qorqud sondaj kulesi inşaat sahası yeni teknoloji temelinde yeniden inşa edildi. Sangachal'de 100.000 ton kapasiteli bir petrol terminali inşa edildi, 176 km denizaltı yağı ve Sangachal Terminali'ne 48 km'ye kadar doğal gaz boru hattı döşendi, 12 petrol kuyusu açıldı ve Chirag-1 platformunda faaliyete geçti (Hajizade ve Abdullayev, 2003:510).

Ülkenin petrol üretimi yıllık olarak artmış ve 50 milyon tona ulaşmış olup, gaz üretimi yaklaşık 30 milyar metreküp seviyesine ulaşmıştır. Azerbaycan'ın petrol ve gaz sektöründeki yabancı şirketler tarafından yaklaşık 50 milyar dolarlık yatırım yapıldı. Ülkenin enerji bağımsızlığı tamamen güvence altına alındı ve Azerbaycan, uluslararası alanda tanınmış bir doğal gaz ihracatçısı oldu (Safarov ve Dadashova, 2011:220).

Çizelge 3.2: Yabancı Yatırımların Petrol Alanlarına Göre Dağılımı ve Üretim Hacmi (milyon ABD doları) 2017

Petrol yatakları	Üretim hacmi mln. Ton	Yatırım mlrd. ABD dol.	Azerbaycan'ın payı %
«Azeri», «Chirag», «Gunashli»	630.0	12-14	10
«Karabağ»	80-150	1.7-2.0	7.5
«Şahdeniz»	100,0	4,0	10,8
"Dan star-Ashraf"	100-150.0	1.5-2.0	20
«Lenkeran-Talış-deniz»	100	0.5-2.0	20
«Yalama» (D-222)	100	0.5-2.0	40.0
«Abşeron»	150-300	3.3-3.5	50.0
"Nahçıvan" (eski D-3)	75-100	5.0	50.0
«Oğuz»	75.0	2.0	50.0
«Kürdaşı»	90,120	2.0	50
Güney-Batı Gobustan	30,60	0.3-0.5	20
«İnam»	150-25.0	3.4	50
«Muradxanlı»	50-80	1-1.5	50
"Alov", "Araz", "Doğu"	150-300	9.0	40.0
"Kursengi", Karabağlı	60-90	0.5-0.8	50.0
«Ateşgah»	100.0	2.0	50.0
"Zafer", "Mashal"	120-150	2.0	50.0
Lerik-denizi, Savalan	100.0	2.0	50.0
"Padar"	50-100	0.8-1.8	20.0

Kaynak: economy.gov.az

Yüksek yatırım hacimleri, uzun vadeli ekonomik faydalar, ülkedeki risklerin varlığı ve diğer benzer sorunlar Azerbaycan'a doğrudan yabancı yatırım yapılmasını önlemektedir. Bu sorunu aşmak için, petrol sektörüne yatırım yapan şirketler ortak yatırım projelerini tercih ediyorlar. Bu projeler arasında yabancı özel sektör ve devletimizin petrol şirketleri yer almaktadır. Tüm mevduatlar ortak girişim ilkeleri temelinde işletilmektedir. Tüm sözleşmelerde en az 2 şirket yer almaktadır. Yabancı yatırımcılarla birlikte, ulusal bir firma olan Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi, petrol ve gaz çıkarma sözleşmelerinde de ortak olarak hareket etmektedir. Şirketler

teknolojik, ekonomik ve yönetim fırsatlarına odaklanma ve yerel fırsatlardan ve teknolojik gelişmelerden yararlanma fırsatına sahiptir. Bu açıdan Azerbaycan'da, yerli ve yabancı şirketler arasındaki ekonomik ve teknolojik iş birliği eğilimi gözlenmektedir (Mirzajanzadeh, 1994:34). Petrol ve gaz endüstrisinde zengin bir bilimsel ve teknolojik kaynak rezervine sahip olmak, Azerbaycan'ı yabancı şirketler ile elverişli çevre ve ekonomik-teknolojik iş birliği yaratan yabancı yatırımcılarla oldukça yasal bir düzeye çıkarmaktadır. Bu sektördeki iş birliği sadece yabancı yatırımcılar için değil aynı zamanda yerel işletmeler için de faydalıdır. Böylece, uluslararası sözleşmelerle iş birliğine katılan Azerbaycanlı işletmeler, her şeyden önce, yeni ekonomik faydalar sağlayacak ve gelecekte kullanılacak teknolojilere erişebileceklerdir (Aliyev, 1997:472).

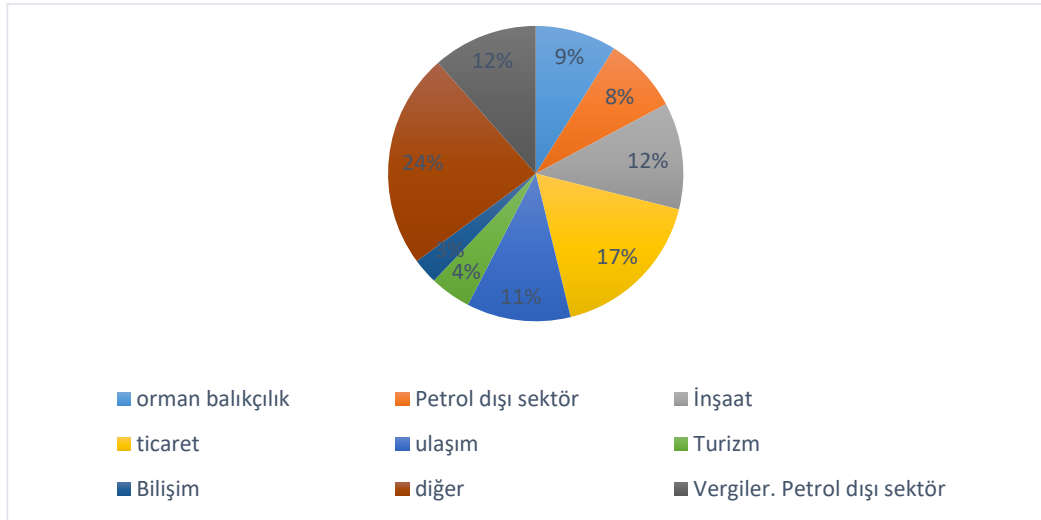
3.2.2 Petrol dışı sektörün ana alanları ve modern gelişim özellikleri ile petrol dışı sektöre yapılan yatırımlar

2014 yılının sonundan bu yana dünya pazarındaki petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş, Azerbaycan'ın derinleşen finansal kriz altında sürdürülebilir kalkınmasını sağlamada ekonominin çeşitlenmesi ve petrol dışı sektörün gelişmesinde belirleyici bir rol oynayacaktır. Ekonominin son beş yıldaki büyümesi, büyük ölçüde petrol dışı sektörün gelişmesiyle sağlanmış ve bu sektörün gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı %69.9'a ulaşmıştır (Mirzajanzadeh, 1994:36). Genel olarak, resmi istatistiklere ve makroekonomik göstergelere göre, son on iki yılda ülkenin petrol dışı sektörü 2.5 kattan fazla büyümüştür. Kuşkusuz, ekonomiyi petrol gelirleriyle çeşitlendirmek için alınan önlemler, petrol dışı sektörün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ekonomiyi çeşitlendirmek ve petrol dışı sektörü geliştirmek, bu faaliyetlerde bulunanlara imtiyazlı krediler vermek, tarımsal sübvansiyonları yönlendirmek ve ülke genelinde ulaştırma altyapısını yeniden yapılandırmak için kalkınma programlarına dayalı küçük ve orta ölçekli girişimciliği desteklemek için milyarlarca dolar harcandı. Bütün bunlar ekonominin petrol dışı sektöründe büyük canlanmaya neden oldu. Azerbaycan'da üretilen ve elektrikli makine ve ekipman, bunların parçaları, kimya sanayi ürünleri, inşaat malzemeleri, hazır tekstil ürünleri vb. çeşitli bölgelere ihraç edilmektedir. Gördüğümüz gibi, geçiş ekonomisini başarıyla tamamlayan Azerbaycan'ın temel görevi, ekonomiyi ekonomik olarak çeşitlendirmek ve doğal kaynaklarını amaçlı olarak kullanarak petrole olan bağımlılığını en aza indirmektir . Bu strateji sonucunda inşaat, turizm, tarım, ulaştırma, bilgi ve iletişim

teknolojilerinde sürdürülebilir büyüme eğilimi devam etmektedir (Akhinov ve Zhiltsov, 2008:347).

Devlet İstatistik Komitesi'ne göre, 2017 yılı Ocak-Haziran aylarında Azerbaycan'da 26 milyar 265.1 milyon gayri safi yurtiçi hasıla elde edildi; bunların 17 milyar 568.1 milyon manatı petrol dışı sektöre aittir (stat.gov.az). Belirttiğimiz gibi, ekonominin son yıllarda petrol gelirleri nedeniyle çeşitlenmesi, ülkede petrol dışı sektörün gelişmesine neden olmuştur. Bu yılın ilk yarısında, başlıca petrol dışı sektör türlerinin üretiminde önemli bir büyüme kaydedilmiş olmasından kaynaklanmaktadır (stat.gov.az).

Ekonominin petrol dışı sektöründe, Ocak-Haziran 2018'de, %52.6'sı toplam sosyal ve diğer hizmetler, ticaret, taşıt onarımı ve şantiyelerin onarımı ile birlikte, 20.637 milyon manat değer eklenmiştir. Ocak-Haziran 2018'de ülke ekonomisinin petrol dışı sektörüne katma değer, bir önceki yılın aynı dönemine göre %2 arttı. Petrol dışı sektörde katma değerın GSYİH içindeki payı %55.8'dir. Petrol dışı sektörün alt sektörlerinin GSYH'ye en olumlu katkısı, taşıtların taşınması ve depolanması, inşaatı, ticareti ve onarımı olmuştur (Akhinov ve Zhiltsov, 2008:348).

Şekil 3.2: 2018 yılında Petrol dışı sektörde yaratılan katma değerın dağılımı

Kaynak: economy.gov.az

Madencilik endüstrisinin, petrol dışı sektörde katma değer yapısındaki payı %3.1, işleme endüstrisinin payı %72, elektrik, gaz ve buhar üretimi, dağıtım ve arzı %21.5, su ve atık su arıtımı %3.4 idi. Ocak-haziran 2018'de petrol dışı sanayi 5165.3 milyon

manat değerinde mal üretti ve geçen yılın aynı dönemine göre üretim %8.8 arttı. Madencilik sektörünün petrol dışı sektördeki payı %3 ya da 157.2 milyon manat, işleme sanayisinin payı %75.6 ya da 3906.5 milyon manat, elektrik, gaz ve buhar üretimi, dağıtımı ve arzı %18.5 ya da 954 milyon manattır, atık su arıtımının payı %2.9 veya 147.6 milyon manattı (report.az).

Ocak 2018'de, ülkenin ekonomik ve sosyal alanlarının geliştirilmesi için tüm mali kaynaklardan ana sermayeye tahsis edilen fonların 362.7 milyon manatı ya da %37.8'i petrol dışı sektöre harcandı ve bu sektördeki yatırım miktarı bir önceki yıla göre %68 artış göstermiştir (economy.gov.az).

Devlet İstatistik Komitesi'ne göre, toplam yatırımın %72.4'ü inşaat ve montaj işlerine doğrudan harcanmış, kullanılmış fonların %83.5'i üretim nesnelерinin üretimi için kullanılmış, %11'i hizmet nesnesi, %5.5'i ve 121.000 metrekare konut inşaatına harcanmıştır. Yerli kaynaklardan sağlanan fonlar toplam sermayenin %52.1'ini oluşturmuştur. İşletmeler ve kuruluşlar tarafından yatırılan toplam sermaye miktarı %81.4, banka kredisi %6.7, bütçe fonları %6.1, kişisel fonlar %5.2 ve bütçe dışı fonlar %0.6 olmuştur (report.az).

2018 Ocak-Temmuz döneminde, tüm finansal kaynaklardan 7457.3 milyon manat ana sermayeye yönlendirilmiştir. Devlet İstatistik Komitesi'ne göre, bu bir önceki yılın aynı dönemine göre %17.9 daha azdır. Düşüş, petrol sektöründeki yatırımların azalmasından kaynaklanmaktadır. Petrol dışı sektöre yönlendirilen fonların hacmi %19.0, petrol dışı sektöre yapılan yatırımlar %65.5 artmıştır. Sabit sermayeye yönlendirilen fonların %13.7'si banka kredilerine, %24.9'u bütçe fonu ve %6.3'ü kişisel fonlara aittir (stat.gov.az).

3.3 Azerbaycan'ın Dünya Ekonomisine Entegrasyonunda Yapılan Yatırımın Rolü

Uluslararası ekonomik entegrasyon, ortak ekonomik, parasal ve finansal, bilimsel-teknik, sosyal, dış ve askeri politikaların rızası ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının, uluslararası sermayenin ve emeğin hareketinin uygulanmasına dayanmaktadır. Dünya ülkeleri ekonomik entegrasyon, üretimin üretkenliği ve bunun sonucunda nüfusun refahı yoluyla üretken güçlerini arttırmaya çalışmaktalar (Abbasquluoğlu, 2009:47).

1920'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra, dış ekonomik ilişkiler SSCB'nin devlet tekeli altında yoğunlaştı. Moskova'nın Azerbaycan ile dış ekonomik ilişkileri koşullarında, ülkedeki bu alanı yönetmesi için herhangi bir organa ihtiyaç yoktu. Azerbaycan'ın ekonomik ilişkileri SSCB'ye bağlıydı. 1991 yılında Azerbaycan ekonomisine göre (yurt içi fiyatlarla) mal üretimi 12.2 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir, yurt dışından ihracat miktarı 744.000 manat olmuştur. Azerbaycan'ın dış ekonomik ilişkileri SSCB'nin döviz kurundan 16.7 kat daha düşüktü. Bu mevcut temas Moskova tekeli altında gerçekleştirildi. Teknoloji ve işgücü hareketi daha kapalı ve tek taraflıydı (Akhinov ve Zhiltsov, 2008:345).

Yeni bir ekonomik sisteme geçişi normalleştirmek için, Azerbaycan sürekli uluslararası entegrasyona katılmalı ve potansiyelini kullanmada aktif rol almalıdır. Azerbaycan'da bir piyasa ekonomisine geçiş, on binlerce işletmenin, toplumun, sendikanın, kuruluşun dış ticaretle ilgili ilişkiler kurmasına, döviz ve ekonomik işlemler yapmasına olanak sağlamıştır. Herhangi bir işletme zaten dış ekonomik faaliyette bulunma hakkına sahiptir. Azerbaycan'ın gelecekteki ekonomik gelişimi, büyük doğal kaynakları ve ekonomik kaynakları ile büyük ölçüde küresel ekonomiye aktif ve etkili entegrasyon sürecine bağlıdır. Uluslararası deneyim, ekonominin gelişmesi ve uluslararasılaştırılmasına yapılan yabancı yatırımların büyük avantajlara sahip olduğunu onaylamaktadır. Yatırım, cumhuriyetin ulusal ekonomisi ve dünya ekonomisi arasında daha verimli entegrasyon sağlar. Dış ekonomik yatırımın ülkenin ekonomik kalkınmasındaki bir diğer rolü de girişimcilik faaliyeti üzerindeki olumlu etkisidir. Azerbaycan'a yapılan yabancı yatırımlar, ülke ekonomisinin oluşması, iş ilişkileri, girişimcilik için daha büyük zorluklar ve finansal ve kredi ilişkilerinin geliştirilmesi için uygun koşullar yaratmaktadır (Abbasquluoğlu, 2009:45). Bu tür koşulların etkili bir şekilde kullanılmasıyla, genç bağımsız cumhuriyet, doğal ekonomik ve bilimsel-teknik potansiyelini uluslararası alanda geliştirmek için çok taraflı ekonomik entegrasyon ilişkilerine girmektedir.

Yabancı ülkelerle ekonomik işbirliği, Azerbaycan ulusal ekonomisinin çok yönlü gelişimini sağlamak için büyük avantajlar sağlayabilir. Bu nedenle Azerbaycan ulusal ekonomisinin oluşumu koşullarında, yabancı ülkelerle karşılıklı ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan, yakın ve uzak ülkelere, büyük ve küçük devletlere, uluslararası ve bölgesel kuruluşların,

hayati öneme sahip siyasi ve ekonomik konular açısından dikkatini çeken bir kutup. Stratejik olarak önemli bir alanda bulunan ülkemizde, dev dünya devletlerinin çıkarları çarpışıyor ve bunlar arasında etki alanı için ciddi bir rekabet var. Azerbaycan Cumhuriyeti, sosyo-ekonomik gelişiminde yabancı halklarla işbirliğinin daha da genişletilmesi için çaba sarf etmekte ve uluslararası işbölümünün derinleşmesinden kaynaklanan faydaları en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır. Siyasi bağımsızlığın kazanılması, idari sistemden piyasa ekonomisi sistemine dönüşüm, köklü eski dış ekonomik ilişkilerin gözden geçirilmesi ve eşit, karşılıklı yarar sağlayan ilişkilerin oluşturulması için önemli bir temeldir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü geniş bir alanda jeopolitik durumu kökten değiştirdi ve Azerbaycan'ın uluslararası ilişkilerinin yoğunlaşmasını ve yoğunlaşmasını arttırmak ve uluslararası iş bölümünün avantajlarını cumhuriyetin çıkarlarına uygun olarak kullanmak için geniş perspektifler açtı (Abbasquluoğlu, 2009:48).

Artık Azerbaycan, ülkeye güçlü bir sermaye girişine sahiptir. Girişimciliği geliştirmek, elverişli iş ve yatırım ortamı yaratmak ve petrol dışı sektör gelişimini sağlamak yoluyla yerli ve yabancı yatırımları çekmek, bu aşamada ekonomik politikanın tipik özelliklerinden biri olmuştur. Uygulanan amaçlı tedbirler neticesinde girişimcilik sektörü Azerbaycan'da oluşmuş ve özel sektörün ülkenin sosyo-ekonomik gelişimindeki rolü artmıştır (Birman ve Schmidt, 2003:16).

İslam Kalkınma Bankası ve İslam Dayanışma Fonu, Azerbaycan ekonomisinin üç farklı dalında yatırımlara ve sermaye yatırımlarına yatırım yaptı. Bu nedenle, bu yabancı sermaye ve yatırım fonları temel olarak tarımın gelişmesi için sullanma ve su ekonomisi alanına yönlendirildi. Mil-Mugan toplayıcısının ve Samur-Absheron kanalının 1997 yılında yeniden inşası için 5 milyon dolar ve 867.2 milyon dolarlık kredi tahsis edildi (Allahverdiyev ve Mammadov, 2003:70).

Yatırımcıların ilgisini çeken en önemli faktör, büyük kısmı maddi kaynakların bulunmaması ve eski teknolojik ekipman nedeniyle zayıf bir şekilde araştırılan Azerbaycan'ın doğal kaynaklarıydı. Ve yine de, projelerin görünür karlılığına rağmen, yabancı yatırımcılar şimdiye kadar cumhuriyetin yakıt ve enerji sektörü hariç büyük yatırımlardan kaçınıyor. Ülkenin reform sonrası ekonomisi, derin ve uzun vadeli bir yatırım krizi ile karakterizedir ve bilindiği üzere, yabancı sermayenin çekiciliğidir. Hem ihtiyaçlarımız açısından hem de dünya ekonomik standartlarına göre bu sermayenin girişinin önemsiz olduğu da bilinmektedir. Genel olarak, son

yıllarda, Azerbaycan ekonomisindeki portföy yatırımları gözle görülür biçimde artmıştır, bugün Azerbaycan'da 20'den fazla büyük yatırım kuruluşu yerleşmiş durumdadır (Birman ve Schmidt, 2003:18).

“Hollanda Hastalığı” doğal kaynak patlaması zamanı ülkenin hızlı bir şekilde büyümesi ardından zaman içinde ekonominin olumsuz yönde etkilenmesi şeklinde ifade edilebilir. Azerbaycan’da bu durum ihracatta yüksek miktarda hammadde şeklinde hidrokarbonatın olmasından kaynaklanmaktadır. Yüksek miktarda hidrokarbonat ihracatı ülkeye bol miktarda yabancı döviz girişi sağlamış ve bunun sonucu olarak ülke parası aşırı değer kazanmıştır. Daha sonra petrol fiyatlarındaki aşırı düşüş Azerbaycan ekonomisini zor duruma sokmuş, Azerbaycan Merkezi Bankası (AMB) dalgalı döviz kuruna geçmek kararı almış ve ülke ardı-ardına 21.02.2015 ve 21.12.2015 tarihlerinde devalüasyona gitmek zorunda kalmıştır. Hollanda Hastalığının benzer olumsuz sonuçlarından kurtulmak için ülke aşağıdaki politikaları uygulayabilir:

- İlk olarak ulusal paranın değeri AMB’nın döviz kuruna müdahalesi ile dengede tutulmalıdır. Ulusal paranın dengede tutulması ile Hollanda Hastalığının olumsuz etkisi kısa zaman içinde tersine dönecektir. Bir başka yol ise doğal kaynak patlamasından elde edilen kazançların sonraki yıllar için biriktiren bir fon kurulmasıdır. Bunun için Azerbaycan’da 20 Aralık 1990’da Azerbaycan Petrol Fonu kurulmuştur.
- Ekonomide yapısal değişiklikler yapılmalıdır. Özelleştirme ve yeniden yapılandırma politikaları ile ekonomide sürdürülebilir istikrar sağlanmalıdır.
- Azerbaycan ihracatının petrol ve doğal gaz sektörüne olan bağımlılığı azaltılmalı ve ihraç malları çeşitlendirilmelidir. Aynı zamanda doğal kaynak patlaması yaşanan sektör uluslararası fiyat dalgalanmalarındaki şoklara karşı daha dayanıklı hale getirilmelidir. Bu önlemler gerçekleşmediği halde doğal kaynak rezervleri biterse veya negatif dış şokların sonucu gelirlerin azalması halinde ülkede ciddi refah kaybı yaşanacaktır.
- Hidrokarbon ihracatından elde edilecek kazançların AR-GE ve ya altyapı çalışmalarına ayrılması. Böyle bir durumda imalat sektörü ekonomide daha güçlü hale gelecektir. Aynı zamanda imalat sektörü kur farkıyla ve reel ücretlere mücadele edebilecektir.

- Lüks mallara olan talebin vergi oranlarının yükseltilmesi ile azaltılması gerekmektedir. (Şahin ve Şahin, 2015: 608)

Azerbaycan ekonomisini “Hollanda Hastalığı” açısından daha iyi değerlendirmek için petrol gelirleri, ihracat ve GSYİH arasındaki ilişkinin ne düzeyde olduğu ekonometrik analiz ile incelenmiştir.

4. AZERBAJCAN EKONOMİSİNDE YABANCI YATIRIM POTANSİYELİ VE EKONOMİK ETKİSİ

4.1 Azerbaycan'daki Başlıca Sektörlerin DYY Potansiyeli

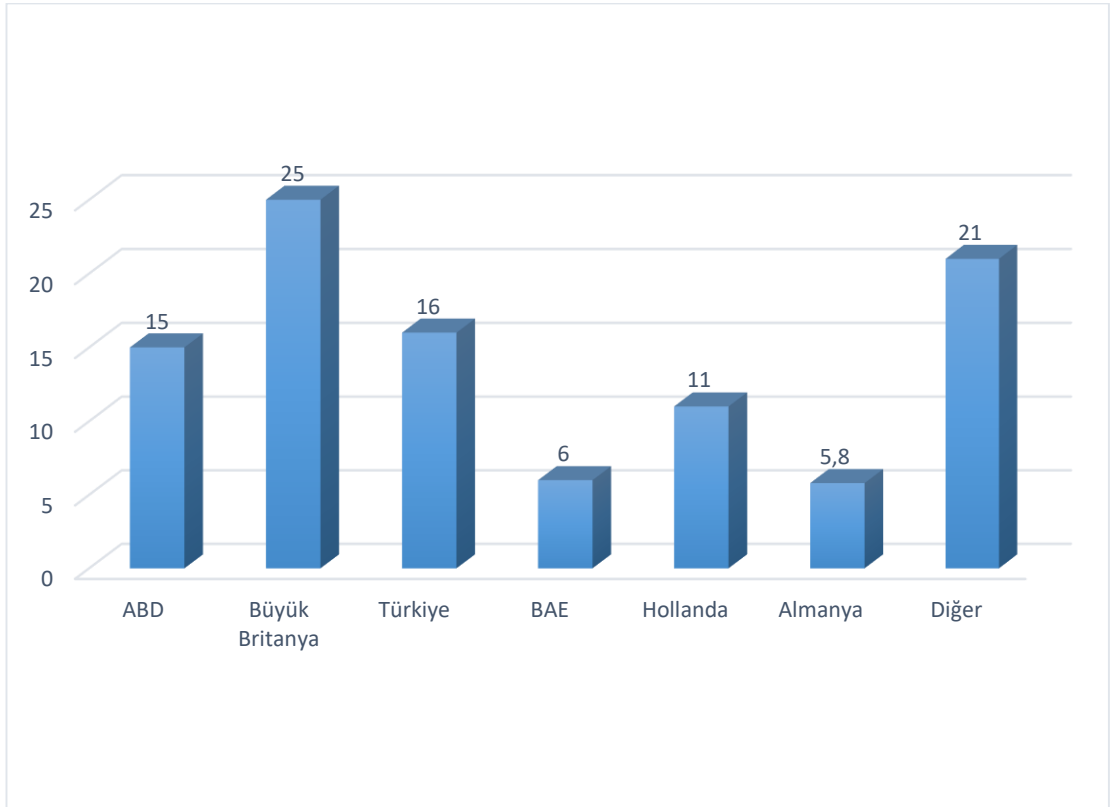
1994 yılından başlayarak, Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisine yatırım yapmak için yatırımcılara imtiyaz verilmiştir. Yatırımcıların haklarını ve çıkarlarını korumak, mülkleri korumak, yerli ve yabancı girişimciler için uygun çalışma koşulları oluşturmak ve gelire engelsiz erişim sağlamak için önemli yasalar kabul edilmiştir. Bu dönemde Azerbaycan Hükümeti, çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması ve bir dizi ülkeyle yatırımların teşvik edilmesi ve karşılıklı olarak korunması konusunda bir anlaşma imzaladı. Azerbaycan'daki yatırımcıların faaliyetlerini engelleyen faktörleri ortadan kaldırmak ve yabancı sermayeyi ülke ekonomisine çekmek için ilgili yasalar, düzenlemeler ve kararlar alınmıştır. 1992'de, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Yatırımların Korunması Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu ve 1995'te Azerbaycan Cumhuriyeti "Yatırım Etkinliği" Yatırım Yasası, yatırım için yasal dayanağı teşkil etmektedir (Birman ve Schmidt, 2003:14).

Şu anda, Azerbaycan'daki yatırımın yasal dayanağı 4 düzeyde tanımlanmaktadır (Shakaraliyev, 2009:78):

- Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasında;
- Yasalar ve diğer normatif yasal düzenlemeler;
- İkili ve çok taraflı hükümetler arası anlaşmalar;
- Çok taraflı uluslararası anlaşmalar.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yatırımcıları çeken metalürji, kimya, enerji, makine, ulaşım, haberleşme ve diğer sektörlerinde özelleştirilmeyi açması ile yatırım akışına iyi bir ivme kazandırdı. Yatırımcıların haklarını ve menfaatlerini, mülkün dokunulmazlığını, yerli ve yabancı girişimciler için uygun çalışma koşullarının yaratılmasını ve karların engelsiz bir şekilde kullanılmasını korumak için Cumhuriyet'te önemli yasalar kabul edilmiştir. Azerbaycan Hükümeti, ülkelerle çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması, yatırımın teşviki ve karşılıklı korunma konularında birçok anlaşma imzalamıştır (Birman ve Schmidt, 2003:18).

Yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından ana sermayeye yatırılan fonların 6 milyar 184.3 milyon manatı (%88.1) İngiltere, Türkiye, Japonya, Norveç, İsveç, Rusya, İran, Malezya ve ABD'nin yatırımcılarına aittir (<http://olke.az>). Körfez Arap İşbirliği Konseyi, Azerbaycan ekonomisine yaklaşık 1.3 milyar dolar yatırım yapmıştır. Aynı zamanda, Azerbaycan Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye ülkelerin ekonomisine yaklaşık 300 milyon dolar yatırım yapmıştır. Azerbaycan'da Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Suudi Arabistan yatırımlı yaklaşık 280 şirket çalışmaktadır. Azerbaycan ile Körfez İşbirliği Konseyi arasındaki ticaret cirosu son yıllarda artmıştır, ancak yüksek düzeyde değil - mevcut yılın sekiz ayında 40 milyon doların üzerindedir (trend.az).

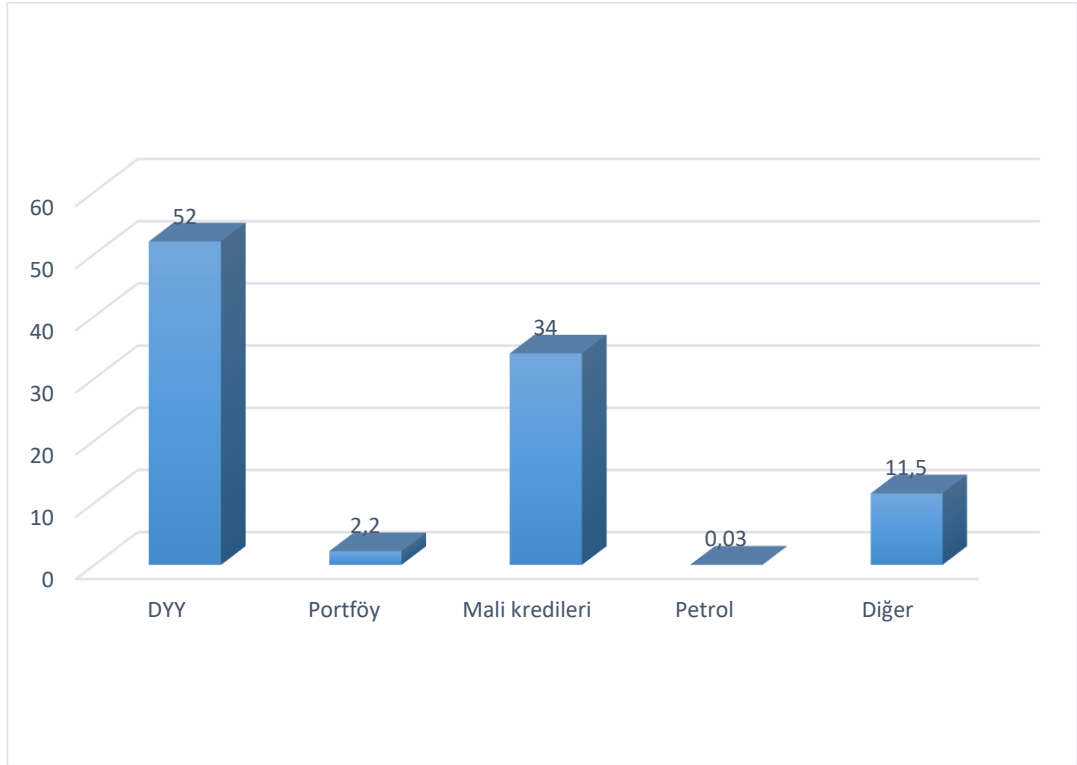

Şekil 4.1: 2010-2018 yılları arasında Azerbaycan'da yatırım yapan yabancı ülkelerin payları.

Kaynak: stat.gov.az

Şekil 4.1'den görüleceği üzere, 2010 ve 2018 yılları arasında Azerbaycan'ın en büyük yatırımcıları İngiltere, Türkiye ve Hollanda olmuştur. Belirttiğimiz gibi, bunun nedeni BP, BOTAS, Türk yağları ve benzeri petrol şirketlerinin Azerbaycan

petrol sektöründeki faaliyetleridir. Azerbaycan`da toplam yatırımların yarısından fazlasını doğrudan yatırımcılar oluşturmaktadır (Birman ve Schmidt, 2003:20).

Şekil 4.2: Yatırım Türlerine Göre Yabancı Yatırımların Yapısı. (yüzde olarak)

Kaynak: Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2018

Şekil 4.2.`den de anlaşılacağı üzere, yabancı yatırımların yapısındaki ana yer doğrudan yatırımlar ve finans kredileridir. Toplam yatırımların %86'sını oluşturuyorlar. Portföy yatırımları, büyük ölçüde menkul kıymetler piyasasının zayıf gelişmesinden dolayı toplam yatırımların sadece %2.2'sini oluşturmaktadır. Yabancı ülkelerin deneyimleri, ülkeye yatırım çekmenin en kolay yollarından birinin portföy yatırımı olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda ülkenin ülkeye açıklığını ve ülke ekonomisinin dünya ekonomisine ne ölçüde dahil olduğunu gösteren etkenlerden biridir. Azerbaycan'da gelişiminin yavaşlamasının temel nedenleri, şirketlerin kurumsal yönetim standartlarını uygulamadığı, uluslararası standartlara uymadığı ve temettü işlemleriyle uğraştığı gerçeğidir.

4.1.1 Tarım sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli

Yabancı yatırımların ülke ekonomisine katılması, Azerbaycan'ın belirlediği ekonomik kalkınma stratejisinin önemli bir bileşenidir. Azerbaycan'daki politik istikrar ve hızlı ekonomik gelişme, yabancı ülkelerin ülke ekonomisine yatırım yapma konusundaki ilgilerini uzun süredir arttırmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki yatırımcıların haklarını ve çıkarlarını, mülkün dokunulmazlığını, yerli ve yabancı girişimciler için eşit çalışma koşullarının yaratılmasını ve yabancı yatırımcıların artmasına neden olan temel faktör olan katı yasal temeli oluşturan karların engelsiz şekilde kullanılmasını korumak için bir dizi yasa kabul edilmiştir. Azerbaycan'da dış yatırım ve karlılığı çeken kilit alanlardan biri tarımdır (Shakaraliyev, 2009:80).

En eski tarım kültürlerinden biri olan Azerbaycan, tahıl yetiştiriciliği, bağcılık, meyve, sebze ve hayvancılık ana merkezlerinden biri olarak kabul edilir. Azerbaycan'ın tarım ekonomisi, Sovyet döneminde ve bağımsızlık döneminde yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla sürekli gelişmektedir. Dolayısıyla yabancı yatırım hakkında konuşurken, her şeyden önce Azerbaycan'ın tarım sektöründeki durumu açıklanmalıdır. Nitekim yerel iş adamlarının, girişimcilerin ve alandaki çiftçilerin ilgisini artırarak, tarımın gelişimi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Yerel yatırımın tarım sektörüne çekilmesinde de önemli gelişmeler var. Bununla birlikte, dünya pazarlarına erişimimizi genişletmek, üretkenliği artırmak, rekabetçi ürünler geliştirmek ve tarımsal alanlarda kullanılan en yeni yöntem ve teknolojik ekipmanı kullanma ihtiyacından bahsederek, bu dünyanın deneyimlerinin kullanılması ve bu alana yabancı yatırım çekmesi gerektiği anlamına gelir (Ahmedov, 2011:70).

Araştırmalar, petrol dışı sektör tarafından yönlendirilen yatırım miktarının, petrol sektörüne yönelik yatırım miktarını aştığını göstermektedir. Şimdiye kadar yapılan araştırmalarla uğraşırken, petrol dışı sektöre dahil olan ana sektörlerin yabancı yatırımlar, sanayi, inşaat, nakliye ve ticaret ile ortak girişimler olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte, en son teknoloji gibi son düzey devlet önlemleri, tarım sektöründeki yatırımların önümüzdeki yıllarda çekileceğini göstermektedir. Devlet programları ayrıca, önümüzdeki yıllarda kamu yatırımlarının tarım sektörünün altyapısını ve kamu hizmetlerinin hacmini ve kalitesini artırmaya yönelik politikayı geliştirmeye devam edeceğini belirtmektedir (Birman ve Schmidt, 2003:22).

Azerbaycan'ın tarımsal olanaklarını ve tarım sektöründeki durumu göstermek için farklı ülkelerde özel tanıtım kampanyaları yapılmalıdır. Yabancı yatırımcıları çekmek için bu tür önlemler sürekli olmalı ve belirli programlara dayanmalıdır. Yerli ve yabancı yatırımlar sadece doğrudan toprağa değil, aynı zamanda bilimsel araştırmalara da yapılmalıdır. Dünya pratiği de yaygın olarak kabul görmektedir, çünkü araştırma yeniliklerine yapılan yatırım tarımı desteklemenin en etkili yoludur. Bilimsel araştırma yeniliklerine büyük devlet ve bireysel katkılar önemlidir çünkü tarım modern teknolojiler ve yöntemler kullanılarak gelir elde edilmektedir. Bu nedenle, yatırım hakkında konuşurken, bilimsel araştırma arka planda olmamalıdır (Ahmedov, 2010:180).

Dış yatırım, uzun vadeli bir potansiyel dönemde ulusal ekonominin gelişimini etkilemekte, aynı zamanda istihdam seviyesini ve gelir düzeyini de doğrudan etkilemektedir. Sadece bir örnek, tarım sektörüne yapılan yatırımın azalması durumunda, o zaman küreye girenlerin arasındaki işsizliğin artacağını ve aynı zamanda toplam gelirlerinde azalacağını göstermektedir. Dolayısıyla, bu alanda çalışanların yalnızca diğer sektörlerdeki mal ve hizmetlere olan talepleri azalmaz, aynı zamanda nüfusun bu sektördeki ürünlere olan talebi de karşılanmayacaktır. Sonuç olarak hem bu alanda hem de sektörün diğer alanlarında istihdam oranı düşecek ve genel olarak düşüş gözlenecektir. Tarım sektöründeki yatırımlardaki düşüşün imalat ve işleme sektörleri üzerinde olumsuz etkisi olacaktır (Ahmedov, 2010:182).

Ulusal ekonominin oluşumu açısından, özellikle tarım ve işleme endüstrisi alanında, dış yatırımın ekonomi yönünde kullanılması önemlidir. Yabancı yatırımı ulusal ekonominin gelişmesine dayanılmaz kılmak için, ekonominin yapısını ve teknolojik desteğini gerçekleştirmenin yanı sıra sosyal ve ekolojik sorunları çözmek gerekir (Albegova ve Emstov, 1998:10).

Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Vakfı (AZPROMO), girişimcilere tercihli krediler sağlayan Ulusal Girişimcilik Destek Fonu (NFES) ve Tarım Bakanlığı kapsamında Tarım Kredileri Devlet Ajansı, yerli ve yabancı yatırımcılarla ortak yatırım projelerine katılıyor, yeni kurulan sanayi parkları ve sanayi mahallelerinin asıl görevi, ülkenin petrol dışı sektörünün gelişmesini teşvik etmektir. Ayrıca, ülke ekonomisinin önümüzdeki yıllarda dengeli ve sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlamak için rekabet gücü yüksek ürünlerin üretimini ve ihracatını genişletmek,

böylece iş ve yatırım ortamını arttırmak, dış ticaret işlemlerini kolaylaştırmak ve uluslararası pazarlardaki girişimcilere kamu desteğini artırmak gerekmektedir (Aliyev, 2003:47).

Ekonominin çeşitlenmesi ve petrol dışı sektörün gelişmesi nedeniyle, küçük ve orta ölçekli işletmelere tahsis programları, kırsal girişimcilere sübvansiyon verilmesi, ülke genelinde ulaştırma iletişim altyapısının yeniden yapılandırılması yoluyla milyarlarca dolar harcanmıştır. Bütün bunlar ekonominin bu alanda canlanmasına neden oldu. Şu anda, ülkede üretilen petrol dışı ürünler farklı bölgelere ihraç edilmektedir. Piyasa ekonomisine geçişi başarıyla tamamlayan ülkemiz, doğal ekonomiyi, ülke ekonomisini çeşitlendirmek ve ekonomiye olan bağımlılığını en aza indirmek için kullanmaktadır (Ahmedov, 2010:182). Bu alanın bir sonucu olarak, inşaat, tarım, turizm, ulaştırma, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki sürdürülebilir büyüme eğilimi devam etmektedir. Bu eğilimin bir sonucu olarak, son on iki yılda ülkemiz büyük bir kısmı petrol dışı sektör olmak üzere yeni bir iş yaratmıştır.

4.1.2 Hizmet sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli

Azerbaycan'da, dış yatırım için uygun koşullar oluşturulmuş, ancak bu yatırımlar daha fazla petrol ve gaz sektörüne yönelmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan ekonomisi, petrol dışı sektör- tarım, sanayi ve hizmet sektöründeki yabancı yatırımları daha fazla çekmek için ithalata bağımlılığı azaltacaktır. Yatırım faaliyeti, küreselleşme, modern entegrasyon, ülkenin üretim alanlarının sosyo-ekonomik sonuçlarının etkinliğini, hizmet sektörünün ve ulusal ekonominin makroekonomik göstergelerinin artırılmasının gerekliliklerine uygun olduğu düşünülen uzun vadeli ekonomik politikanın ana bileşenidir. Hizmet sektöründeki yatırım yönleri aşağıdakileri kapsar (Albegova ve Emstov, 1998:12):

- Yeni tesislerin yaratılması ve modern gereksinimlere göre faaliyet gösteren işletmelerin geliştirilmesi;
- Üretim kapasitelerini artırmak için belirli işletmelerin veya mevcut işletmelerin genişletilmesi;
- Girişimin teknik olarak teknolojik olarak silahlandırılması ya da üretimin teknik ve ekonomik seviyesini yükseltilmesi.
- İşletmenin kilit üretim varlıklarının modernizasyonu;
- İşletmenin işletme sermayesinin yatırım finansmanı;

- Bir işletmenin menkul kıymetler yoluyla yatırımları (hisse senetleri, tahviller, sertifikalar);
- Yeni ve orijinal ürünlerin üretimine yapılan yatırımlar;
- Mevcut üretim alanlarındaki yeni tür ürünlerin üretimine yatırımlar;

Yatırım senaryosu, rekabetçi ürünlerin geliştirilmesi, altyapı sisteminin iyileştirilmesi ve işletmelerin ihracat potansiyelinin artırılması dahil geleneksel endüstrilerin lojistiğinin geliştirilmesine odaklanacaktır (Aslanzade, 2000:100).

Turizm, ekonominin diğer sektörlerinin aksine, kendi gelişme fırsatlarına sahiptir. Azerbaycan'da yerleşim (otel, sanatoryum vb.), eğlence (avcılık, spor vb.), kültür (tarihi eserler, arkeoloji vb.) ve doğa (rezervler, milli parklar vb.) İçeren geleneksel ve çağdaş turizm alanları bulunmaktadır. Bu sektörde girişimcilik faaliyetlerinin genişlemesi, bu alanlarda turizmin gelişmesinde kilit şartlardan biridir. Ancak, girişimciliğin tüm alanlarında olduğu gibi, turizm sektöründe de pek çok sorun vardır. Bu zorluklara dayanarak, turizm işletmesi için finansal kaynak kıtlığı var. Mevcut finansal kaynakları bu sektöre yönlendirmek ve verimli kullanmak önemlidir. Turizm girişimciliğinin yararlanabileceği yatırım kaynaklarının hem iç hem de dış olanları aşağıdakileri kapsamaktadır (Sabiroğlu, 2006):

- Devlet bütçesi ve bütçe dışı fonlar;
- Nüfus ücretleri;
- İç işletme araçları (kira sermayesi, biriktirme fonu, amortisman masrafları, vb.);
- Dış kaynak fonları (bankaların kredileri, borç sermayesi);
- Yabancı kaynaklar (uluslararası kuruluşların hibeleri, teknik yardım programları, finansal kuruluşların fonları vb.)

Turizm sektörüne yönelik fonların diğer alanlara göre nispeten düşük olması birtakım sorunların göstergesidir. Bu açıdan turizm endüstrisindeki yatırımları çekme sorunu aşağıdaki gibi olabilir (Safarov, 2007:12):

- Bilgi sorunu: (Azerbaycan'da yeterli turizm imkânının bulunmaması, bu nedenle yatırımcılar fonlarını yönlendirmeleri gereken alanların farkında değildir);

- Sermaye Tutumu: Modern standartları karşılayan turizm merkezlerinin inşası için büyük çapta fon talebinin nedeni, yatırımcıların büyük risk altında kalmalarıdır;
- Uyarma: (Mevzuatla finanse edilen yatırımlara uygulanan ayrıcalıkların uygulanmaması);
- Kurumsal sorunlar: (modern öğrencilere turizm sektörünün gelişimi için kurumsal destek ve altyapı ile cevap verememe);
- Ulusal Yatırım Oryantasyonu: Bu, ulusal yatırımcıların küçük işletmelere yatırım yapmaları vb. için yeni bir alandır.

Bunlara veya bu sektörde söz konusu yatırımın dahil olduğu söz konusu sorunlardan herhangi birine yönelik tedbirlerin uygulanması, bu sektörün gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olacaktır (Aslanzade, 2000:98):

- Bölgelerde, özellikle dağlık bölgelerde, turizm gelişimi için gerekli altyapıyı oluşturarak yabancı yatırımları çekmek;
- Turizmin gelişmesi için piyasa ekonomisinin kurumsal desteğinin güçlendirilmesi;
- Turizm sektörüne yatırım yapan yatırımcılara vergi indiriminde bulunmak ve devlet zararlarında diğer indirimleri uygulamak;
- Ulusal Girişimcilik Destek Fonu aracılığıyla ekonomiye yatırım yaparken ve bununla bağlantılı olarak girişimciler arasında kampanya yürütürken turizm sektörünü tercih etmek;
- Ayrıca, turizm sektörüne yönelik yatırım yönetimi yapısı;
- İslam Konferansı Örgütü'nün ülkelerinin Türkiye, Filipinler, Endonezya, Malezya, Mısır, Fas ve Tunus turizm sektöründeki deneyimlerinin incelenmesi, bu alanların Azerbaycan'da kalkınmasına yatırım yapılmasında yenilikçi adımların uygulanması.

Çağdaş rekabet bağlamında, yerli ve yabancı turistler ülkenin doğal anıtları, kültürü, tarihi, mutfağı, kürleri ve diğer yerleriyle yakından tanışmakta ve bu alandan çok para kazanmak istemektedir, devlet, özel sektör ve kamu arasındaki ortak işbirliği çerçevesinde esnek adımlar atmak önemlidir. Turizmin gelişmesi doğal ekolojik kaynakları, tarihi anıtları, her ülkenin kültürünü, nüfus arasındaki iletişim düzeyini, sosyal altyapısını ve diğer faktörleri etkiler (Pashayev, 2001:98).

Azerbaycan'ın rekreasyon kaynakları, etkin turizm biçimlerini kullanarak devlet bütçesi gelirlerinin önemli kaynakları olabilir. Bu amaçla, ekoturizm ve tarım turizmi yatırımı büyük ölçüde güçlendirilmelidir. Kanada, Almanya, Avustralya ve diğer ülkelerin deneyimleri, bu ülkelerin turizminin gelişmesi nedeniyle on milyarlarca dolar kazandığını göstermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nde, Shaki-Zagatala, Guba-Khachmaz ve Ganja-Gazakh bölgelerinde Absheron, Guba-Khachmaz ve Lankaran-Astara bölgelerinde bulunan tarımsal bitkilerde eko turizmin gelişmesi için büyük kaynak rezervleri bulunmaktadır. Başlıca görev, bu kaynakları ekonomik ciroda etkin şekilde kullanmaktır. Bu sorunun çözümü sadece kamu fonlarına değil diğer finansal kaynaklara da dayanmalıdır (Ahmedov, 2010:184). Turizme yapılan yatırımın iyileştirilmesi için farklı girişimcilik biçimlerinin kullanılması ekonomik olarak mümkündür. Azerbaycan'da turizm faaliyetleri şirketler, Turizm ve Kültür Bakanlığı ve dini organizasyonlar tarafından yürütülmektedir. Bu kurumlar altyapıya yatırım yapabilecek kapasitede değil, turizm ve diğer turizmin gelişmesini sağlamak için lojistik altyapı ve gerekli altyapıyı oluşturabilecekler. Bununla birlikte, turizmin ekonomik olarak kârlı olmasının yanı sıra, işsizliğin ortadan kaldırılmasına, insanların sosyal koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olduğu unutulmamalıdır. Türkiye, Malezya, Singapur ve diğer ülkelerin deneyimleri, turizmin gelişmesinin bu ülkelerde turizm hediye endüstrisi ve yeni hizmet alanlarının oluşmasına neden olduğunu göstermektedir (Aslanzade, 2000:102). Turizm ülkelerinin çoğundaki istihdam alanları, devlet bütçesinin veya ayrı turizm şirketlerinin ve ailelerin gelirlerinin kaynağı haline gelmiştir.

4.1.3 Sanayi sektörü ve yabancı yatırım potansiyeli

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Ulusal Sanayi'yi geliştirmek amacıyla, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde, 2015-2020 yılları arasında Sanayi Gelişimi Devlet Programı, 26 Aralık 2014 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı ile kabul edilmiştir. Bu program, sanayinin gelişmesi, ülkedeki rekabet edebilirliğin artırılması ve ekonominin yapısının iyileştirilmesi açısından ekonomik politikanın kilit önceliklerinden biri olarak belirlenmiştir (Ibrahimov, 2007:78).

Devlet Programının temel amacı, sanayiye geliştirmek ve yapısını iyileştirmek, petrol dışı sanayinin ihracat potansiyelini arttırmak, enerji üretimini arttırmak, katma değeri yüksek rekabetçi üretim oluşturmak, üretimi ve yenilikçi üretimi arttırmak ve yeni

üretim alanları için nitelikli personel yetiştirmektir (Yakhyaeva, 2009:77). Bu hedeflere ulaşmak büyük ölçekli yatırımların uygulanması gereklidir.

Azerbaycan'da petrol çıkarma konusunda büyük ölçekli yatırımlar yapılmıştır ve bu alandaki yatırım fırsatları nispeten tükenmiştir. Ancak Hazar Denizi'nde yeni petrol ve doğal gaz yataklarını keşfetme olasılığı var. 2010'da Umid'i ve 2011'de Abşeron gazı yoğunlaşma alanlarını açığa vuran Azerbaycan'ın enerji potansiyelini güçlendirdi (Pashayev, 2001:100).

İhracat güzergahının seçilmesi ve 2013 yılında Azerbaycan gazının Avrupa'ya taşınması için Şah Deniz Konsorsiyumu tarafından yatırım kararı verilmesi, Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) projesinin uygulanmasına ilave yatırım yapılmasını sağlayacaktır. TANAP'ın yıllık kapasitesi yılda 16 milyar metreküptür. Daha sonra, bu rakamın 30 milyar metreküp kadar artması beklenmektedir. Uzun vadede, bu boru hattı hem Azerbaycan tarlalarından çıkarılacak hem de Orta Asya ve Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'den doğal gazdan Güney Gaz Koridoruna Avrupa'ya gaz taşıma potansiyeli taşıyacaktır. 871 kilometrelik TAP boru hattı Türkiye-Yunan sınırındaki TANAP'a bağlanacak ve daha sonra Yunanistan ve Arnavutluk'tan Adriyatik Denizi üzerinden İtalya'nın güney sahiline kadar uzanacaktır (Yakhyaeva, 2009:79).

2014 yılında SOCAR Polimer LLC ve İtalyan Mühendislik Grubu Maire Tecnimont, Sumgait Kimyasal Teknoloji Parkı projesi kapsamında Polipropilen Fabrikası inşaatı için iş birliği anlaşması imzaladı. Yılda 180.000 ton kapasiteye sahip olan Polipropilen Fabrikası, profilinin naiften üretimi için hammadde olarak kullanılmasını sağlayacaktır. Azerbaycan'da bulunan bu tesisin inşaatı ülkemizde yurt dışından ithal edilen polipropilen ve yüksek yoğunluklu polietilen üretimine olanak sağlayacaktır. Halen uluslararası standartlara uygun azotlu gübre- karbonit tesisi yapımı devam etmektedir. Günde 1200 ton amonyak ve 2000 ton üre üretilmesi planlanmıştır (Pashayev, 2001:103).

Ülkedeki en umut verici endüstrilerden biri modern petrokimya endüstrisidir. Bize göre, ülkedeki petrol üretimi ve petrol üreten ülkelerle komşu olması, bu alandaki mevcut deneyim, petrol sahası ekipmanlarının geliştirilmesi için uygundur. Petrokimya endüstrisinin gelişimi de yabancı şirketler tarafından stratejik işbirliği şeklinde gerçekleştirilebilir. Bu nedenle, yabancı işletmelere doğrudan yatırım yapmak şu anda teknolojiyi çekmek için en etkili yollardan biri olarak kabul

edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, yerel petrol makine endüstrisinin gelişimini, bir denizaşırı petrokimya makine imalat şirketinde önemli bir devlet payına sahip olan şirketin yeteneklerini kullanarak şirketin olanaklarını kullanarak elde etmek mümkündür (Aliyev, 2004:234).

Endüstrinin öncelikleri doğrultusunda, yatırım faaliyetinin devlet tarafından teşvik edilmesi esas olarak iki yöndedir. Bunlardan ilki, yatırımların ucuz yollarla finanse edilmesidir. Aynı zamanda, devlet, yatırımların etkinliğini değerlendirirken dikkate alınan ıskonto oranını, nakit veya gider sigortası pahasına sermaye maliyetini azaltarak düşürebilir (Yakhyeva, 2009:76). İkinci yön, devletten beklenen gelirin artması ile ilgilidir. Hükümet, yatırım objeleri için ek kaynaklar ve bir sübvansiyon mekanizması için sağlanmıştır. Yani sanayi kuruluşları ulaştırma, haberleşme vb. kullanır. Hizmetlerin kalitesini artırmak, fiyatları azaltmak, hammadde ve malzeme tüketmek ve ayrıca işletmelere sübvansiyon vermek, üretilen ürünlerin maliyetini düşürerek yatırımın etkinliğini artıracaktır (Pashayev, 2001:105).

Özel sektördeki yatırım konusunda karar vermede yatırımın etkinliği, amortisman indirimleri ile toplam ve yatırım maliyetleri karşılaştırılarak belirlenir. Devlet vergi oranları, amortisman giderlerini hesaplama kuralları vb. ve yatırım getirisini azaltabilir veya artırabilir (Yakhyeva, 2009:80). Ekonomik işletmelerde hızlı amortisman uygulanması, yatırımlarının verimliliğinde artışa yol açmaktadır. Hızlı amortismanın esası, amortisman indirimlerinin, ürünün ürün maliyetine fiziksel amortismandan daha hızlı dahil edilmesidir. Yani, devletin amortisman ve amortisman oranlarının hesaplanmasındaki değişiklik, işletmenin vergi muafiyet karını etkilemektedir. Örneğin, artan amortisman normları, işletmenin amortisman ücretini artırarak karlarını ödemekten kaçınmasını sağlar. Bu, işletmenin özel fonlarında bir artışa neden olur (sonraki karlar için toplam itfa payı) (Kerimova, 2008:234).

Azerbaycan'da ekonomik kalkınmanın sağlanması ve ekonomik aktivitenin artırılması için gerekli koşullardan biri yatırım ortamının iyileştirilmesidir. Ulusal sermayenin hızla gelişmesi ve ülkede ekonomik yatırımın sağlanması için uygun bir yatırım ortamı oluşturulması, Azerbaycan'ı yatırımlar için ilgi alanına giren bir ülkeye dönüştürebilir. Verimli bir ekonomik sistemin ve uygun yatırım ortamının oluşmasının temel şartları, özel mülkiyet haklarının (en önemlisi, arazi ve mülkiyet) onaylanması ve korunması, rekabet için eşit şartların sağlanması ve istikrarlı ve etkili

finansal kurumların kurulmasıdır (Yakhyeva, 2009:82). Ülkede bulunan hiçbir ekonomik tesis diğerlerinin pahasına ayrımcılığa uğramamalıdır. Ekonomik faaliyetlere katılanlara, haklarını sağlayacak fırsat ve mekanizmaların yanı sıra piyasa ekonomisinde mevcut altyapıya erişim sağlanmalıdır.

4.2 Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan Ekonomisine Yapılmış Olan Yabancı Yatırımlar

Piyasa koşullarındaki ekonomik gelişme düzeyinden bağımsız olarak, ekonomiye yatırım her zaman öncelikli görevlerden biridir. Yatırım, ulusal ekonominin gelişmesi için önemli bir finansal kaynak olarak kabul edilir (Pashayev, 2001:20).

Ekonominin oluşumunda ve gelişmesinde yerli ve yabancı yatırımlar önemli işlevleri yerine getirir. Hem ekonominin yapısının hem de ekonominin yapısının yanı sıra üretimin teknolojik ve yeniden yapısının gelişimi, yatırımların kendi alanlarında uygulanmasına bağlıdır. Bilindiği gibi, özel amaçlı yatırımlar temel olarak gelir elde etmeye yöneliktir. Ulusal ekonominin herhangi bir sektörünün karlılık seviyesi, bu alana yatırım yapmanın avantajını belirlemektedir. Dolayısıyla, ekonominin kalkınmasına yatırım amacına bağlı olarak, farklı kârlılık seviyelerine sahiptirler (Mahmudova, 2000:156).

Kural olarak, ekonominin düşük gelirli sektörlerine, özellikle de yabancı yatırımlara yapılan yatırımlar daha az uygulanabilir. Bununla birlikte, yatırımların uygulanması ve limitleri her zaman göz önünde bulundurulmalı ve ulusal çıkarların gerçekleştirilmesine uymalıdır. Dolayısıyla, aşırı yatırım, enflasyon sürecinin güçlenmesine ve ekonomideki aşırı gerginliğe yol açacaktır. Öte yandan, gerekenden daha az yatırım, deflasyona yol açmaktadır. Bu nedenle hem yerli hem de yabancı kaynaklara uygulanacak optimum yatırım hacmi ekonomimizin gelişimi ve oluşumu ile ilgili olarak belirlenmelidir (Mahmudova, 2000:158). Ülkeye yapılacak yatırımlar, öncelikle Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınma ve kalkınma umutları çoğunlukla petrol sektörüyle ilgili olduğundan, petrol ve doğal gaz üretimini artırmayı amaçlıyor. Genel olarak, "Yüzyıl Sözleşmesi'nin imzalanmasından bu yana başlayan yatırımlar bugün hala devam etmektedir. "Yüzyılın Sözleşmesi" ülke ekonomisine yapılan yabancı yatırımın başlangıcından itibaren imzalanmadan önce 200 milyon manat yabancı sermayeye yatırılmışsa, hacmi daha sonraki yıllarda birkaç kez artmıştır. Resmi verilere göre, Azerbaycan ekonomisine yapılan

yatırımların miktarı 1994'ten bu yana 100 milyar doları aştı. Bütün bunlar, Azerbaycan ekonomisi için "Yüzyıl Sözleşmesinin" önemine dair net bir kanıt. "Yüzyıl Sözleşmesinin" imzalanması ve uygulanması, bağımsız Azerbaycan'ın ekonomik gelişimi kavramını oluşturan doğru petrol stratejisinin mükemmel bir tezahürüdür. Azerbaycan petrol endüstrisinin gelişmesinde yeni bir çağın temelini attığını belirten "Yüzyıl Sözleşmesinin" imzalanmasıyla başlayan çalışma, genel olarak Azerbaycan'ın 21. yüzyılda dinamik gelişme yolunu belirlemiştir (Pashayev, 2001:23).

"Yüzyıl Sözleşmesi" 20 Eylül 1994 tarihinde Bakü'deki Gulustan sarayında imzalandı. Azeri, Chirag, Gunashli tarlalarının geliştirilmesi ve ürünün denizin derinliklerine dağılmasına ilişkin 400 sayfalık bu anlaşma dört dilde derlendi. Yüzyıl Sözleşmesi, 8 ülkeden (Azerbaycan, ABD, İngiltere, Rusya, Türkiye, Norveç, Japonya, Suudi Arabistan), Amoko, BP, MakDermott, Yunokal, SOCAR, LUKOİL, Statoil, Exxon'u kapsayan en önemli 13 şirketi içermektedir. Bu anlaşma, 19 ülkeyi temsil eden 41 petrol şirketi ile 27 sözleşmenin imzalanmasına neden oldu (report.az).

Son yıllarda Azerbaycan ekonomisine yapılan yatırımların hacmi yeniden artmaya başlamıştır. Bu, temel olarak küresel ekonomik krizin zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, Azerbaycan ekonomisine yönlendirilen fonların miktarını küresel ekonomik krizden önce tüm kaynaklardan alırsak, ekonomideki yatırımların 2010 yılında ekonomiye yönelik yatırım hacminin kriz öncesi dönemde ekonomiye yöneltilen fon miktarını aştığı açıktır. ABD ve Avrupa ülkelerindeki iflaslar, küresel finansal piyasalardaki belirsizlik, başlıca finansal kurumların iflası ve diğer faktörler dünya çapında yatırımların azalmasına neden olmuştur. Küresel ekonomik krizin dünya ülkeleri için en önemli sonuçlarından biri hem iç hem de dış yatırımlarda kaydedilen düşüş oldu. Bazı ülkeler için bu kriz daha akut hale geldi ve ekonomik gelişimlerini azaltmada önemli bir faktör haline geldi. Bu da küresel ekonomik büyümenin zayıflamasına neden oldu (Mahmudova, 2000:160). Bütün bunlara rağmen, Azerbaycan ekonomisinde yatırım hacminde bir düşüş gözlenmiştir, ancak bu keskin bir düşüş olmamıştır. Böylece, 2018 yılında Azerbaycan ekonomisi, bir önceki 2017 yılına göre %28 daha yüksek olan tüm kaynaklar nedeniyle Azerbaycan ekonomisine 16,2 milyar ABD doları olarak yatırım yaptı. Ancak, bu artış esas olarak yurt içi yatırımlardan kaynaklandı. Böylece, ülke ekonomisine 2013-2017 yılları arasında yapılan yabancı yatırımlar yurt içi yatırımları aştı. Bununla

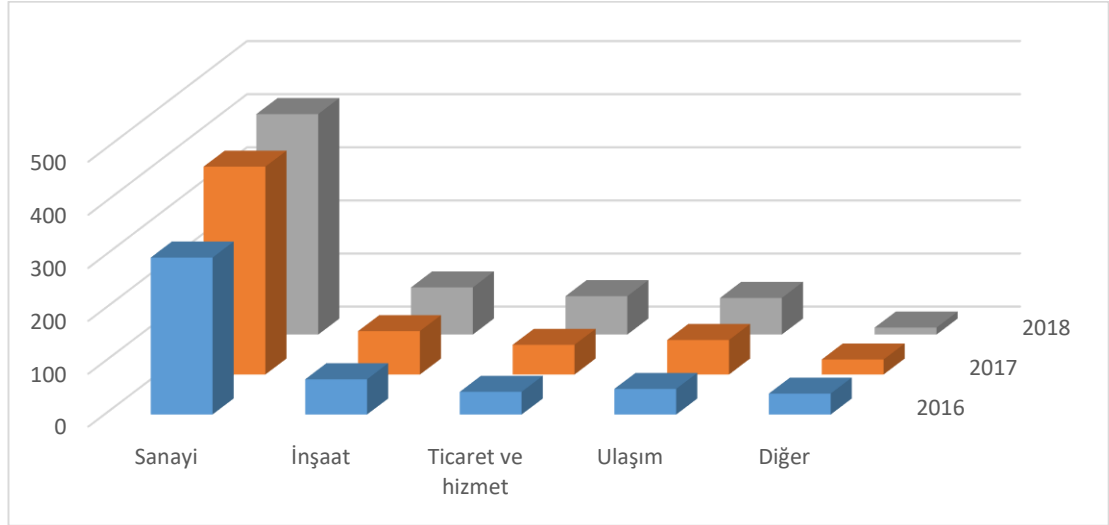
birlikte, 2018'den bu yana, bu eğilim ihlal edildi ve ülke yatırımları ülke ekonomisine yapılan toplam yatırım hacminde lider bir yer aldı. Yurt içi yatırımlardaki en yüksek artış 2018 yılında gerçekleşmiştir. Böylece, 2018 yılında, ülke ekonomisi içindeki yurtiçi yatırım hacmi 4 milyar dolar artmıştır (economy.gov.az).

Son yılların, özellikle de küresel ekonomik krizin tekrar tezahür ettiği dönemin bir analizi, Azerbaycan'ın halen yatırım açısından dünyanın en cazip ülkelerinden biri olduğunu gösteriyor. Bu nedenle yabancı yatırımcıların Azerbaycan'a ilgisi oldukça yüksektir ve önümüzdeki dönemde ülkemize yatırılacak yatırımların hacmi milyarlarca dolar olarak ölçülecektir. Bunun temel nedenleri, elbette, Azerbaycan'daki yatırım ortamının mevcudiyeti, yatırımcıların mevzuat temelinde haklarının korunması, ülkemizin güvenilir ortağının tekrar tekrar doğrulanması, yatırım alanlarında cazip karların elde edilmesi ve diğer faktörlerdir (Mahmudova, 2000:162).

Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve dünyanın önde gelen yatırım şirketleri ve finans kuruluşları gibi diğerleri ülkemize yatırım yapmaya devam ediyor ve Azerbaycan'da güvenilir bir ortağa büyük ölçekli krediler sağlıyor (Dashdamirov, 1999:45). Bu politikanın bir sonucu olarak, bugün petrol dışı sektör gelişiminin yeni bir aşamasına giriyor.

Görünüşe göre, petrol dışı yatırımların doğrudan yabancı yatırımların yapısındaki payı, petrol yatırımlarından daha küçüktür. Bu nedenle, petrol ve gaz endüstrisi Cumhuriyet'in sosyoekonomik gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, bu alan ülke ekonomisinin kilit alanlarından biridir ve devlet bütçesindeki en önemli para birimi gelir kaynağı olarak kabul edilir. Uluslararası petrol ve gaz kondensat sözleşmeleri, dünya petrol ve petrokimya pazarında rekabet edebilirliğe neden olarak rekabet ortamına yatırım yapmalarına ve mevcut pazardaki stratejik konumlarını güçlendirmelerine olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda, Azerbaycan'ın petrol dışı sektörlerine yatırım yapmak için çekici faktörler ucuz işgücü ve zengin yer altı kaynaklarına sahip olmalarıdır. Bu çekici unsurlara ek olarak, genel anlamda yatırım ortamının, yabancı yatırımcılar dahil olmak üzere diğer olumlu parametreleri teşvik etmek için olumlu olması önemlidir. Bu, ülkenin yatırım ortamını çeşitli açılardan analiz etmek için gereklidir (Zeynalov, 2001:176).

Doğrudan yabancı yatırımların Azerbaycan ekonomisine yapısal bölünmesine baktığımızda, sanayiye yönelik diğer yatırım sektörlerinin keskin bir şekilde ilerlemekte olduğunu görüyoruz.

Şekil 4.3: Yabancı Yatırımların sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: economy.gov.az

Daha büyük girişimcilik, sermaye ihracı sürecinde küçük ve orta ölçekli girişimcilikle birlikte ekonomik faaliyetlerin büyüklüğüyle farklılaşan başka bir girişimcilik biçimidir. Bu tür girişimcilik biçimlerinin gelişmiş piyasa ülkelerindeki rolü ve Azerbaycan'daki oluşum sorunlarını ve gelişme eğilimlerini analiz etmeden önce küçük ve orta ölçekli işletmeler arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmak gerekir. Çok sayıda ülkede hem bilimsel araştırmalarda hem de devletin girişimcilik politikasında, küçük ve orta ölçekli işletmeler eşit olarak ele alınmakta, avantaj ve dezavantajları, sorunları ve gelişme eğilimleri ile ekonomide yaptıkları işlevler birlikte tanımlanmakta ve analiz edilmektedir (Dashdamirov, 1999:44). Diğer ülkelerde ise tam tersine, küçük ve orta ölçekli işletmelerin her birine yönelik farklı kamu politikaları oluşturulmakta ve uygulanmaktadır.

4.3 Azerbaycan'da Yatırım Faaliyeti: Eğilimler ve Zorluklar

Devletin yatırım süreçlerinin düzenlenmesi konusunda ekonomideki yatırım mekanizması hakkında farklı görüşler de bulunmaktadır. Yatırım, ekonomik büyümenin itici gücüdür. Ülkeye yabancı yatırım arttıkça ekonomisinin büyüme hızı da artar. Öte yandan, sebep-sonuç ilişkileri zinciri karşı tarafa yönlendirilir. Bu

nedenle yüksek talep, şirketleri yatırım yapmaya zorlayan artan üretime yol açar. Gelir ne kadar yüksek olursa, o kadar fazla tasarruf ve sonuçta ülke yatırım yapılır. Bu iki yaklaşım, devletin ekonominin sermaye birikimini nasıl etkilediği ile birbirinden farklıdır (Jabiyev, 2000:236). Birinci yaklaşımın destekçileri, her türlü ücretlendirme ve tüketimin kısıtlı olduğunu iddia ederken, ikincisi, her türlü talep için talep artışını desteklemektedir. Her iki yaklaşımın argümanlarının ekonomik mantığını netleştirmek için, yatırım değerlendirmesini ve dinamiklerini ne tür makroekonomik faktörleri belirlediğini doğru bir şekilde anlamak gerekir (Hasanov, 1998:340).

Genel olarak, ekonomi düzeyinde genel ekonomi, kişisel tüketim, kamu tüketimi ve net ihracat ile birlikte toplam talebin bir parçasıdır. Makroekonomide yatırım kaynakları yurt içi tasarruflardır. Yıl boyunca biriken tasarruflar ya yurt içi yatırımla ya da diğer ülkelere yapılan yatırımlarla finanse edilebilir (ülkeden sermaye çıkışı). Yatırım kararının iki farklı tür ekonomik kuruluş tarafından- firmalar ve hane halkları tarafından verildiğine dikkat edilmelidir. Ek olarak, yatırımın bir kısmı devlet tarafından yapılabilir (Dashdamirov, 1999:47).

Yatırım talebi ve tasarruf teklifi, çeşitli faktörler tarafından belirlenir. Özel yatırım miktarını belirleyen önemli faktörlerden biri de faiz oranıdır. Genel olarak, sabit sermaye talebinin (yassı ve demografik) ve gelecekteki stok talebi (üretim hacimleri) koşulunu belirler. Kişisel gelir seviyesinin (şimdiki ve gelecek) ve nüfusun yaş kompozisyonunun önemli bir etkisi vardır. Bu yüzden tasarruf ve yatırım daha öznel faktörlere dayanır. Bu nedenle, yatırım, daha istikrarsız ve güçlü döngüsel tereddütlere tabi olan toplam talebin bileşenlerinden biridir (Aliyev, 2003:10).

Yatırımın arttırılması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması için anlamlı bir sonuç çıkarmak yanlıştır. Açıkçası, bu sadece yatırım seviyesi değil, kalitesi ve etkinliğidir. Bu yatırım için uygun bir ortam sağlar. Aynı zamanda, yatırımın piyasa ekonomisindeki rolünün makroekonomik değil, aynı zamanda mikroekonomi olduğu da unutulmamalıdır (Hasanov, 1998:340). Gerçek toplam göstergesi bu göstergeden daha düşük veya daha yüksek olabilir. Bu nedenle, mevcut ve uzun vadeli hedeflere ulaşmak için, ekonominin hangi yatırımın gerekli olduğu konusunda net bir fikre sahip olması gerekir.

Yabancı yatırımları çekme politikasına genellikle çok dikkat edilir. Ancak, dış yatırımın gerçek ekonomik rolü ancak küçük ekonomide önemli olabilir. Yatırım teknolojisinin üretim yöntemleri ve ileri teknolojilerin üretiminde rolü çok önemlidir. Bu nedenle, yatırım için yeterli iç kaynağa sahip ülkeler bile gelişmiş yatırımları çekmeye gider. Vergilere ek olarak, kredi teşviki de önemli bir rol oynamaktadır. Son olarak, özel yatırımları ödüllendirmenin özel araçlarından biri, proje finansmanı ile ilgilenen finansal kuruluşlara devlet güvencesi sağlanmasıdır. Kurumsal yatırım politikası araçları, kural olarak, özel kampanyalar ve devlet yatırım programları arasında yatırım kararları için bir koordinasyon mekanizması oluşturulmasıdır. Bu tür mekanizmaların spesifik formlarının kapsamı çok geniştir. Hükümet ile iş çevreleri arasındaki bilgi ve danışmaların zamanında ve kaliteli olması büyük rol oynamaktadır. Mali disiplinde güvenin güçlendirilmesi, bankacılık denetimi ve bankacılık sisteminde uzun vadeli sözleşme yükümlülükleri de çok önemlidir. Bu önlemlerin uygulanması, eksiksiz bir denetim ve denetim sistemi oluşturulmasını gerektirir (Alakbarov, 2007:90).

Ekonomik gelişme için kilit koşullardan biri, ülkede uygun yatırım ortamı yaratmaktır. Pazarın bir yatırım ortamı oluşturamayacağı bilinmektedir. Bu devletin kuralıdır. Dolayısıyla devlet, yatırım faaliyetini canlandırmakta ve etkin bir yatırım politikası uygulamasında özel bir role sahiptir. Ekonominin dönüşümü sırasında özellikle önemlidir. Azerbaycan Hükümeti'nin bu alanda öncelikleri arasında, yatırımcıları ülke ekonomisine çekmek için sabit bir yatırım mevzuatı temeli oluşturmaktır. Yatırım mevzuatı, yatırımcıların çıkarlarının korunmasına hizmet eden uygun bir yatırım ortamını belirleyen kilit faktörlerden biridir (Hasanov, 1998:343). Dünya tecrübesinden, yatırım mevzuatının geliştirilmesinde yapılan hataların, potansiyel yatırımcıların uzun süredir kamu güveninin kaybedilmesine yol açtığı bilinmektedir. Devletin bu konuya dikkatle yaklaşmasının bir sonucu olarak, ülke, ülkedeki yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi ve düzenlenmesi için daha etkili bir düzenleyici kurum kurulmasına izin veren mükemmel bir yasal çerçeve ve esnek ve işlevsel bir mekanizma geliştirmiştir. Ayrıca, uygun bir yatırım ortamı oluşturmak için altyapı yeniden yapılandırıldı, sosyal çevre, vergi ve gümrük sistemleri ve ulusal para istikrarı iyileştirildi. Hükümetin bu alandaki politikası hem sermaye maliyeti, hem de erişim kaynakları ve bunun yanı sıra yerleşim için pazar üzerinde önemli bir etkiye sahipti (Hasanov, 1998:345).

Böylece, ülkede kurulan sosyopolitik istikrarın bir sonucu olarak, büyük ölçekli sosyal ve ekonomik reformlar mümkün olmuştur. 1995'ten bu yana, Azerbaycan ekonomisi istikrarlı bir gelişme yoluna girmiş ve büyüme eğilimleri, özellikle yatırım sürecinde, bir dizi ekonomik göstergede gözlenmiştir. Bu, ülkedeki yatırım faaliyeti potansiyelini önemli ölçüde arttırdı ve reel sektörünün ekonomiye dönüşümüne katkıda bulundu. Sürdürülebilir ekonomik büyüme için gerekli bir önkoşul olan ülkedeki yatırım faaliyetinin canlanmasında önemli bir eğilim, yabancı yatırımların ülke ekonomisine girişidir. Deneyimler, doğrudan yabancı yatırımları kabul eden bir ülkenin bundan gerçek bir faydası olduğunu göstermektedir (Kalbiyev, 1998:90). Ülkenin yatırım kaynaklarını artırır, modern teknolojinin ülke genelinde genişlemesini, yeni kuralların oluşumu ve girişimcilik ve yönetim kültürünün yanı sıra ulusal ekonominin rekabet edebilirliğinin güçlü bir faktörünü teşvik eder. Doğrudan yabancı yatırımların önemini kabul etmenin yanı sıra, olumsuz sonuçlarının da unutulması gerekir. Kademeli olarak ekonomik kalkınmasının temelini oluşturan genç devletin piyasa yapılarının yetersiz gelişimi, zayıf kurumsal altyapı ve devletin zayıf düzenleyici rolü olduğu bilinmektedir. Bu gibi durumlarda, yabancı yatırımları çekerek ülke genelinde ekonomik kaynakların verimli kullanılmasını sağlayarak tüm sorunların açıkça benimsenmesi yanlış olacaktır. Bu nedenle, kendisini dış yatırımın olası olumsuz sonuçlarından korumak için Azerbaycan devleti, yerli kaynakları öncelikli olarak değerlendirmelidir. Azerbaycan hükümetinin ekonomik kalkınmanın ilk aşamasında izlediği iyi düşünülmüş ve amaçlı sosyoekonomik politika, yatırımların finansmanında gelecekte yerli kaynakların rolünün potansiyelini şekillendirmiştir. Verimli ve rekabetçi bir Azerbaycan ekonomisinin oluşumunun sürekli değişen bir hedef olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, sosyoekonomik reformların dinamik ve başarılı bir şekilde uygulanması, yerel makamların, taahhütlerine daha fazla güvenmeleri için yatırım politikasının bir sonraki aşamasının potansiyelini takip etme potansiyeline sahip olmasını sağlamalıdır (Hasanov, 1998:346). Başka bir deyişle, daha fazla başarı elde etmek için uygulanacak yatırım politikasının, sistem ve kavramsallık kaynakları ile fon kaynakları arasında göreceli bir iyimserlik olması çok önemlidir.

4.4 Azerbaycan'da Uygun Yatırım Ortamı Oluşturma Yöntemleri

Azerbaycan'ın uzun vadeli ve sürdürülebilir kalkınması için yatırım çekmek özel bir rol oynamaktadır. Ülkedeki yatırım ortamının daha da iyileştirilmesi, gerekli yatırım hacmini ve kalitesini karşılamak ana görevlerden biridir. Bunu yapmak için, aşağıdaki önlemler alınmaktadır (Shukurov, 2008:10):

- Kişisel mülkiyet koruması ve kurumsal yönetim gelişimi;
- Mülkiyetine bakmaksızın tüm yatırımcılar için daha uygun bir rekabet ortamı yaratmak;
- İstikrarlı bir normatif-yasal rejim sağlamada devletin rolünün artırılması;
- Yatırım faaliyeti için yasal çerçevenin daha da geliştirilmesi;
- Yatırım objelerinin seçimi ve analizi amacıyla yatırımcıları işletmeler hakkında bilgilendirme sisteminin iyileştirilmesi;
- Tasarrufların yatırımlara verimli bir şekilde dönüştürülmesini sağlayan modern kurumsal altyapı geliştirme sürecine yardımın artırılması;
- Ticari bilgilerin geliştirilmesi, muhasebe ve istatistiklerin uluslararası standartlara getirilmesi.

Ülke ekonomisine yatırım yapmak için hükümet “açık kapı” politikası uygulamaktadır. Şu anda, Azerbaycan Hükümeti ülkedeki ekonomik reformları sürdürmek, iş ortamını daha da geliştirmek ve petrol dışı sektör geliştirmek için önlemler almaktadır (Sariyev, 1992:47).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yatırım ortamı, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yatırımcıların hak ve çıkarlarının korunması, yerli ve yabancı girişimciler için eşit şartların yaratılması, Temyiz Kurullarının organizasyonu, yatırım faaliyeti, yabancı yatırımların korunması, girişimcilik alanındaki denetimlerin askıya alınması ile ilgili kanunlarıyla düzenlenmiş bir dizi normatif belge ile düzenlenir (Shukurov, 2008:12).

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın girişimcilik faaliyeti için gerekli olan özel izin (lisans) türünün azaltılması prosedürlerinin basitleştirilmesi ve şeffaflığına ilişkin 19 Ekim 2015 tarihli ve 650 sayılı Kararnameye göre Devlet güvenlik sorunları dışında, lisanslar ASAN servis merkezleri aracılığıyla başlatıldı. Ayrıca, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 21 Aralık 2015 tarihli ve 713 sayılı Kararnameye göre Lisans alanındaki bazı tedbirlerine göre, ruhsatlandırılması gereken faaliyet türü sayısı

59'dan 37'ye düşürülmüş, şimdiye kadar verilen lisans süresi sınırsız ve yeni verilen lisanslar için ödenen devlet vergisinin miktarı yaklaşık olarak iki kez, bölgelerde 4 kez azaltılmıştır (economy.gov.az).

E-hizmetlerin uygulanması, modern teknolojiler ve ülkedeki ilerici uluslararası tecrübe, Azerbaycan'da girişimcilik konularını kolaylaştırılmıştır. Elektronik hizmetlerin tanıtımı sonucunda, bireylerin ve tüzel kişilerin girişimcilik faaliyetlerinin çevrimiçi kaydı elektronik vergi iadesi almaya başlamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kabinesi'nin 8 Eylül 2014 tarihli ve 300 sayılı Kararına göre, elektronik imza devralma süresi iki günden bir güne indirildi. Ayrıca, İnşaat Projeleri Uzmanlığı Gereksinimlerine göre, inşaat projelerinin inşaatına pencere prensibi ile başlanmıştır. Sürmekte olan reformların devamı olarak, Transit Mücadele Koordinasyon Konseyi Ekim 2015'te kurulmuş, Konseyin Statüsü ve bileşimi onaylanmıştır (Shukurov, 2008:13). Transit kargoların demiryollarından, deniz taşımacılığında, deniz limanlarından ve denizaşırı terminallerinden Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarından taşınması ve tek pencere ilkesinin uygulanması için tek devlet kurumunun yetkilerinin uygulanması için tek bir pencere prensibi uygulanması öngörülmektedir (Yaqubzade, 2006:1).

18 Ocak 2016 tarih ve 745 sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kararı uyarınca, Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu ve Gümrük Tarifesi Kanunu'nda belirtilen tavizlere dayanaklı olan Yatırım Teşvik Belgesi Verme Prosedürü onaylanmıştır. Buna göre, 19 Ocak 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Kanunu'nda yapılan değişikliklere göre, yatırım teşviki belgesi almış olan tüzel kişiler ve bireysel girişimciler gelir vergisi öderler, ve ayrıca ithal ekipman, teknolojik ekipman ve katma değer vergisinden 7 yıl süreyle muafdırlar. Ayrıca, tüzel kişiler ve bireysel girişimciler ve 19 Ocak 2016 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Gümrük Tarifesi Kanunu'nda yapılan değişikliklere göre, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Gümrük Tarifesinde yapılan değişikliklere göre 7 yıl boyunca, sanayi veya teknoloji ithal edilen ekipman, teknolojik ekipman ve cihazlar parklar, yöneticiler veya park işletmecileri, ekipman ve ekipman ithalatı ithalat vergilerinden muaftır (www.taxes.gov.az).

Ayrıca, 1 Mart 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 811 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca, petrol dışı ihracatı teşvik etmek için petrol dışı ürünleri ihracatı yapan kişiler, ihracat gümrük beyannamesinde öngörülen

değerin%3'ü (ürün türüne bağlı olarak) baz tutarına uygulayarak karşılanacaktır (<https://www.oilfund.az/>).

Aynı zamanda, 4 Mart 2016 tarihli ve 1853 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre Gümrük Sisteminde Reformlara Devam Edilecek Ek Tedbirler Kararı uyarınca, elektronik gümrük hizmetlerinin daha da genişletilmesi, gümrük işlemleri için gereken belge ve prosedürlerin sayısını en aza indirilmesi uluslararası uygulamada mevcut malların taşınması ve ulaşım araçları için talimatlar ve diğer karmaşık konular şeklinde kısa bir ithalat beyanı sunulması ile diğer çıkış sistemleri (customs.gov.az).

Girişimcilik faaliyetlerinin düzenlenmesi ve uygun iş ortamının oluşmasındaki gelişmelerin bir sonucu olarak Azerbaycan, önde gelen uluslararası yetkili raporlardaki pozisyonunu istikrarlı bir şekilde güçlendirmektedir. Böylece, Dünya Bankası tarafından yayınlanan Doing Business 2018 raporundaki 8. adım 190 ülke arasında 57. sıraya yükselmiş ve Avrupa ve Orta Asya'daki üç ülkeden biri olmuştur. Ayrıca, Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan ve rekabet edebilirlikte en rekabetçi olan Küresel Rekabet Edebilirlik Raporunda ülkemizin konumu bir önceki yıla göre 2 puan artarak 35. sıraya yükselmiş ve 2009 yılından bu yana BDT'deki liderliğini korumuştur (www.economy.gov.az).

Kamu ve özel sektörler arasında ortak girişimi olan Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Vakfı (AZPROMO), 2003 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi ve Sanayi Bakanlığı tarafından kurulmuştur. Örgütün ana faaliyetlerinden biri, yabancı yatırımcılar, yerel üreticiler ve hükümet arasında köprü kurmaktır (<http://emdk.gov.az>).

Azerbaycan yatırım Açık Anonim Şirketi (AIC), 30 Mart 2006 tarih ve 1395 sayılı Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kararı ile yatırım faaliyetlerini teşvik etmek için ek önlemler ile kurulmuştur. AIC'nin ana hedefi, yerli ve yabancı yatırımcıların mevcut ve yeni ticari işletmelere katılması ve kendi fonlarıyla uzun vadeli yatırım yapması yoluyla ekonominin petrol dışı sektörünü geliştirmektir (Shukurov, 2008:14).

Teknolojik ilerlemenin hız kazandığı bir zamanda, yatırım yüksek teknoloji alanında yoğun bir şekilde yoğunlaşmaktadır. Teknolojik yeniliklerin uygulanması mümkün olan her türlü yatırımın dinamiklerini etkiler. Ana nakit sermaye ile yatırım

sermayesi arasındaki ilişkiler aynı zamanda yatırım cirosunu etkileyen faktörlerdir (İslamoğlu, 2009:5). Toplam gelirin dinamikleri, ekonomik beklentilerin haklı gösterilmesi durumunda da değişmektedir.

Yatırım faaliyeti hakkında konuşurken, uluslararası yatırım hukukunun norm ve ilkelerini belirtmek gerekir. Uluslararası yatırım hukukunun normları ve ilkeleri hem uluslararası hukukun genel ilkelerinden hem de sözleşmelerden türetilir. 1960'larda ve 1970'lerde, uluslararası yatırım hakkı büyük ölçüde genel ilkelere dayanıyordu. Modern uluslararası yatırım hukukunun ayırt edici özelliği, birkaç temel ilke kompleksinin olmasıdır. Uluslararası yatırım hakkı Yirminci yüzyılda, iz uzun bir yol kat etti. İlk aşama, önde gelen Kuzey ülkelerinin dış yatırım düzenlemeleri ilkelerini benimsenmesidir. İkinci aşamada, Güney ülkeleri uluslararası yatırımların durumunu belirleyen bu ilkeleri kabul etmemektedir. Üçüncü aşama, Kuzey ve Güney arasında uluslararası yatırım hukukunun ilkeleri ve ilkeleri için yapılan ilk anlaşmadır (Carro ve Juyar, 2002:377).

4.5 Yapılmış Olan Yabancı Yatırımların Azerbaycan Ekonomisine Etkisi

Azerbaycan ekonomisinin hızlı gelişmesinin sebeplerinden biri, yabancı yatırımların ve bütçe gelirlerinin ülkeye verimli bir şekilde tahsis edilmesi olarak düşünülebilir. Yatırım politikasının başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda, sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlanmış ve nüfusun yaşam standartlarının iyileştirilmesinde önemli sonuçlar elde edilmiştir. Yatırımlarının gerçekleştirilmesi, karmaşık bir süreç olmak üzere ciddi bir yaklaşım gerektirir. Bu açıdan bakıldığında, bir yatırım kavramını ekonomik kategori olarak düşünmek ve özünü genişletmek arzu edilebilir.

Azerbaycan ekonomisindeki yerli yatırımlara kıyasla yabancı yatırımlar henüz büyük ölçekli görünmüyor ve ilk bakışta, yatırım sektörünün genel durumu üzerinde belirleyici bir etkisi olamaz. Ancak, yatırımların uygulanmasının hassas bir prosedür olduğu ve bunun önemsiz bir etkisinin olmadığı belirtilmelidir. Aynı zamanda, devlet borçları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Gelişmekte olan tüm pazarlarda olduğu gibi, Azerbaycan'daki yabancılar öncelikle, önemli tekel gücüne sahip en dinamik altyapı sektörlerinin yanı sıra çekiciliği geliştirdikleri doğal kaynakların uygulanabilirliği ile belirlenen çekişme endüstrilerindeki işletmelerle de ilgileniyorlar (Shukurov, 2008:18).

Ayrıca, standart mal veya hizmet üreten işletmelerin teknolojik göstergelerle değerlendirilmeleri imalatçılara göre daha kolaydır. Çoğu işletmenin finansal durumu hakkında doğru bir kronik bilgi eksikliği karşısında, bu önemlidir. Azerbaycan'da yabancı sermaye girişi, ülkede devlet mülkiyetinin devam eden özelleştirilmesiyle bağlantılıdır. Nispeten mütevazı miktarlarda çok cazip şirketler edinme olasılığı, yabancı yatırımcılar için önemli noktalardan biridir (İslamoğlu, 2009:1).

Azerbaycan ekonomisi, Güney Kafkasya bölgesindeki üç devletin sahip olduğu ekonominin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Diğer iki ülkenin ekonomisi (Gürcistan ve Ermenistan) sadece yüzde 25'tir (İslamoğlu, 2009:6). Bu gerçek, ülkemizin bağımsızlığının restorasyonundan sonra, büyük ekonomik gelişme yolunun geçtiğini göstermektedir. 2003'ten bu yana Azerbaycan ekonomisi 3,2 kat artmıştır. Bu dünyada rekor bir gösterge olarak kabul edilir ve ekonomik kalkınmanın ölçüğü hakkında net bir fikir vermektedir. Haydar Aliyev tarafından 1990'ların ilk yarısında kurulan başarılı ekonomik politik stratejiler, önümüzdeki yıllarda büyük sonuçlar verdi. Azerbaycan bu stratejiler doğrultusunda ilerleyen Cumhurbaşkanı İlham Aliyev zamanında hızlı ekonomik gelişme aşamasına girdi ve şu anda dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri arasındadır (stat.gov.az).

Böylece, son 15 yılın istatistiksel göstergeleri, Azerbaycan'da 2003 sonrası kalkınma döneminde petrol dışı sanayinin 2,8 kat, sanayi 2.6 kat, tarım 1.7 kat, petrol dışı ihracat 1 kez arttırıldığını göstermektedir (stat.gov.az). Bu dönemde ülkemizin döviz rezervleri 1.8 milyar dolardan 42 milyar dolara yükseldi, yani 23 kat arttı.

Doğal olarak, tüm bu yatırımlar Azerbaycan ekonomisine yapılan yatırımlara dayanmaktadır. Burada da son 15 yıldaki göstergeler oldukça farklıdır. Ülke ekonomisine bağımsızlık dönemindeki yatırımların %93'ü sadece 2003 sonrası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Azerbaycan ekonomisine bir bütün olarak yabancı yatırımın toplam payı ile 231 milyar dolar yatırım yapılmıştır (İslamoğlu, 2009:18).

Genel olarak yansıtılan gerçekler ve rakamlar, Azerbaycan'ın ekonomik gelişiminin temelleri ve kapsamı hakkında geniş bir fikir vermektedir. Bu gelişmenin sağlam ilkelere dayandığını gösterir. Belirtildiği gibi, ekonomik gelişmeye dayalı yatırım yapıldı. Son yıllarda, Azerbaycan'ın sürdürülebilir ekonomik gelişimi, yapılan büyük çaplı reformların ve elverişli bir yatırım ortamının yaratılmasının büyük önem

taşıdığını bir kez daha kanıtladı. Ekonomik gelişme düzeyinden bağımsız olarak, ekonomiye yatırım yapmanın her bir devletin ekonomik politikasının kilit faktörlerinden biri olduğu bilinmektedir (Natiqoğlu, 2010:5).

Bütün ülkelerde olduğu gibi, Azerbaycan'da yatırımlar ülke ekonomisinin gelişmesi için önemli bir finansal kaynaktır, sadece üretim değil, aynı zamanda ekonominin yapısında ciddi bir sosyal değişimin oluşması da bu kaynak tarafından şartlandırılmıştır. Azerbaycan'daki sosyo-politik istikrar, halk iktidar birliği hem ekonomik alana yatırım yapmayı hem de yerel yatırımcıların ülkemize yatırım yapma isteklerini sağlamıştır (Carro ve Juyar, 2002:379). Hem yabancı yatırımcılar hem de yerel girişimciler ülkemizin geleceğine büyük güven duymaktadır.

Yabancı yatırımların ülke ekonomisine katılması, Azerbaycan'ın belirlediği ekonomik kalkınma stratejisinin önemli bir bileşenidir. Son zamanlarda, ülkedeki siyasi istikrar ve ekonomik gelişme, uzun zamandır Azerbaycan ekonomisine yatırım yapmak için yabancı ülkelerin ilgisini artırdı. Kabul edilen yasalar ve düzenleyici belgeler yabancı yatırımcıların güvenini artırmaya hizmet eder. Azerbaycan Hükümeti, birkaç yabancı ülkeyle çifte vergilendirmenin, yatırımın teşvik edilmesinin ve karşılıklı korumanın önlenmesi konusunda anlaşmalar imzaladı. Şu anda, ülkede ekonomik reformları sürdürmek, iş ortamını daha da iyileştirmek ve petrol dışı sektörü geliştirmek için önlemler alınmaktadır. Azerbaycan ekonomisine yatırım çekmek için hükümet "açık kapı" politikası uyguluyor. Girişimciler için uygun bir ortam yaratmak bir önceliktir. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 25 Ekim 2007 tarihli Kararına göre "Girişimcilik faaliyetlerinin" tek elden "alışveriş ilkesiyle düzenlenmesine yönelik tedbirler üzerine "tek pencere" ilkesine tek devlet kayıt kurumu Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı bu sistemi 1 Ocak'tan bu yana uygulamaya başladı. "Tek pencere" sisteminin uygulamaya konulmasından sonra, Azerbaycan'da başlatma prosedürleri 15'ten 1'e düşürülmüş ve harcanan süre 30 günden 3 güne düşürülmüştür (Carro ve Juyar, 2002:380). Ayrıca, yabancı yatırımcıları Azerbaycan'a çekmeyi zorunlu kılan bazı faktörler vardır. Verimli koşullar, yasal güvenceler, hızla büyüyen ekonomi, %26,4'lük yıllık GSYİH artışı, petrol dışı sektörde kapsamlı fırsatlar, Orta Asya ve Hazar bölgesine doğrudan erişim dahil olmak üzere uygun stratejik konum (trend.az).

Ülke ekonomisindeki yabancı yatırım miktarındaki yıllık artış, yabancı sermayeyi çekme ve faaliyetlerini geliştirme hakkının, özellikle doğrudan yatırımlar açısından,

ekonomik ve örgütsel taban hakkını yarattığını göstermektedir. Her şeyden önce, Azerbaycan'da yabancı mülkün korunmasına ilişkin kanun ve kararlar basitleştirilmiştir ve bazıları uluslararası standartlara uyarlanmıştır. Bunlar arasında, normatif hukuki düzenlemelerin tanımı, birçok ulusal mahkemenin ve idari otoritenin yabancı yatırımın işleyişine müdahale etme yeterliliği nedeniyle neredeyse sıfıra indirildi. Azerbaycan ekonomisine ve öncü alanlarına yapılan yabancı yatırımlara ilişkin bilgiler her bakımdan genişletildi. Bunlar arasında, çok sayıda denetim ve denetim çalışmasının doğruluğu ve uyumu, bankacılık işlemlerinin etkinliği ve esnekliği ve finansman koşulları özellikle önemlidir (Mammadli ve Ismayilov, 2008:560).

Azerbaycan'daki yabancı yatırımların yasal rejiminin ilk önce devletin ulusal mevzuatı ile düzenlendiği dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda, uluslararası hukuk normları ve uluslararası sözleşmeler de bu alanda büyük öneme sahiptir. Azerbaycan'da piyasa ekonomisinin mevcut koşulları altında ülkedeki doğrudan yatırımların devlet düzeyinde korunmasının en önemli ve önemli yönlerinden birinin, çıkarlarının tüm uluslararası koşullara uygun olmasını sağlamak tesadüf değildir. Bu yönde yapılan ikili anlaşmaların sonuçlandırılmasına özel dikkat gösteriliyor. Doğrudan ABD'li ihracatçılarla yapılan ikili anlaşmalarda, özellikle ABD, Almanya, Japonya, Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve İtalya ile yapılan asıl amaç, doğrudan yatırımları tüm risklerden korumaktır (Carro ve Juyar, 2002:380).

Yabancı yatırımların büyük miktarlarda aktif katılımı artık devletin genel ekonomi politikasında lider bir konuma sahiptir. Azerbaycan'a yapılan yabancı yatırımların yaklaşık %33.3'ü Fransa'dan, %26.8'i Türkiye'den, %13.9'u Japonya'dan, %9.5'i ABD'den, %5.8'i Büyük Britanya'dan, %2.4'ü BAE'den, %2,4'ü İran'dan, %1,4'ü Almanyadan ve %4,5'i diğer ülkelerdendir. Kurdtai Bloğu Araştırma, Geliştirme ve Üretim Paylaşımı Enerji Projelerinde, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile İtalyan Eni-Acip arasındaki enerji projelerinde İtalyan şirketleri özel bir yere sahiptir (stat.gov.az).

Azerbaycan ekonomisinde petrolle ilgili enerji sektörünün önemli gelişimi, doğrudan yabancı yatırımların o sektöre daha hızlı uygulanmasına bağlanabilir. Azerbaycan'ın petrol projelerine yapılan doğrudan yatırımlar ülke ekonomisindeki tüm yatırımların yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Sadece ülkenin petrol sektöründeki yatırımlar yavaş yavaş ilerlediğinden, petrol dışı sektöre, özellikle ekonominin işlenmesine,

bitmiş ürünlerin ve hizmet sektörüne olan ilgi artmaktadır. Sonuç olarak, dünyanın önde gelen uluslararası finans kurumları: Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, İslam Bankası, Japonya Uluslararası İş birliği Bankası, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ve diğerleri, Azerbaycan'a büyük miktarda yabancı yatırım yapmıştır (Shukurov, 2008:16).

Bütün gerçek şu ki, ülkenin Azerbaycan ekonomisine doğrudan yabancı yatırımlara yatırım yapma kabiliyeti, yeni makine ve teknoloji, makine ve teçhizatı başka bir ülkeye getirme lehinedir. Bununla birlikte, böyle bir gerçeklikte, endüstriyel ülkelerin ciddi ekonomik politikalarının, ulus ötesi şirketlerinin bu süreci güçlendirmek, Azerbaycan'a daha ileri teknolojiler ve teknolojiler getirmek için karşılaştıkları görülmektedir (Sariyev, 1992:50).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Hazar Havzasında bulunan enerji kaynaklarının üretimine yönelik olarak uluslararası petrol işletmeleri ile 1994 senesinde yapılan "Asrın Sözleşmesi"nden sonra, devletin özellikle enerji sektörüne doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dahil olması başlamıştır. Bu süre içerisinde Azerbaycan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında yabancı sermaye çekme bakımından ilk sıralara gelmiştir. Bu gelişmenin yanı sıra ülkede Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), İhracat gibi makroekonomik göstergelerde de fark edilir yükselişler yaşanmıştır.

Büyük çaplı stratejik dış yatırımlar olmadan, Azerbaycan'ın ekonomiyi bir bütün olarak radikal bir şekilde iyileştirmesi ve daha sonra rekabetçi bir piyasa ekonomisi oluşturmak için radikal bir modernizasyon ve teknik yeniden yapılanma gerçekleştirmesi imkânsız olmasa da oldukça zor olabilmektedir. Devletin en önemli işlevlerinden biri, Azerbaycan'ın ekonomik güvenlik doktrini içinde yer alması gereken yabancı yatırımları çekmek için bir strateji geliştirmektir. İkincisi, ulusal çıkarları korumayı ve bunun tutarlı bir şekilde uygulanmasını hedeflemelidir.

Azerbaycan'a yapılan yabancı yatırımların yaklaşık %33,3'ü Fransa'dan, %26,8'i Türkiye'den, %13,9'u Japonya'dan, %9,5'i ABD'den, %5,8'i Büyük Britanya'dan, %2,4'ü BAE'den, %2,4'ü İran'dan, %1,4'ü Almanyadan ve %4,5'i diğer ülkelere. Kurdtai Bloğu Araştırma, Geliştirme ve Üretim Paylaşımı Enerji Projelerinde, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile İtalyan Eni-Acip arasındaki enerji projelerinde İtalyan şirketleri özel bir yere sahiptir (stat.gov.az).

Azerbaycan İstatistik biriminin raporlarında, Azerbaycan petrol sektörüne yapılan yabancı yatırımlar 2017 senesinde 4287,8 milyon ABD doları olarak gösterilmiştir. 2018 senesinde ise bu yatırımların toplam 4935,2 milyon ABD doları olduğu belirtilmiştir. Öngörülen petrol sahalarının sömürülmesine yapılan yatırım sonucunda, Chirag-1 ve Dede-Qorqud sondaj kulesi inşaat sahası yeni teknoloji temelinde yeniden inşa edildi. Sangachal'de 100.000 ton kapasiteli bir petrol terminali inşa edildi, 176 km denizaltı yağı ve Sangachal Terminali'ne 48 km'ye

kadar doğal gaz boru hattı döşendi, 12 petrol kuyusu açıldı ve Chirag-1 platformunda faaliyete geçti.

Bu araştırmada Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY) ile ilgili tanımlar, literatürde DYY'e yönelik farklı yaklaşımlar, DYY'de karar alma süreci, yabancı ve ev sahibi devlet açısından DYY'ni etkileyen faktörler, Azerbaycan'da DYY'nin önemi, yatırım muhiti ve yatırım potansiyeli gibi mevzular incelenmiştir. Araştırmada DYY'nin GSYİH ve İhracatı hangi derecede etkilediğini ortaya çıkarmak amacıyla önemli istatistik gösteregler eklenmiştir. Çalışma sonucunda DYY ile GSYİH arasında ilişki bulunmuştur.

Araştırılan ekonomik faktörlerin Azerbaycan'a dahil olan doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak yönünde yapılan bu araştırmanın elde edilen sonucuna göre, GSYH, ithalat süreci ve doğrudan yabancı yatırım kavramının doğrudan yabancı yatırım dahil olmasını avantajlı bir şekilde etkilerken, ihracatın ve kriz sürecinin doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girişini negatif şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Hasanov (2010) araştırmasında, doğrudan yabancı yatırım kavramı ile GSYH ve ihracat kavramları arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşırken, bu araştırmada, doğrudan yabancı yatırımlar ile GSYH arasında olumlu bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Azam (2010) Azerbaycan Cumhuriyeti için pazar hacminin doğrudan yabancı yatırımların bir belirleyicisi olmadığı sonucuna da ulaşsa da bu araştırma farklı bir sonuç elde etmiştir. Araştırmadan elde ettiğimiz sonuca göre, Azerbaycan Cumhuriyeti yabancı yatırımlardan bağımlılığı azaltmak için petrol dışı sektöre büyük yatırımlar yapmaktadır. Tarım, turizm, sanayi sektörlerini geliştirmeye yönelik ciddi adımlar atılmaktadır.

Yerel iş adamlarının, girişimcilerin ve alandaki çiftçilerin ilgisini artırarak, tarımın gelişimi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Yerel yatırımın tarım sektörüne çekilmesinde de önemli gelişmeler var. Bununla birlikte, dünya pazarlarına erişimimizi genişletmek, üretkenliği artırmak, rekabetçi ürünler geliştirmek ve tarımsal alanlarda kullanılan en yeni yöntem ve teknolojik ekipmanı kullanma ihtiyacından bahsederek, bu dünyanın deneyimlerinin kullanılması ve bu alana yabancı yatırım çekmesi gerektiği anlamına gelir.

Ulusal ekonominin oluşumu açısından, özellikle tarım ve işleme endüstrisi alanında, dış yatırımın ekonomi yönünde kullanılması önemlidir. Yabancı yatırımı ulusal

ekonominin gelişmesine dayanılmaz kılmak için, ekonominin yapısını ve teknolojik desteğini gerçekleştirmenin yanı sıra sosyal ve ekolojik sorunları çözmek gerekir.

Turizm sektörüne yönelik fonların diğer alanlara göre nispeten düşük olması birtakım sorunların göstergesidir. Bunlara veya bu sektörde söz konusu yatırımın dahil olduğu söz konusu sorunlardan herhangi birine yönelik tedbirlerin uygulanması, bu sektörün gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olacaktır. Çağdaş rekabet bağlamında, yerli ve yabancı turistler ülkenin doğal anıtları, kültürü, tarihi, mutfağı, kürleri ve diğer yerleriyle yakından tanışmakta ve bu alandan çok para kazanmak istemektedir, devlet, özel sektör ve kamu arasındaki ortak iş birliği çerçevesinde esnek adımlar atmak önemlidir. Turizmin gelişmesi doğal ekolojik kaynakları, tarihi anıtları, her ülkenin kültürünü, nüfus arasındaki iletişim düzeyini, sosyal altyapısını ve diğer faktörleri etkiler.

2010-2018 yılları arasında Azerbaycan'a petrol ve gaz sektöründeki yabancı şirketler tarafından yaklaşık 50 milyar dolarlık yatırım yapıldı. Ülkenin enerji bağımsızlığı tamamen güvence altına alındı ve Azerbaycan, uluslararası alanda tanınmış bir doğal gaz ihracatçısı oldu. Azerbaycan ekonomisinin petrol dışı sektörüne, Ocak-Haziran 2018'de, sosyal hizmetler, ticaret, taşıt ve şantiyelerin onarımı ile birlikte, 20.637 milyon manat değer eklenmiştir. Ocak-Haziran 2018'de ülke ekonomisinin petrol dışı sektörüne katma değer, bir önceki yılın aynı dönemine göre %2 arttı. Petrol dışı sektörde katma değerın GSYİH içindeki payı %55.8'dir. Petrol dışı sektörün alt sektörlerinin GSYH'ye en olumlu katkısı, taşıtların taşınması ve depolanması, inşaatı, ticareti ve onarımı olmuştur.

2017 yılında, ülkenin ekonomik ve sosyal alanlarının gelişimi için tüm finansal kaynaklardan 15550.8 milyon manat, sermaye yatırımı gözlemlenmiştir ki, bu geçen seneye göre %2.6 yükseliş göstergesidir. Kullanılan fonların 11868.1 milyon manatı veya %76.3'ü üretim tesislerinin, 2791.7 milyon manatı (% 18.0) hizmet sektörünün, 891.0 milyon manatı (% 5.7) ise inşaat sektörüne yatırılan sermayelerdir. 8607.4 milyon manat yabancı işletmeler ve kuruluşlar tarafından sabit sermayeye yönlendirildi. Yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından yatırılan fonların 7086,4 milyon manatı (% 82,3) İngiltere, Türkiye, Malezya, İsviçre, Rusya, İran, Japonya, ABD ve Çek Cumhuriyeti'ndeki yatırımcıların payına düşmüştür.

Ayrıca, petrol dışı sektöre yatırım yapmak, petrol sektörüne kıyasla çok olmaktadır. Çünkü, her şeyden önce, petrol şirketlerine kıyasla diğer alanlarda çalışan yatırımcılar finansal kapasitelerinin kısıtlı olmasına ve aynı zamanda kendi güvenli ve emniyetli kaynaklarına yatırım yapmak için istekliyidiler.

Azerbaycan'ın petrol üreten endüstrisinde, yatırım ortamı genel olarak elverişlidir ve henüz istenen seviyeye ulaşmadığı yerlerde, petrol üreten sektörü yabancı bir yatırımcı için son derece ilginç kılan olumlu eğilimler vardır. Azerbaycan'da mevcut ürün paylaşım anlaşmalarının ana dezavantajları, bu modellerde, yüklenicinin, maliyetlerin büyüklüğüne, satış fiyatlarına, teslimat maliyetlerine ve diğer parametrelere bağlı olarak vergi ödemeleri miktarını bağımsız olarak düzenleme fırsatına sahip olmasıdır. Gelecekte yeni anlaşmalar yapılırken mevcut uygulamanın değiştirilmesi önerilmektedir ve böylece yeni anlaşmaların devletin çıkarlarını daha iyi karşılayacağı savunulmaktadır.

Yatırım ortamının oluşturulmasında bazı zorluklarda bulunmaktadır. Her şeyden önce, menkul kıymetler piyasasının henüz kurulmadığı Azerbaycan'da portföy yatırımlarının çekilmesinin ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğu belirtilmelidir. Etkin finansman yönünü belirlemek için mükemmel bir metodolojiye ihtiyaç vardır. Çünkü yatırım alanlarının cazibesini belirlemek gerekiyor. Bu nedenle yeterli bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi önemlidir. Ülkemizdeki ilgili bilgi tabanının henüz tam olarak oluşturulmadığına dikkat edilmelidir. Ticari, ulaştırma ve telekomünikasyon pazarları hakkında farklı düzeylerde (ülke, bölge, şirket) bilgi eksikliği, özellikle küçük ve orta ölçekli şirketler ve şirketler için yatırımın önünde bir engel teşkil ediyor. İlgili faktörlerin yatırım faaliyeti üzerindeki etkisinin belirlenmesi karmaşıktır ve uzun zaman gerektirir. Bu nedenle, ilgili alanda uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlar faaliyet göstermekte olup, temel görevi farklı ülkeler için yatırım ortamını değerlendirmektir.

Azerbaycan'da DYY'nın önemi, yatırım muhiti ve yatırım potansiyelinin teorik ve istatistiki olarak incelenmesinin ardından devlet açısından avantajlı olacağı yönünde aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Azerbaycan ekonomisine yabancı yatırımların dahil olmasını güçlendirilmesi ve korunması yönünde her türlü şartların yerine getirilmesinin yanı sıra, "Hollanda Hastalığı"ndan kurtuluş ekonomi politikalarının en önemli

amaçları arasında yer almalıdır. Ekonomik açıdan gelişmenin sadece doğal kaynaklar ihracı üzerine oluşturulması, ülke rezervlerinin tükenmesi ve yalnız küçük bir grup dışında, çoğunluğun yaşam düzeyinin düşmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

- Bir sektöre bağımlılığı aradan kaldırmak için, petrol dışı sektörler de daha bir ilgi ile desteklenmelidir. Geliştirilmekte olan sektörlerin başında tarım, hayvancılık, gıda gibi sektörler gelmektedir. İlk önce bu sektörlere yabancı sermayenin cezb edilmesi sağlanmalıdır.
- Yabancı sermayenin ve bu sermayeden elde edilen karın geri dönüşünün karşısını almak için, yabancı sermaye gelişini teşvik edici ve destekleyici politikalar yürütülmelidir. Bu çalışmaların başında yatırım muhitinin elverişli şekle salınması durmaktadır.
- Yabancı yatırımların devlete akımını sağlamaya çalışan devlet kurumlarının devlet tarafından daha aktif idare edilmesi gerekir. Enerji kaynakları dışındaki sektörlerle ilgili yabancı yatırımı çekici reklam ve enformasyon da teşekkül ettirilmelidir.
- Rüşvet ve yolsuzlukla mücadeleye daha kararlı bir şekilde devam edilmeli, devlet sektöründe çalışanların aylık gelirleri asgari geçim standartlarının üstüne çıkarılmalıdır.
- Bürokrasi asgari düzeye çekilmeli ve suni engeller ortadan kaldırılmalıdır. Haksız rekabet ortamının giderilmesi için piyasa ekonomisine zıt tekellerin oluşmasına izin verilmemelidir.
- Özelleştirmede en kısa zamanda ve en sağlıklı adımlar atılarak devletin ekonomide etkinliğinin azaltılması gerekmektedir.
- Azerbaycan ekonomisinde tarihi, coğrafi ve kültürel avantajları kullanarak Türk iş adamlarının ve Türk sermayesinin daha etkin olarak yer alması gerekmektedir.

Azerbaycan'ın ulusal ekonomik kompleksinin gelişimindeki aksaklıkların üstesinden gelmesini sağlayacak ve pazar ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacak "hedefleme" yoluyla ulusal ekonomideki yabancı yatırımları çekme sürecinin düzenlenmesini gerektiği belirtilmelidir. Bu, Azerbaycan'daki yatırım ortamını iyileştirmek için belirli bir programın geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Abbasov, Ç.A.** (2005) *Azerbaycan'ın dünya iktisadiyatına integrasiya yolları*. Bakı.
- Abbasquluoğlu İ.** (2009) Makroekonomik başarı, nüfusun günlük yaşamında ortaya çıkmaktadır. "*Kaspi*" gazetesi, Bakü.
- Açıkalın, S., Gül, E. ve Yaşar, E.** (2006), "Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 271- 282.
- Ahmedov B.S.** (2010) Ulusal ekonomide yatırım kararı alma mekanizmaları ve bunu etkileyen faktörler / *Ekonomik Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, № 2.
- Ahmedov B.S.** (2011) "Yatırım" ve "sermaye" kavramının özü: mikroekonomi ve makroekonomik yaklaşımlar / "*Azerbaycan vergi haberleri*" dergisi № 1.
- Aitken, B.J., ve Harrison, A.E.** (1999). Do Domestic Firms Benefit from Direct Foreign Investment? Evidence from Venezuela. *The American Economic Review*, 89(3), 605–618.
- Akdiş, M.** (2007). *Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*. <http://makdis.pamukkale.edu.r/ysermaye.htm>
- Akhinov G.A. ve Zhiltsov E.N.** (2008) *Toplumsal Toplum: Öğretim Desteği*. M: INFRA.
- Alakbarov A.** (2007) "*Sosyo-ekonomik kalkınmanın mali ve bütçe parametrelerinin düzenlenmesi*" Bakü.
- Albegova I.M., Emtsov R.G. ve Holopov B.** (1998) *Devlet İktisat Politikası*. M.: Дело и Hizmet.
- Aliber, R.Z.** (1970), "A theory of direct foreign investment", *The international corporation*, pp. 17-34.
- Aliyev A.L.** (2004) "*Azerbaycan Sektöründe Yabancı ve Yerli Yatırımların Verimli Kullanım Sorunları*" - Bakü.
- Aliyev F.B.** (2003) *Yatırım projelerinin analizi ve değerlendirilmesi*. Bakü, "Azer" yayınevi.
- Aliyev H.A.** (1997) *Azerbaycan'ın yağı dünya siyasetinde*. Bakü,
- Aliyev İ.H. ve İbadov S.A.** (1998), *Azərbaycan iqtisadiyyatı*. Bakı.
- Allahverdiyev H. ve Mammadov Z.T.** (2003) *Yatırım yönetmeliği*. Bakü, Yayınevi "Kafkas Evi".
- Aras Osman Nuri,** (2008) *Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, D.** (2006). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*, Arıkan Yayınları, İstanbul, ss.1-127.
- Aslanlı Araz,** (2004) "Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün Ötesinde Önem Taşıyan Hat", *TUSAM Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi*, 05.10.2004, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=53>.
- Aslanzade I.A.** (2000) *Yatırım projelerinin organizasyonu ve yönetimi*. Bakü.

- Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs** (2013), *General Information*, <http://www.mfa.gov.az/options=content&id=8&language=en> (Accessed on 12.08.2018).
- Azerbaycan** (2015) *İstatistiksel Göstergeleri*. Bakü, “Sada”, 2015,
- Azerbaycan Cumhuriyeti Medeni Kanunu** (2015) “*Hukuk Edebiyatı Yayınevi*”, Bakü, 2001.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası** (2018) *Yıllık rapor*, Bakü, 2015-2018.
- Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı** (2004) *Azerbaycan Cumhuriyeti Azerbaycan Cumhuriyeti Kodu*. Bakü: Hukuk, <http://economy.gov.az>.
- Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı** (2005) “*Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'nde enflasyonla mücadele tedbirlerinin güçlendirilmesine dair kararnamesi*” <http://economy.gov.az>, (31 Mayıs 2005).
- Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı** (2012) *Azerbaycan 2020 Gelecekteki Kalkınma Stratejisine Bir Bakış*. <http://economy.gov.az>, Bakı 2012.
- Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı** (2015) *2015 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun faaliyetleri hakkında rapor*. Bakü, “Azerbaycan” yayınevi 2015, s. 430, <http://economy.gov.az>.
- Bağırzade, E. R.** (2009). Müstegil Azerbaycanda Reallaştırılan İktisadi Siyasetin Leqallaştırma Aspektleri. “Heyder Eliyev İktisadi İnkişaf Stratejiasının Tentenesi” Mövzusunda *Keçirilmiş Elmi-Praktiki Konfransın Tezisleri*, Bakı: İktisad Universiteti, 141 145
- Bhagwati J.** (2007) Why Multinationals Help Reduce Poverty, *World Economy*, 2007, vol. 30, Issue 2, pp. 211-228.
- Blalock, G. ve Gertler, P.J.** (2008). Welfare gain from foreign direct investment through technology transfer to local suppliers. *Journal of International Economics*,74(2), 402–421.
- Blomstrom, M. ve Kokko, A.** (1998) Multinational corporation and spillovers. *Journal of Economic Surveys*,12(2), 247–277.
- Botrić, V. ve Škuflić, L.** (2006). Main Determinants of Foreign Direct Investment in the Southeast European Countries. *Transition Studies Review*, 13(2), 359–377.
- Brossard, H.L.** (1998) Information Sources Used by an Organization During a Complex Decision Process. *Industrial Marketing Management*, vol. 27, pp. 41-50.
- BTI** (2012), *Azerbaijan Country Report*, Bertelsmann Stiftung's Transformation Index <http://www.btiproject.de/fileadmin/Inhalte/reports/2012/pdf/BTI%202012%20Azerbaijan.pdf> (Accessed on 19.08.2018).
- Burman G. ve Schmidt S.** (2003) *Sermaye yatırımı: Yatırım projelerinin ekonomik analizi*. M: Unıttı-Dan.
- Carro D. ve Jujuy P.** (2002) *Uluslararası Ekonomik Hukuk* / Per. fransızca s M.
- Chakrabarti, Avik** (2001), “The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensivity Analyses of Cross Country Regressions” *Kyklos*, Vol.54, p.89–114.
- Chamber of Commerce and Industry of Kırşehir** (2014), *Azerbaycan Ülke Raporu*, Kırşehir Ticaret ve Sanayi Odası
- Chang, S. ve Rosenzweig P.** (1998) Functional and line of business evolution processes in MNC subsidiaries: Sony in the USA, 1972-1995. In J. Birkinshaw, N. Hood (Eds.). *Multinational Corporate Evolution and Subsidiary Development*, pp. 299-332. Basingstoke: MacMillan.

- Chernikov G.P. ve Chernikova D.A.** (2008) *Çok büyük ulus ötesi şirketler ve modern dünya*. - M: Ekonomi, 399 s.
- Çivi, E. ve Çavuşgil, S.T.** (2001), “Yeni Dünya Düzeninde Güç Kazanan Ülkeler: Yükselen Ekonomiler”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:7, Sayı:1, 113-128.
- Dashdamirov M.A.** (1999) “*Piyasa ekonomisinde işletmelerin kavramsal ve gerçek faaliyetleri*”, Bakü, “Bilim”.
- Don Clark P., Hihgfill J., De O. Campino J. ve Rehman S.S.** (2011) FDI, technology spillovers, growth, and income inequality: a selective survey // *Global economy journal*. – Vol. 11. – Issue 2, article 1. – P. 1–42.
- Eaton J. ve Kortum S.** (2001) Technology, trade and growth: a unified framework // *European Economic Review*. –Vol. 45, no. 4-6. – P. 742 – 755.
- Ethier, W.J.** (1995) *Modern International Economics*, 3rd edition, Norton International Student Edition.
- Falzone, Anna M.** (2000) “Statistics on Foreign Direct Investment and Multinational Corporations: a Survey”, *University of Bergamo, Centro de Studi Luca d'Agliano and CESPRI*.
- Gedik T., Akyüz C. ve Akyüz İ.** (2005) Yatırım Projelerinin Hazırlanması Ve Değerlendirilmesi (İç Karlılık Oranı Ve Net Bugünkü Değer Yöntemlerinin İncelenmesi). *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi* Yıl: 2005 Cilt:7 Sayı:7
- Gedikli A.** (2011). Çok Uluslu Şirketler Ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınması Üzerine Etkileri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:1) 2011 *Journal of Entrepreneurship and Development*
- Glass, A. ve Saggi, K.** (1998). International technology transfer and the technology gap. *Journal of Development Economics*, 55(2), 369–398.
- Gore, C., Murray, K. ve Richardson, B.** (1996). *Strategic Decision-Making*, London: Cassell.
- Gorg, H. ve Greenaway, D.** (2004). Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment?. *The World Bank Research Observer*, 19(2), 171–197.
- Griffith, R., Redding, S. ve Simpson, H.** (2002). Productivity Convergence and Foreign Ownership at the Establishment Level. *Institute Fiscal Studies Working Paper 22*, London/
- Grosse R. ve Trevino L.J.** (2005) New institutional economics and FDI location in Central and Eastern Europe // *Management International Review*. Vol. 45, no. 2. – PP. 123–145.
- Güngör, B.** (2002), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Yabancı Direkt Sermaye Politikaları”, *İktisat İşletme ve Finans*, 17 (200), 73-84.
- Hajizade E.M. ve Abdullayev Z.S.** (2003) *Petrol çıkarımının ekonomik yapısı modernizasyonu*. Bakü: “Bilim”.
- Hajizade, E.M.** (2000) *Azerbaycan'da petrol ve gaz endüstrisinde (monograf) yeni pazar mekanizmalarının oluşum yönleri*. Bakü: “Bilim”.
- Hanif A. ve Jalaluddin S.** (2013) FDI and Domestic Investment in Malaysia // *International Proceedings of Economics Development and Research*, 2013, no. 76, pp. 15-20.
- Hanson, G.H.** (2001). “Should Countries Promote Foreign Direct Investment?” *G-24 Discussion Paper No. 9*. New York: United Nations.
- Hasanov A.** (1997) “*Azerbaycan ve AGİT: Avrupa Güvenliği Bağlamında Ermeni-Azerbaycan Uyuşmazlığı ve Dağlık Karabağ Sorunu*”. Bakü.

- Hasanov R.T.** (1998) *Azərbaycan Cümhuriyyəti'nin sosyo-ekonomik gelişme piyasa modelinin kavramsal temelleri*. Bakü: “Bilim”.
- He J.** (2006) Pollution haven hypothesis and environmental impacts of foreign direct investment: The case of industrial emission of sulfur dioxide (SO₂) in Chinese provinces // *Ecological Economics*, vol. 60, Issue 1. pp. 228-245.
- Ibrahimov F.M.** (2007) “*Azərbaycan ekonomisinə dış yatırım ve ulusal ekonominin canlanmasındaki rolü*” Bakü.
- ILO** (2012), Country Profile of Azerbaijan, *Decent Work of International Labour Organization*
- IMF** (1993) Balance of Payments Compilation Guide, *International Monetary Fund*, Washington, DC.
- İslamoğlu R.** (2009) Azərbaycan'ın ekonomik gelişimi dünya için başarılı bir model haline geldi. “*Azərbaycan*” gazetesi, Bakü, 2009, 8 Temmuz.
- Jabiyev R.M.** (2000) *Azərbaycan'da pazar altyapısının oluşumu ve gelişimi (monograf)*. Bakü.
- Javorcik, B.S.** (2004). Does foreign direct investment increase the productivity of domestic firms? In search of spillovers through back ward linkages. *American Economic Review*, 94(3), 605–627.
- Kalbiyev Y.A.** (1998) “*Piyasa İlişkilerine Geçişte Proje Analiz Yöntemlerinin Geliştirilmesi*” (Tezi). Bakü.
- Kar, M., ve Tatlısöz, F.** (2008), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi”, *KMU İİBF Dergisi* Yıl:10 Sayı:14.
- Kentor, J.** (1998). The Long-Term Effects of Foreign Investment Dependence on Economic Growth, 1940-1990. *American Journal of Sociology*, 103(4), 1024–1046.
- Kerimova T.I.** (2008) “*Ekonominin ekonomik potansiyeli: Oluşumu ve kullanım mekanizmaları*” Bakü.
- Khan, M. Fahim,** (1990); “Factors of Production and Factor Markets in Islamic Framework”, *JKAU: Islamic Econ.*, Vol. 2.
- Kremer M. ve Maskin E.** (2007) Globalization and Inequality. *Working paper, Higher School of Economics*
- Lall, S.** (1979), "Multinationals and market structure in an open developing economy: The case of Malaysia", *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 115, no. 2, pp. 325- 350
- Lipsev, R.E.** (1999), “The Role of FDI in International Capital Flows”, *International Capital Flows*, der. Feldstein M., Chicago.
- Lipsev, R.E.** (2002). “Home and Host Country Effects of FDI.” *NBER Working Paper* 9293.
- Lipsev, R.E.** (2004), “Home-and host-country effects of foreign direct investment” in *Challenges to globalization: Analyzing the economics University of Chicago Press*, pp. 333-382.
- Mahmudlu, Yagub** (2005), Azerbaijan: Short History of Statehood, *Printed by Leaf Publications*, 2005
- Mahmudova X.C.** (2000) “*Azərbaycan ekonomisinə piyasa ekonomisinə geçiş sürecinde yatırımdaki ana eğilimler*” Bakü.
- Mammadli O., Ismayilov M. ve Ismayilov F.** (2008) *Ulusal ekonominin düzenlenmesi*. Bakü, “MBM”.

- Mammadov I.S.** (2005) “Azerbaycan sanayinde yatırım faaliyeti ve iyileştirme” Bakü.
- Maskus, K.E.** (2002). Intellectual property rights and foreign direct investment. *Journal of International Economics*. Australia.
- Mirzajanzadeh A.H. ve Sultanov Ç.A.** (1994) *Azerbaycan'da petrol rafinerileri*. Bakü.
- Natigoğlu A.** (2010) Makroekonomik beklentiler ve 2010 için büyük riskler // *Bankalar ve işler*, 2010, №2 (33), s.4-9
- Nayak, D. ve Choudhury, R.N.** (2014), A selective review of foreign direct investment theories, (No. 143), *ARTNeT Working Paper Series*
- Özcan, B. ve Arı, A.** (2010), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı. 12, 65-88.
- Öztürk, L.** (2004), “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Sayı 7, 110-128.
- Pashayev T.** (2001) Modern ekonomide Azerbaycan ekonomisinin gelişiminde yatırım ve rolü. *Bakü'de bilimsel araştırma çalışmaları*.
- Pashayev T.N.** (2001) “Azerbaycan ekonomisinin yatırımı ve modernizasyonu kalkınmadaki rolü” Lankaran.
- Petrikova E.M.** (2009) Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme // *İstatistik soruları: bilimsel bilgi dergisi*. - № 9. - S. 14-21.
- Popovici, O.C. ve Călin, A.C.** (2014), "FDI theories. A location-based approach", *Romanian Economic Journal*, vol. 17, no. 53, pp. 3-24
- Radosevic S.** (1995) Science and technology capabilities in economies in transition: effects and prospects // *Economics of Transition*. – Volume 3, no. 4. – P. 459 – 478.
- Sabiroğlu İlkin,** (2001) “Neft Böhranları ve Holland Sindromu”, *Azerbaycan Milli Demokratiya Fondu Azerbaycan Bülteni*, No: 19 (139), 10 May.
- Sabiroğlu N.** (2006) *Küreselleşmeye yabancı yatırım*. Bakü.
- Safarov G.O. ve Dadashova K.S.** (2011) *Petrol ve gaz kompleksinde ürünün kalitesi ve rekabet gücü*. Bakü: Bilim.
- Safarov R.** (2007) *Azerbaycan'da yeni teknolojilerin uygulanması alanında inovasyon etkinliğinin iyileştirilmesi mekanizmaları*. Bakü.
- Samuelson, Paul A., ve Nordhaus, Willam D.** (2001), *Macroeconomics*, Seventeenth Edition, Mc Graw Hill, New York.
- Sariyev K.A.** (1992) Büyük ve küçük işletmelerin pazar ekonomisine geçişinde etkileşimi // *Azerbaycan. bilim. Akad. haberleri*. Ekonomi, 1992, №1, 2.
- Shakaraliyev A.Ş.** (2009) *Devletin ekonomik politikası: gerçekler ve bakış açıları (monografi)*. Bakü: “Ekonomi Üniversitesi”.
- Shukurov N.** (2008) *Yatırım ortamını ve oluşumunu etkileyen kilit faktörler Ekonomi ve denetim*, 2008, №1.
- Suleymanov, Elchin and Zeynalov, Ayaz** (2009), Azerbaycan ekonomisinin bağımsızlık sonrası makroekonomik göstergilerinin ekonomik istikrar açısından genel değerlendirilmesi (The General Assessment of Macroeconomic Indicators of Azerbaijan Economy after Independence from the Economic Stability Point of View) (October 28, 2009). *Journal of Qafqaz University*, 2009. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2167943>

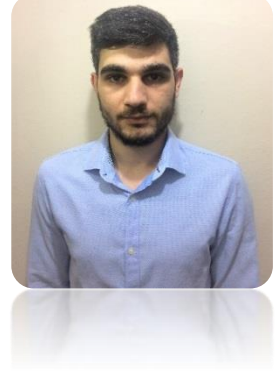
- Te Velde D. W. ve Morrissey O.** (2004) Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia // *Journal of the Asia Pacific Economy*, vol. 9, issue 3, pp. 348-369.
- Todaro M.P.** (1997) *Ekonomik gelişme: bir ders kitabı*. Moskova, MSU.
- Uslu İbrahim** (1999) “Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kâr Gütmeyen Kuruluşlar: ABD Örneği”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul: İÜ SBE.
- Wang, J.W. and Blomstrom, M.** (1992). Foreign investment and technology transfer: A simple model. *European Economic Review*, 36(1), 137–155.
- Yakhyeva A.Y.** (2009) “Yabancı yatırımların sanayi sektörüne katılımı stratejisi ve verimliliği artırma yönergeleri” Bakü.
- Yaqubzade M.** (2006) Azerbaycan için dinamik bir gelişmeydi. “*Xalq*” gazetesi, Bakü, 2006, 7 Ocak, №2.
- Yeldan, Erinç** (2002). “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis* 7, s.19–34
- Yentürk, Nurhan** (1996). “Impact of Capital Inflows on Saving and Investment: A Comparison of Turkey and Latin America Countries”, *Metu Studies In Development*, 23 (1), S.151–169
- Zeynalov F.D.** (2001) “Yatırımlar ve Azerbaycan'daki mevcut durumu” Bakü.
- Zeynalov V.Z.** (2012) *Azərbaycanda İnvaestisiya siyasəti*. Bakı

İnternet Kaynakları:

- Url 1** <Azerbaycan Cumhuriyeti Mülkiyet Sorunları Devlet Komitesi, <http://emdk.gov.az>. Erişim tarihi: 18.01.2019>
- Url 2** <Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı, www.taxes.gov.az. Erişim tarihi: 18.01.2019>
- Url 3** <Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu. <https://www.oilfund.az>. Erişim tarihi: 18.01.2019>
- Url 4** <Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi. <http://www.customs.gov.az>. Erişim tarihi: 18.01.2019>
- Url 5** <<http://azerbaijan.az>>

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Toghrul ZAKIZADE
Doğum Tarihi ve Yeri : 23.02.1993/Azerbaycan/ Saatli
Email : zekizade.t49@gmail.com

Eğitim Bilgileri

Lisans : Bakü Slavyan Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans : İstanbul Aydın Üniversitesi/İşletme Yönetimi